

HÁSKÓLI ÍSLANDS
Hugvísindasvið

Ekta íslenskt pönk?

Myndun íslenskrar pönkmenningar

Ritgerð til MA-prófs í sagnfræði

Unnur María Bergsveinsdóttir

Júní 2014

Háskóli Íslands

Hugvísindasvið

Sagnfræði

Ekta íslenskt pönk?

Myndun íslenskrar pönkmennningar

Ritgerð til MA-prófs í sagnfræði

Unnur María Bergsveinsdóttir

Kt.: 190478-3789

Leiðbeinendur:

Guðmundur Jónsson

Árni Daníel Júlíusson

Júní 2014

Ágrip

Í rannsókninni er fjallað um íslenska frumpönkið sem menningarkima. Rannsóknin beinist að tímabili sem nær frá árinu 1976, þegar er fyrst er farið að fjalla um pönk í íslenskum fjölmiðlum, fram á vorið 1982. Munnlegra heimilda í formi viðtala var sérstaklega aflað til þess að ná að lýsa reynslu og viðhorfum þeirra sem þátt tóku í menningarkimanum á sem sanngjarnastan hátt.

Fjallað er um þá ímyndasköpun sem fram fór í fjölmiðlum áður en eiginleg pönkmenning myndaðist hér á landi og þær fyrirfram mótuðu hugmyndir sem fyrstu pönkararnir mættu. Pönkið var allengi eitthvað Íslendingar þekktu flestir aðeins af afspurn. Þetta gerði fjölmiðlum kleyft að fjalla um fyrirbærið eftir eigin geðþótta. Eftir því sem á leið og menningarkiminn hóf að kvikna hérlandis vék einhliða fréttáflutningur hinsvegar fyrir raunsærri umfjöllun. Því er lýst hvernig einstaklingar fengu áhuga á pönktónlist og hvernig þeir fóru að því að verða sér úti um pönktónlist og önnur aðföng.

Myndun tónlistarvettvangs er lýst en erfiðleikar hvað varðar aðföng og aðstöðuleysi hvað tónlistarflutning varðar virðist hafa verið það sem stóð menningarkimanum lengi vel fyrir þrifum. Auk þeirra praktísku erfiðleika sem fylgdu því að komast á svið kvörtuðu þau sem reyndu að flytja pönk og aðra framsækna tónlist til að byrja með oft undan því að áheyrendur kynnu ekki að meta tónlist sem þeir þekktu ekki og kunni ekki að dansa við. Diskómenningunni var gjarnan kennt um ástandið. Vorið 1980 urðu hinsvegar þáttaskil og pönkið, sem hafði þá kraumað um nokkurt skeið í Kópavoginum, braust upp á yfirborðið. Fjallað er um fyrstu pönkhræringarnar, áhrif tónleika The Stranglers vorið 1978 og pönkmenningu í Kópavogi. Tilurð pönks sem tónlistarlegs vettvangs er skoðuð og helstu hljómsveitum, viðburðum og stöðum lýst.

Pönkinu er lýst og það greint sem samfélagslegur vettvangur ásamt útliti og viðhorfum pönkara. Áhrif smæðar samfélags og markaðs á pönkið sem tónlistarlegan og félagslegan vettvang eru greind.

Að lokum er skoðuð sú hugmyndafræði sem snýst um höfnun neyslumeningar og almenna andúð á ríkjandi skipan mála og stöðnuðum samfélagshugmyndum (*status quo*). Pönkið hafnaði stóru útgáfufyrirtækjunum og þeim glamúr sem velgengi á mála hjá slíkum fyrirtækjum var tengdur. Grasrótárvinnubrögð og það að gera hlutina sjálfur og á eigin forsendum var sú sýn sem pönkið boðaði. Þetta viðhorf skapaði grundvöll fyrir því að nálgast íslenskan menningararf og hefðir á nýjan máta.

Efnisskipan

I.	Inngangur	5
I. 1	Brestur á með þönki	5
I. 2	Tilgangur og afmörkun rannsóknar.....	6
I.3	Fræðileg nálgun, aðferðir og heimildir	8
I. 4	Skipulag	12
II.	Ímyndasköpun fjölmiðla og landslag við landnám.....	13
II.1	Fyrstu fregnir af þönki	13
II.2	Ógeðfelld ásýnd og fas.....	14
II.3	Máttlaust grín eða samfélagsleg ógn?.....	19
II.4	Endurómur uppnáms	25
III	Þönkið spírar	30
III. 1	Vakning.....	30
III. 2	The Stranglers kveikja eld.....	35
III. 3	Fyrstu hræringar	37
III. 4	Sköpun vettvangs	40
IV	Tónlistarvettvangur.....	48
IV.1	Sérstakar aðstæður	48
IV.2	Myndun tónlistarvettvangs.....	49
VI.3	Virkni tónlistarvettvangsins	75
V	Félagslegur vettvangur.....	81
V.1	Hópamyndun: tengsl og rými.....	81
V.2	Af útliti.....	92
V.3	Kröfur um hugmyndafræði	98
VI	Hugmyndafræði höfnunar	104
VI.1	Höfnun sem gagnrýni.....	104
VI.2	Höfnun neyslumeningar	105
VI.3	Nýjar nálganir á menningararfinn	110
VII	Niðurstöður.....	120
	Heimildir.....	126

I. Inngangur

I. 1 Brestur á með pönki

Í ágúst 1977 skýrði *Dagblaðið* frá nýrri tónlistarstefnu, ræflarokkinu. Það var sagt upprunnið meðal breskra lágstéttarunglinga og væri nú óðum að breiðast út um heiminn. Blaðamaðurinn tók það fram að vinsældir fyrirbærisins væru slíkar, að ræflarokkið hefði jafnvel náð vinsældum í Svíþjóð, þar sem ungt fólk væri enda löngu orðið hundleitt á velferðinni. Samkvæmt blaðamanni *Dagblaðsins* var helsta einkenni stefnunnar tónlistarleg vankunnátta og ofbeldishneigð. Ræflarokkið átti þó samkvæmt umfjöllun blaðamannsins sína yfirborðskenndu glanshlið, en hann tók sérstaklega fram að tískukóngar væru farnir að framleiða rifin og slitin pönkföt sem fína fólkíð kaupir og klæðist, án þess þó að hafa nokkurn áhuga á því að umgangast alvöru pönkara. Árið 1977 bjó tónlistaráhugafólk ekki við þann lúxus sem internetið hefur síðar reynst þeim sem búsettir eru á í fámennum markaðssvæðum á afskekktum eyjum Norður-Atlantshafs. Íslenskar plötubúðir fluttu inn þá tónlist sem talin var vinsæl og líkleg til að seljast en áhugamenn um nýjustu strauma og stefnur í tónlist sultu tónlistarlegu svelti. Blaðamaður *Dagblaðsins* gerði heiðarlega tilraun til þess að kynna sér ræflarokkið sem tónlistarstefnu. Þrátt fyrir að hann gengi búð úr búð var plata með bresku pönkurunum The Clash eina platan sem hann komst yfir. Um gildi tónlistarstefnunnar lét *Dagblaðið* sér því nægja að hafa eftir yfirlýsingu „ónefnds íslensks tónlistarmanns“, úr hópi „meiriháttar spámanna“: „Ræflarokk? Þetta er tóm helvítis vitleysa maður!“

Sumarið 1980 urðu hins vegar straumhvörf. Pönkið tók að krauma í Kópavogi og vorið 1980 gáfu Fræbbblarnir út fyrstu íslensku pönkplötuna. Utangarðsmenn stukku fram á sjónarsviðið á Kópavogspönkhátíðinni *Heilbrigð æska* og tóku strax til við að spila af gríð og erg. Bílskúrar fylltust af unglingahljómsveitum og strax um veturinn varð til öflugur og fjölskrúðugur tónlistarvettvangur. Þetta gerðist svo hratt að til þess var tekið og í úttektum á tónlistarsögu þessa tímabils er stundum talað um „rokksprengingu“¹. Í grein titlaðri „Kynslóðaskipti“ í *Vísi* í lok apríl 1981 segir að það hafi varla farið fram hjá neinum að nú skjótist hver hljómsveitin á fætur annarri úr úr dimmum og þröngum bílskúrum og láti ljós sitt skína. Ekki aðeins hafi orðið sprenging í fjölda hljómsveita, heldur hafi einnig orðið sú viðhorfsbreytingar til tónlistarsköpunar að „kóperingin“ hafi verið látin lönd og leið, Nú þyki sjálfsagt að nýjar

¹Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*. (Reykjavík: Forlagið 2001)

hljómsveitir flytji sem mest af frumsamdri tónlist. Þessi þróun er í grein *Vísis* þökkuð brautryðjendastarfi Fræbbblanna og Utangarðsmanna.

Nú var öldin önnur! Í stað ládeyðu og leiðinda færðist líf í bæinn og tónleikahald varð sífellt algengara. Pönkhátíðir fóru fram í Kópavogsbíói og Borgin varð Mekka framsækinnar tónlistar og samkomustaður pönkara. Hópur ungmenna sem hin eldri kölluðu litlu pönkararana hertóku Hlemm og Skiptistöðina og skutu góðborgurum skelk í bringu. Hljómplötuverslunin og útgáfufyrirtækið Grammið var stofnuð vorið 1981 og veitti ferskum vindum inn í líf tónlistaráhugamanna. Pönkklaeddum ungmennum fjölgaði svo til þess var tekið. Dagblöðin gerðu sitt besta til að kynda undir skærum á milli meintra skallapoppa og forvígismanna nýju hljómsveitanna. Sömuleiðis var rígur á milli „diskóbolta“ og pönkara blásinn upp í fjölmiðlum.

Ræflarokkið reyndist því þegar öllu var á botninn hvolft ekki sú vitleysa sem *Dagblaðið* hafði stimplað það í umfjöllun sinni sumarið 1977. Kröftugt tónlistarlíf er í dag talið eitt einkenna íslenskrar menningar og eru rætur þeirrar þróunar gjarnan raktar aftur til pönksins og þeirrar byltingar sem það olli á sviði framsækinnar tónlistarsköpunar hér á landi. Þegar horft er til smæðar samfélagsins þykir útlendingum gróskan mögnuð og með ólíkindum hversu margt íslenskt tónlistarfólk nýtur alþjóðlegrar velgengni. Hátíðir á borð við Airwaves og nú Sónar laða að sér þúsundir erlendra gesta ár hvert. Auk þeirra sem koma sérstaklega á þessar hátíðir laðar íslenskt tónlistarlíf fjöldann allan af erlendum gestum til landsins ár hvert. Auk þess að auka hróður lands og þjóðar á alþjóðlega vísu er íslenskt tónlistarlíf öflug innspýting inn í hagkerfið. Þetta hefði mörgum eflaust þótt fjarstæðukennd framtíðarspá árið 1977.

I. 2 Tilgangur og afmörkun rannsóknar

Friðrik Þór Friðriksson var einn þeirra sem hreifst af tónlistargröskunni og ákvað að gera um hana heimildamynd. Úr varð *Rokk í Reykjavík* sem sýnd var 1981. Mynd Friðriks er blanda af tónleikaupptökum og viðtölum og í henni koma fram flestar þær hljómsveita sem voru áberandi innan hreyfingarinnar. *Rokk í Reykjavík* er því merkur vitnisburður um það andrúmsloft endurnýjunar sem ríkti veturinn 1981–1982. Heimildamynd Friðriks Þórs er ekki eina samtímaheimildin um pönk sem íslenskan menningarkima í upphafi níunda áratugarins en myndin hefur þó vissulega lengst af verið sú aðgengilegasta og haft gríðarlega mikil áhrif á ímynd frumpönksins og skilning okkar á því. Vandinn við það að leggja mynd Friðriks Þórs til grundvallar skilningi á pönkinu er hinsvegar sá að hún veitir aðeins innsýn í hluta menningarkimans. Í myndinni koma fram 18 hljómsveitir, sýnt er frá tónleikum og æfingum og

rætt við tónlistarfólk. Friðrik Þór dregur þannig upp áhugaverða mynd af þeim voru virkir þáttakendur á vettvangi tónlistar, sýn þeirra á pönk og framsækna tónlist og viðhorfi þeirra til íslensks tónlistarlífs og samfélags. Myndin nálgast hins vegar ekki aðra þáttakendur menningarkimans nema í stuttum myndskeiðum sem sýna tónleikagesti. Í seinni tíð hefur gjarnan verið litið á pönkið sem mikilvægt endurnýjunarafl í íslenskri tónlistarsögu og einnig innan annarra listgreina. Slíkar hugmyndir verður vitanlega að skoða í samhengi við kynslóðaskipti á sviði lista á níunda áratugnum, þá sérstaklega í tónlist, bókmenntum og myndlist. Til þess að skilja menningarkimann betur er því eftirsóknarvert að reyna að draga upp mynd af honum í heild. Þegar ég hóf að skoða pönkið hafði ég því sérstakan áhuga á því að skoða hvernig þessi aðflutta menning nam land og hvers eðlis menningarkiminn var á þeim tímamarki er Friðrik Þór ákvað að festa hann á filmu haustið 1981. Tilgangur þess að afmarka rannsóknina á þennan hátt er sá að skapa forsendur fyrir því að skilja á milli raunveruleikans og síðari tíma goðsagna. Það er ekki aðeins þögn tiltekins hluta þáttakenda sem gerir að verkum að mynd okkar af menningarkimanum er ófullkomin. Það hefur einnig áhrif á skilning okkar að menningarkiminn var bæði margbrotinn og oft þverstæðukenndur og er það að auki oft en ekki túlkaður í gegnum linsu litaða af þeirri þróun sem átt hefur sér stað innan pönkmeningarinnar á þeim rúmlega þrjátíu árum sem liðið hafa frá því pönkið spratt fram á sjónarsviðið. Menningarkimar eru í eðli sínu mjög sérstakt viðfangsefni. Þeir eru afmarkað rými, merking þess er óskýr óinnvígðum og rýmið jafnvel lokað utanaðkomandi. Menningarkimar eru þar að auki síkvikir og skilgreiningar þáttakenda oft persónubundnar og jafnvel mótsagnakenndar. Það er hlutverk rannsakandans sjálfs að viðurkenna þennan óstöðugleika og draga fram þversagnir sem hluta af sjálfri rannsókninni.

Markmið rannsóknarinnar er tvíþætt. Annars vegar að að lýsa því hvernig hér myndaðist menningarkimi sem hverfðist um pönktónlist og pönkmeningu, hver samfélagsleg áhrif pönksins voru, hvernig þáttakendur menningarkimans skilgreindu þátttöku sína og hvaða merkingu þau lögðu í hana. Hins vegar er það markmið rannsóknarinnar að greina hvort íslenska frumpönkið var hrá eftiröpun að utan eins, og gildi til dæmis um rokkið og hippamenninguna, eða hvort aðlögun hennar að íslenskum aðstæðum hefði náð að skapa menningarkimanum séríslensk einkenni.

I.3 Fræðileg nálgun, aðferðir og heimildir

Við heimildaöflun leitaði ég fanga í heimildum af ýmsu tagi. Ég nýtti mér þær rannsóknir sem gerðar hafa verið á pönki og framsækinni tónlist, alþjóðlegar og íslenskar. Ég kannaði íslenska prentmiðla í leit að samtímaumfjöllun um menningarkimann og pönk almennt. Sjálf pönktónlistin er mikilvæg heimild og sömuleiðis prentað efni tengt plötuútgáfu og tónleikahaldi, s.s. plötuumslög, veggspjöld, auglýsingar á dreifimiðum. Að lokum hef ég farið vandlega yfir alla prentmiðla tímabilsins. Ég tók viðtöl í því markmiði að fylla upp í eyður og afla nýrra heimilda sem ekki fundust svo glatt með öðru móti. Í tengslum við töku viðtalanna og undirbúning sögusýningar í Árbæjarsafni (sjá hér á eftir) barst mér töluvert magn af ljósmyndum og athyglisverðum munum. Á heimasíðum tileinkuðum tilteknum pönkhljómsveitum, s.s. Fræbbblunum og Q4U, hef ég svo rekist á áhugavert efni.

Það að nálgast og skilja pönkið sem menningarkima var áskorun. Íslenska pönkið, eða öllu heldur sú mynd sem er dregin upp af því í heimildamyndinni *Rokk í Reykjavík* hefur verið gert að einskonar upprunagoðsögn innan íslenskrar tónlistarsögu. Kastljósinu hefur, e.t.v. skiljanlega, aðallega verið beint að hinum þekktari þáttakendum pönksins. Þeim sem meikuðu það. Þær rannsóknir sem hafa verið gerðar á inntaki íslenska pönksins hafa að mestu leyti verið byggðar á slíkum heimildum. Þær sögur sem hafa verið sagðar af pönkinu eru að miklum meirihluta sögur sigurvegaranna. Ég hafði áhuga á því að skoða pönkið heildstætt sem menningarkima, sem meira en bara upplifun þeirra sem „meikuðu það“. Þótt saga þeirra sem stóðu á sviði, skipulögðu viðburði og voru áberandi gerendur sé mikilvæg þá er ekki hægt að lýsa menningarkimanum án þess að þekkja bakland hans, fólkið sem stóð á gólfinu og mændi upp á sviðið. Til þess að kynnast sjónarhorni þeirra var nauðsynlegt að afla munnlegra heimilda.

Ég hafði mikinn áhuga á því að skilja hvernig hugmyndafræðileg vídd pönksins horfði við almennum pönkurum. Viðtölin sem ég tók staðfestu að ólík sjónarmið áttu sér bakland. Þau staðfestu sundurleikann og drógu upp mynd af menningarkima sem hugmyndafræðilega var mun margbrotnari en ætla mætti. Ég verð reyndar að játa að til að byrja með var það mér erfitt að átta mig á því hvernig bæri að skilja sundurleit viðhorf hópsins. Þau virtust ekki valda togstreitu innan menningarkimans, ekki frekar en sú tónlistarlega fjölbreytni sem einkenndi hann. Um hríð spurði ég mig hvort ég væri mögulega að rýna of smátt? Það tók mig þó nokkurn tíma að átta mig því að menningarkiminn einfaldlega gerði ekki kröfu um einsleitni. Fjölbreytileikinn er þvert á móti eitt helsta einkenni íslenska frumpönksins bæði hvað varðar samfélagslega og

tónlistarlega vídd þess. Menningarkimar eru í eðli sínu mjög sérstakt viðfangsefni. Þeir eru afmarkað rými, oft lokað utanaðkomandi og síkvikir. Skilgreiningar þáttakenda eru oft persónubundnar og jafnvel mótsagnakenndar. Það er hlutverk rannsakandans sjálfs að viðurkenna þennan óstöðugleika og draga fram þversagnir sem hluta af sjálfri rannsókninni.

Ég lagði áherslu á að gæta eftir mætti jafnræðis hvað kynjahlutföll viðmælenda minna varðar en þó var mun erfiðara að finna konur sem voru fúsar til þess að veita mér viðtal heldur en karla. Alls ræddi ég við 30 einstaklinga, 19 karla og 11 konur, sem á einn eða annan hátt tóku þátt í pönkinu eða höfðu aðkomu að menningarkimanum á þann hátt að innsýn þeirra hefði gildi fyrir rannsóknina. Tilvitnanir í viðtölin eru settar fram á einfaldaðan máta að því leyti að hik og tafs hefur verið hreinsað burt.

Þáttakendunum má skipta gróflega í tvo hópa. Til þess fyrri teljast einstaklingar sem tóku þátt í pönkinu með þeim hætti að það vakti athygli út á við, til dæmis með því að tilheyra hljómsveitum, taka þátt í listsköpun af ýmsu tagi eða með því að koma að skipulagningu viðburða. Margir þessara aðila gerðu síðar list- eða menningarsköpun að aðalstarfi sínu. Þegar horft er til þessa hóps er því auðvelt að átta sig á því við hverja þeirra er æskilegt að tala og hverjir þeirra eru líklegir til þess að búa yfir áhugaverðum upplýsingum sem ekki hafa þegar komið fram annarsstaðar. Þennan hóp var því einfalt að nálgast. Seinni hópurinn var og er erfiðari viðfangs en til hans teljast einstaklingar sem ekki komust í sviðsljós fjölmiðla. Þessi hópur er mun stærri en sá fyrri og grundvallast velgengni og tækifæri fyrri hópsins á tilvist þess síðari. Þrátt fyrir að þáttaka þeirra hafi ekki orðið þessum einstaklingum til frægðar voru þeir engu að síður mikilvægur hluti menningarkimans og þróunar hans með því að sækja tónleika, með því að hlusta á pönktónlist og deila henni og ekki síst með því að taka þátt í sjónrænni sköpun pönksins með aðlögun pönktísku að íslenskum aðstæðum og með sýnileika í almannarýminu. Þessi hópur er því mjög mikilvægur en án hans hefði pönkið aldrei haft grundvöll til að verða að áberandi menningarkima heldur hefði áfram verið áhugamál örfárra sérvitringa og vart komist út fyrir vegg Kópavogsbíós.

Það var tímafrekt að nálgast síðarnefnda hópinn. Það er yfirleitt ekki hægt að ætla sér að sjá það á einstaklingi hvort viðkomandi hafi þrjátíu árum áður aðhyllt pönkið. Til þess að ná til einstaklinga sem tilheyrðu þessum hópi beitti ég því svokallaðri snjóboltaaðferð, en hún þykir gagnleg í þeim tilfellum þar sem erfitt er að vita nákvæmlega hverja og hvernig skal nálgast. Aðferðin byggist á því að haft er samband við nokkra einstaklinga sem falla undir skilgreiningu á

æskilegum þáttakendum. Þeir eru síðan spurðir hvort þeir geti vísað rannsakandanum áfram á fleiri viðmælendum sem falla undir svipuð skilyrði. Þessi aðferð hefur ekki aðeins þann kost að ná til einstaklinga utan “radars rannsakandans” heldur skilar hún einnig því trausti sem fyrstu viðmælendurnir bera til rannsakandans áfram til næstu viðmælenda. Viðmælendahópurinn stækkar þannig jafnt og þétt eftir því sem fleiri einstaklingar bætast í hópinn, líkt og snjóbolti sem veltur niður hlíð og hleður um leið utan á sig meiri massa.

Við töku viðtalanna notaðist ég við spurningalista sem tók mið af þeim þeim sem ég vildi rannsaka og beindust að því hvernig viðkomandi hefði fyrst kynnst pönkinu, hvað hefði heillað, í hverju þáttaka viðkomandi hefði falist og hvaða merkingu hann eða hún hefði lagt í pönkið og menningarkimann hérlandis. Ég gerði viðmælendum mínum hinsvegar ljóst að spurningalistinn sem ég hefði með mér væri ætlaður til viðmiðunar frekar en til yfirheyrslu. Ég útskýrði að viðmælendum væri frjálst að svara spurningum og lagði áherslu á að þeim væri einnig frjálst að segja mér frá hverju því sem rifjaðist upp fyrir þeim. Viðmælendur mínir tóku yfirleitt vel í það. Fyrir vikið fékk ég að heyra um ýmis atriði og atburði sem ég hefði sjálf seint haft vit á að spyrja út í. Sumir viðmælenda minna voru svo liðlegir að sýna mér myndaalbúm og aðra muni og jafnvel að lána mér gamlar upptökur úr sjónvarpi, sem án efa eru í dag glataðar úr safni Rúv. Samskiptin við viðmælendur mína og þær upplýsingar sem þau veittu mér fæddu þar að auki jafnan af sér nýjar spurningar sem ég svo nýtti í þeim viðtölum sem á eftir fóru. Sú nálgun að notast við munnlegar heimildir gaf mér þannig færi á að skilja viðfangsefni mitt á annan og „taktískari“ máta heldur en ellegar.

Það var ekki aðeins áskorun að nálgast ólík sjónarhorn. Það var sömuleiðis áskorun að ná utan um tiltekna þætti menningarkimans. Sá þáttur sem var e.t.v. erfiðast að nálgast var að var hvað hefði ráðið því að einstaklingar heilluðust af pönkinu. Fjölmiðlar spurðu tónlistarfólk vissulega oft hverjir helstu áhrifavaldir þeirra væru. Það er hinsvegar sjaldan spurt út í það hvernig það hefði átt sér stað að pönkið hefði vakið athygli viðkomandi eða hvað hefði valdið því að viðkomandi hreifst af pönkinu. Og á meðan að það kom vissulega fram í samtímaumfjöllun fjölmiðla að úrvalið í plötubúðum hérlandis væri fátæklegt, þá var ekki svo einfalt að glöggva sig á því hvernig þeir sem áhuga höfðu á pönki fóru að því að nálgast tónlistina. Hvað þennan þátt rannsóknarinnar varðar reyndust viðmælendur mínir gullnáma.

Í rannsóknarvinnu sem þessari er mikilvægt að leggja áherslu á víðsýni og gagnrýna hugsun. Fræðilegar kenningar, mótaðar erlendis, þarf að máta við íslenskan veruleika. Persónulegar

heimildir sem birtast í viðtölum og persónulegri tjáningu á ýmsu formi þarf að veita og meta með hliðsjón af kenningum um minni, frásagnarmáta (e. narrative), og gildi. Sömuleiðis þarf að gæta varúðar við notkun heimilda á borð við blaðaviðtöl en þar birtist persónuleg sýn einstaklinga lituð af meðhöndlun blaðamanna. Greina þarf á milli einfaldra upplýsinga um atburði í formi fréttatilkynninga eða áróðurskenndrar umfjöllunar byggðrar á menningarpólitík bæði þeirra sem voru fylgjandi pönkinu og eins þeirra sem því voru andsnúnir. Nauðsynlegt er að bera glögg kennsl á umfjöllun sem einkennist af sérhagsmunum ákveðinna aðila.

Sykurmolarnir voru fyrstir íslenskra flytjenda til að koma íslenskri dægurtónlist á kortið á alþjóðlegum vettvangi² og eru rætur hópsins og það viðhorf sem einkenndi listsköpun hans jafnan raktar aftur til íslenska frumpönksins. Það sama gildir um Björk Guðmundsdóttur. Frumpönkið sem menningarkimi er því verðugt rannsóknarefni og framlag til íslenskrar menningarsögu en ekki hefur áður verið gerð fræðileg rannsókn á íslensku pönki sem menningarkima svo mér sé kunnugt. Ætla má því að rannsóknin verði spónn í ask þeirra sem fást við rannsóknir á menningu þessa tímabils. Sömuleiðis má vonast til þess að hún varpi áhugaverðu ljósi á uppruna þess menningarblóma sem á eftir hefur fylgt.

Á sama tíma byggist rannsóknin á öflun frumheimilda sem ellegar hefðu vísast glatast. Viðtölin sem ég tók verða lögð inn í Miðstöð munnlegrar sögu, Landsbókasafni, til varðveislu og munu fræðimenn hafa þar aðgang að þeim til rannsókna. Viðtölin hafa verið skrifuð upp orðrétt samkvæmt viðmiðum Miðstöðvar munnlegrar sögu og er þar um að ræða rúmlega 600 blaðsíður af texta..

Hagnýtt gildi rannsóknarinnar snýst ekki síst um miðlun hennar. Nú þegar hef ég miðlað hluta af niðurstöðum hennar í formi sögusýningar í Árbæjarsafni. Sýningin - *Diskó og pönk. Ólíkir straumar?* - var hluti af kennsluefni í samtíma- og menningarsögu fjölmargra grunnskóla á höfuðborgarsvæðinu á árunum 2006 til 2009 og fékk góða dóma kennara, nemenda og fjölmiðla. Vinnan við sýninguna reyndist mér einstakt tækifæri til að þróa skilning minn á menningarkímanum. Við undirbúning sýningarinnar, og ekki síst í gegnum viðbrögð sýningargesta, sem margir hverjir voru gamlir pönkarar, fékk ég einstakt tækifæri til að veita og meta hugmyndir og tilgátur. Þess má geta að Minjasafn Reykjavíkur, Árbæjarsafn hlaut Íslensku safnaverðlaunin árið 2006 og í umsögn dómnefndar um sýninguna *Diskó og pönk. Ólíkir*

² Vef. Music. <http://www.iceland.is/arts-culture/music/>, 3. maí 2014.

straumar? er tekið fram að hún hafi náð að skapa sterka tilfinningu fyrir menningu ungs fólks í Reykjavík og nágrenni á árunum 1975 til 1985³. Ég hef í huga að halda áfram að miðla niðurstöðum rannsóknarinnar og frásögnum viðmælenda minna í rituðu máli.

I. 4 Skipulag

Í öðrum kafla er dregin upp mynd af þeirri ímyndasköpun sem fram fór í íslenskum fjölmiðlum áður en eiginlegt landnám pönksins hófst. Markmið umfjölluninnar er að draga upp mynd af því hvaða hugmyndir íslenskt samfélag gerði sér um pönkmenningu og pönkara og hvaða staðalímyndum fyrstu pönkararnir mættu. Þessi ímyndasköpun er skoðuð og greind með tilliti til kenninga Bourdieau um mörk hins góða smekks og kenninga Stanley Cohen um siðferðisuppbót.

Hvað efnistöð varðar miðast afmörkun í tíma annars vegar við elstu dæmi umfjöllunar og hinsvegar við fyrstu tónleika Fræbbblanna, í árslok 1978. Þriðji kafla lýsir því hvernig pönktónlistin náði eyrum áhugasamra og því hvernig pönkmenningin kom þeim fyrir sjónir. Skýrt er frá þeim vanda sem það var að komast yfir pönkplötur. Því er lýst hvernig áhugi á pönki óx, fyrstu pönkhljómsveitirnar urðu til og Kópavogur varð að vöggu pönksins. Fjallað eru um almennan skort á lifandi tónlist og það aðstöðuleysi sem stóð nýliðun á tónlistarsviðinu fyrir þrifum. Fjórði kafla lýsir því hvernig til varð kröftugur og gróskumikill vettvangur lifandi tónlistar. Dregin er upp mynd af eðli hans og einkennum, helstu hljómsveitum, stöðum og atburðum. Fimmti kafla lýsir félagslegum vettvang menningarkimans. Samsetning þáttakenda er greind með hliðsjón af hópamyndun og fjallað um þau rými sem menningarkiminn eignaði sér. Fjallað er um ásýnd pönkara og þau fjölbreyttu viðhorf sem rúmuðust innan menningarkimans. Í Sjötta kafla er svo lýst þeirri hugmyndafræði sem ólíkir hópar menningarkimans áttu sameiginlega og þá menningarlegu nýsköpun sem af henni spratt.

³Vef: Safnaráð, Íslensku safnaverðlaunin 2006, http://www.safnastarf.is/safnarad/is/islensk_safnastarfsemi/islensku_safnaverðlaunin/?ew_news_onlyarea=&ew_news_onlyposition=1&cat_id=49555&ew_1_a_id=244349, 24. apríl 2014.

II. Ímyndasköpun fjölmiðla og landslag við landnám

II.1 Fyrstu fregnir af pönki

Pönkið barst ekki milliliðalaust til Íslands frekar en aðrir menningarstraumar. Sú mynd sem íslenskir fjölmiðlar drógu upp í árdaga pönksins mótaði hugmyndir almennings um stefnuna og þáttakendur hennar. Það tók pönkið langan tíma að nema hér land og fyrst um sinn snerist umfjöllunin því fyrst og fremst um það að skilgreina og draga upp mynd af erlendri pönkmenningu. Þegar íslenskt pönk spíraði mættu íslenskir pönkarar því ekki ónumdu landi heldur tókust á við, léku sér að og gengu að einhverju leyti inn í þá ímynd sem þeim hafði verið sköpuð. Í þessum kafla verður þessi ímyndasköpun skoðuð og greind.

Árið 1976 taka íslenskir fjölmiðlar að fjalla um nýjasta æðið sem þeir segja að valdið hafi heilmiklu fjaðrafoki erlendis, tónlistarstefnu sem á ensku er nefnd „punk rock“. Framan af er umfjöllunin rýsjótt en frá og með sumrinu 1977 verður hún nokkuð regluleg. Þá er pönkið enda í algleymingi í Englandi. Hljómsveitin Sex Pistols var sú hljómsveit sem var mest áberandi á síðum dagblaðanna en ýmsir minni spámenn komu einnig við sögu. Auk þess var töluvert fjallað um þann hóp ungmenna sem aðhylltist hina nýju stefnu og þótt setja nýstárlegan svip á götummynd erlendra borga. Tónlistarlega séð virðist pönkstimpillinn hafa verið notaður nokkuð frjállega á köflum og líklega voru íslenskir blaðamenn ekki með það á hreinu hvernig hann skyldi notaður. Það kom fram í umfjöllun að það var erfitt að nálgast pönktónlist hér á landi og í lok sumars 1977, þegar blaðamaður Dagblaðsins þræddi plötubúðir Reykjavíkur í tilraun til þess að gera úttekt á pönkinu, tókst honum ekki að finna nema eina plötu sem flokkast gæti undir stefnuna. Var það ein af plötum bresku hljómsveitarinnar Clash.⁴ Þrátt fyrir að enn færi lítið fyrir pönki hérlendis voru íslenskir blaðamenn þó áhugasamir um hina nýju stefnu og var þess greinilega vænst að áhrif hennar myndu berast hingað til lands. Í viðtölum voru tónlistarmenn af öllum toga þannig gjarnan spurðir hvað þeim fyndist um pönkið. Svörin voru af ýmsum toga en staðfesta flest þá staðreynd að hérlendis var pönkið fyrst og fremst þekkt af afspurn.

Umfjöllun fjölmiðla um sjálfa gerendur pönkmennningarinnar var oft í æsifrættastíl og fjallaði gjarnan um ófrýnilegustu hliðar pönksins svo sem ruddalegt hátterni, sóðaskap og líkamlega afskræmingu pönkara. Það siðferðisuppþot (sem pönkið olli erlendis (og verður nánar rætt hér á

⁴ „Götustríð gegn ræflarokkurum: Hinir bölvuðu geta nú spilað þrjá hljóma“, *Dagblaðið*, 13. ágúst 1977, bls. 15.

eftir)) var iðulega þýtt hrátt og gagnrýnislaust yfir á síður íslenskra prentmiðla. Fljótlega fóru talsmenn pönks þó að skrifa í blöðin til þess að verja stefnuna og (menningarlegt) gildi hennar og í lok ársins 1978 komu fyrstu íslensku pönkhljómsveitirnar fram. Með því skapaðist mótvægi í umræðunni og æsifréttamennskan vék að mestu leyti fyrir hófsamari og raunsærri umfjöllun.

Hér er ætlunin að lýsa og greina umfjöllun prentmiðla um pönk á því tímabili sem kalla má spírunartíma þess, eða frá árinu 1976 fram til loka ársins 1978, þegar íslenskt pönk verður sýnilegt. Áherslan á prentmiðla helgast af því að efni sent út í Ríkisútvarpinu og Ríkissjónvarpinu á þessum tíma hefur ekki verið varðveitt. Þó kemur fram í prentmiðlunum að bæði í útvarpi og sjónvarpi voru sendir út nokkrir þættir sem tóku á pönktónlist. Var þar bæði um að ræða umfjöllun sem var hluti af almennri tónlistarumfjöllun og svo sérstaka umfjöllun innan ramma sérhæfðari tónlistarþátta.

Þegar litið er yfir umfjöllun prentmiðlanna á spírunarskeiði íslensks pönks má greina fjögur meginþemu: (upphrópanir um) subbulegt útlit og villimannslega hegðun pönkara, skort á tæknilegri færni pönktónlistarmanna, umfjöllun um hugmyndafræði pönksins eða, í mörgum tilfellum, gagnrýni á vöntun hennar og að lokum áberandi sannfæringu þeirra sem gagnrýndu pönkið á þeim forsendum að það væri ekki nema tískubóla og jafnvel þá þegar dautt. Þessi þemu eru einnig miðlæg í fjölmiðlaumfjöllun eftir að pönkið nemur land og má greina þróun í umræðu um þau eftir því sem pönkið festir rætur.

II.2 Ógeðfelld ásýnd og fas

Hin dásamlegu subbulegheit; lágmenning, ofbeldi og líkamsvessar

Fyrstu fréttir af pönki báru hvað allan tón varðar dóm af erlendri umfjöllun enda var ekki um rannsóknarblaðamennsku að ræða. Íslenskir prentmiðlar miðluðu einfaldlega til lesenda sinna þeirri mynd sem erlenda pressan dró upp. Mest bar á tengingu við lágmenningu, rudda- og sóðaskap í umfjöllun íslenskra prentmiðla eins og í erlendum fjölmiðlum. Pönkarar voru sagðir hafna almennum mannaíðum og hafa úrkynjun að leiðarljósi. Sér í lagi voru það brot á óskráðum reglum um velsæmishegðan og útlit sem vöktu athygli og hneykslan. Pönkarar vildu vissulega ögra og þeim tókst ætlunarverk sitt svo um munaði.

Sjálfst heiti stefnunnar sló tóninn fyrir umfjöllunina. Í upphafi var það oftast tekið beint upp úr ensku í íslenskum prentmiðlum, og talað innan gæsalappa um „punk rock“. Ýmsar tilraunir voru

þó fljótlega gerðar til þess að íslenska hugtakið og gera það merkingarbært. Í eitt fyrstu skiptanna sem íslenskir prentmiðlar skrifuðu um pönkið, haustið 1976, er það kynnt sem nýr sproti á grein rokksins, *Vísir* skrifar að heiti tónlistarstefnunnar megi sem best skilja, „lauslega yfirfært á ástkæra ylhýra málið okkar“, sem „götustrákarokk“ eða þá bara „ofbeldisrokk“. Nafngiftirnar eru raktar til fyrimyndanna er túlkendur þessarar tónlistar sækja í, „en það er hinn ótíndi götulýður í New York og London.“⁵ Blaðamenn skrifuðu þar að auki um „drullusokkarokk“, „ræflarokk“, „pungrokk“ og „rumpurokk“ og endurspeglu þessi heiti þann tón sem einkenndi skrifin; pönkið þótti æsilegt og til þess fallið að slá upp í hneykslan. Af þessum þýðingum var „ræflarokk“ sú sem helst náði fótfestu og framan af nefndu íslenskir fjölmiðlar pönkara gjarnan „ræfla“.

Eins og margar tilraunanna til þess að íslenska hugtakið „punk“ bera með sér var skortur á mannasiðum áberandi þema í umfjöllun um pönk fyrstu árin. Þannig er fjallað um Patti Smith sem líklegri upprennandi stjörnu í *Vísi* haustið 1976 en þó er tónlist Patti ekki líst heldur er það munnsöfnuður hennar og ruddaleg sviðsframkoma sem er aðalumfjöllunarefnið⁶. Sumarið 1977 gefur *Þjóðviljinn* pönkinu svo þessa einkunn: „Ruddaskapur er í þessari umfjöllun sem og öðrum talinn eitt helsta einkenni pönksins en pönkarar ganga um froðufellandi, hrækjandi og blótandi⁷. Í *Vísi* segir svo:

Segja má, að „punk“ sé ákveðin lífspeki, nokkurs konar skolpræsaanarkismi, sem á rætur sínar að rekja til fátækrahverfa heimsborga s.s. London og New York. Ber þar hæst vonleysi og lífsfirringu þeirra sem stórborgarmenningin hefur troðið undir fótum sér og brýst út í óbeit og andstöðu gegn öllu því sem einkennir siðferðishugsjónir og lífsstíl þeirra sem betur mega sin. Kemur þetta aðallega fram í klúru málfari, afkáralegum klæðaburði og ruddalegu hátterni. Tilgangsleysi og ömurlegt hlutskipti í lifinu er því samkenni „punkaranna.“⁸

Ruddaskapur var einmitt það sem kom pönkinu fyrst almennilega í heimsfréttirnar, í árslok 1976, þegar viðtal við breska pönkhljómsveit skók bresku þjóðina í beinni útsendingu. *Vísir* greinir svo frá að breskur sjónvarpsmaður við sjónvarpsstöðina *Thames Television* hafi verið leystur frá störfum um tveggja vikna skeið „vegna viðtals sem hann átti við popp-hljómsveit sem virðist

⁵ „Segir frá ofbeldisrokkurum“, *Vísir* 5. september 1976, bls. 14.

⁶ „Segir frá ofbeldisrokkurum“, *Vísir*.

⁷ „Ræflar og ræflarokk“, *Þjóðviljinn*, 30. október 1977, bls. 14.

⁸ „Þeir leika á Íslandi 3. maí: The Stranglers“, *Vísir* 1. apríl 1978, bls. 9.

ganga lengra í subbuskap og svínarí en nokkur önnur hingað til.⁹“ Hér er vitanlega átt við Bill Grundy, sem sá um þáttinn *Today*, en viðtalið gerði hljómsveitina illræmda um allt Bretland í upphafi fyrsta tónleikaferðalags þeirra. Íslensku blöðin áttu eftir að fjalla reglulega um uppátæki og sóðaskap Sex Pistols, allt þar til ferli þeirra lauk með brotlendingu í tónleikaferð um Bandaríkin tveim árum síðar. Í umfjöllun *Vísis* er „punk rock“ íslenskað sem „drullusokkarokk“ og um Sex Pistols segir „Þeir klæðast einhverjum hryllilegustu tötrum sem sést hafa ... Þeir ráðast stundum á áheyrendur sína, hrækja á fólk á götum úti og nokkrir þeirra grobbuðu af því að hafa staðið í hótélglugga og pissað á þá sem framhjá gengu.“ Losun líkamsvessa á almannafæri virðist frá upphafi hafa verið talin til sérstakra einkenna pönkara og má nefna dæmi úr umfjöllun um tónleika Lou Reed í Gautaborg, sem Þjóðviljinn birtir í apríl 1977. Þar er Reed kallaður faðir pönkrokksins og sem því til sönnunar skrifar blaðamaðurinn að tónlistarmaðurinn „gerðist nokkuð „punklegur“ er hann hrækti á sviðið“¹⁰. Pönkið er tilefni stórrar opnugreinar í *Lesbók Morgunblaðsins* vorið 1978. Þar segir um pönkið: „í því felst alger uppreisn gegn viðteknum hugmyndum um glæsileik og snyrtimennsku. ...Punk-rokkarar mega ekki ástunda kurteisi; í þeim herbúðum þykir við hæfi að draga kvenfólk á hárinu, drepa í sígarettunni utaní næsta manni og æla yfir sig. Ekki má sjá merki um hreinlæti; hárið verður að vera klístrað og öllu þessu fylgir bæði eiturfjaneyzla og harðsoðið klám“.¹¹ Mánuði síðar er svo aftur skrifað í *Morgunblaðið* um pönk: „Nú gengur nýjasta „punk“ myndin fyrir fullu húsi í London. Þar er allt eins óraunverulegt og frekast má vera og ljótaleikinn og ómennskan sitja í fyrirrúmi.“¹²

Ásýnd og afskræming

Það var ekki aðeins hegðun pönkara sem hneykslaði, útlit þeirra stakk einnig í augu. Pönkmenningin var afar sjónræn menning og útlit pönkara til þess gert að vekja athygli. Pönkarar settu svip á miðborg London en pönkararnir á Piccadilly Circus urðu svo til samstundis myndefni ljósmyndara sem og túrista. Fjölmíðlar beindu augum sínum að þessum nýtilkomna menningarkima og bæði var fjallað um og talað við götupönkarana. Í júlí 1977 leggur *Dagblaðið* heilsíðu undir myndskreytta umfjöllun um pönktískuna. Þar segir: „Það er ekki nóg með að

⁹ „Sóðalegasta rokkhljómsveit fyrr og síðar“, *Vísir*, 3. desember, 1976.

¹⁰ „Á hljótleikum með Lou Reed“, *Þjóðviljinn*, 30. apríl, bls. 14.

¹¹ „Ræflarokk og kattarklæði“, *Lesbók Morgunblaðsins*, 19. mars 1978, bls. 9.

¹² „Nýjasta „Punk“ myndin“, *Morgunblaðið*, 20. maí 1978, bls. 41. Hér er átt við kvikmyndina *Jubilee* eftir leikstjórnann Derek Jarman en hún var frumsýnd í Bretlandi í febrúar 1978. Þetta var fyrsta kvikmyndin sem gerði pönkið að umfjöllunarefni og er í dag talin til mikilvægari verka óháðrar breskrar kvikmyndalistar. Lýsing blaðamannsins er líklega tekin upp úr erlendra umfjöllun en myndin vakti á sínum tíma mikla hneykslan.

punk-tizkan sé í fatnaðinum heldur eru punkararnir málaðir eins og hirðfífl. Hárgreiðslan er líka mjög sérkennileg, svo ekki sé meira sagt. ... Þetta er einhver sú furðulegasta tízka sem nokkru sinni hefur litið dagsins ljós..."¹³ Fram kemur að pönkarar leitist við að vera sem afkáralegastir útlits og noti til þess allskonar keðjur og skran og sumir skreyti sig meira að segja með hráu kjöti! Tekið er fram að umfjöllunin er þýdd og endursögð en upphaflegrar heimildar er því miður ekki getið. Um svipað leyti fjallar *Morgunblaðið* um það að pönkið sé komið til Kaupmannahafnar. Um dönsku pönkarana segir: „Ræflarokkarar lita hár sitt fjólublátt eða grænt, ganga í svo slitnum fötum, að hipparnir fyrir 10 árum hefðu skammast sín fyrir múnderinguna. Í ofanálag stinga þeir gjarnan öryggisnælum í gegn um eyru og kinnar. " Umfjölluninni fylgir mynd af snoðklipptri stúlku sem rekur tunguna framan í ljósmyndarann svo hálskirtlarnir blasa við. Hún er með hundaól um hálsinn og svartmáluð augun minna á kattarglirnur. Stúlkan kallar sig Camilla Cool og *Morgunblaðið* titlar hana drottningu ræflarokkara í Kaupmannahöfn¹⁴. *Morgunblaðið* fjallar enn um útgang pönkara vorið 1978 og lýsir honum sem svo: „Sami klæðnaður gildir fyrir bæði kynin, en hann verður að fara illa, vera rifinn eða ósamstæður. Úr sér gengin hermannaföt þykja allgóð. Hárið gæti verið klippt alveg af, varir málaðar svartar eða grænar og augnaumbúnaður málaður á þann veg, sem gert væri í leikhúsi, ef sýna þyrfti Kölska sjálfan á sviðinu. Hárið er litað grænt eða blátt eða röndótt og til eru þeir, sem hafa látið stinga göt á kinnar sér og þar í og út um munninn er komið fyrir sikkrisnælu eða keðju úr bréfaklemmum. Sumir hengja utan á sig rakvélablöð og mála aðra hverja tönn svarta“.¹⁵

Nokkrum mánuðum síðar skrifar *Vísir* um breska pönkara að það fólk gangi um „með hárið litað grænt, bleikt eða einhverjum öðrum afkáralegum hárlitum. Klætt hinum undarlegustu leppum og skreytt hárnælum og nálum sem stungið var í gegnum kinnar, nef eða varir“.¹⁶

Það sem hneykslaði var ekki aðeins fataval, hárgreiðsla eða farði heldur þóttu pönkarar ganga skrefinu lengra hvað varðar það sem almenningur sá sem afskræmingu líkamans. Pönkarar settu hringi og aðra málmhluti í líkamsparta sem tískustraumar á Vesturlöndum höfðu hingað til látið í friði. Þegar vel metinn tónlistarmaður var beðinn um að skilgreina pönkið í októberlok 1977 fór hann þá leið að segja svo frá:

¹³ „Allt á að vera sem afkáralegast“, *Dagblaðið*, 19. júlí 1977, bls. 14.

¹⁴ „Ræflarokkarar“, *Morgunblaðið*, 19. ágúst 1977, bls. 25.

¹⁵ „Ræflarokk og kattarklæði“, *Lesbók Morgunblaðsins*.

¹⁶ Ræflarokkstjarna ákærð fyrir morð, *Vísir*, 13. október 1978, bls. 7.

Það eina sem ég get um það sagt er hvernig vinur minn upplifði það í háborg punksins, London. Hann var staddur á skemmtistað í hjarta borgarinnar. Allt í einu kemur hann auga á forkunnarfagra stúlku og fellur fyrir henni á augabragði. Hann er ekkert að tvínóna við hlutina, en gengur rakleiðis til stúlkunnar og tekur að dásama fegurð hennar og dregur ekki af lýsingarorðunum. Hún horfir á hann og leynir engu, yndislegur líkami í gegnsæjum kjól. Þá tekur hann eftir, sér til mikillar furðu, að stúlkan er í nylonsokkum sem ná uppá mið læri, sem er jú ekkert óvenjulegt útaf fyrir sig, nema hvað sokkunum var fest með nælum sem brugðið var undir hörundið. Hann lætur það samt ekkert á sig fá, en býður dömumni upp á glas. Hún brosir bliðlega til hans, en afpakkar pent. En þá fyrst kastar tólfunum, í signalbros stúlkunnar vantaði báðar augntennurnar. Vinur minn snéri örvinglaður í braut. Seinna frétti hann svo, að stúlka þessi gekk undir nafninu Punkrottan. Það er nú það lagsm.¹⁷

Frásögnin er lýsandi fyrir það sem þótti greina pönkara frá öðru fólki, þeir afskræmdu líkama sinn, sjálfviljugir. Öryggisnælur í eyru eða andlit urðu sér í lagi frægt tákn pönksins. Flosi Ólafsson lýsir pönkurum á mjög svo gróteskan máta þegar hann skrifar að hann geti með því að setja „tuddahring í miðnesið, öngla í kinnarnar, sikkrisnælur í gegnum varirnar og guð má vita hvað í eyrun, sannað að ég sé einlægur aðdáandi, áhangandi og fastur áskrifandi að pungrokki“.¹⁸ Í umfjöllun Stúdentablaðsins um væntanlega komu erlendrar ræflarokkshljómsveitar gefur blaðamaður væntanlegum áhorfendum svo það ráð að sótthreinsa öryggisnælnar áður en þeir stingi þeim í gegnum kinnarnar á sér.¹⁹

Sumarið 1977 hafði Anna Bjarnason skrifað um „punk rokk tízkuna“ og klikkti út með yfirlýsingunni: „Nær vonandi aldrei neinni fótfestu á meðal almennings“.²⁰ Vorið eftir staðfesta frásagnir af tónleikum Stranglers í Laugardalshöll hinsvegar að þangað mætti hópur íslenskra ungmenna með „öryggisnælur í gegnum nefið, í gegnum kinnina og í gegnum eyrun“.²¹ Blaðamaður Tímans staðfestir frásögn *Vísis* og skrifar að „segja má að obbinn af þeim fjölmörgu unglíngum sem sóttu hljómleikana hafi verið á einn eða annan hátt eins afkáralega klæddur og framast er unnt. Gekk þetta það langt að margir hverjir voru með öryggisnælur í gegnum kinnar og nef auk fjölda keðja sem var komið fyrir á ýmsum stöðum líkamans og ekki má gleyma

¹⁷ „Í Barbitúr til Bahama á bleikum náttkjólum“, *Vísir*, 30. október 1977, bls. 3.

¹⁸ „Af pungrokki“, *Þjóðviljinn*, 7. janúar 1978, bls. 2.

¹⁹ „Punk til Íslands. Hálfir landar heim“, Stúdentablaðið, 54. árg., 5. tbl., 1978, bls. 16.

²⁰ „Allt á að vera sem afkáralegast“, *Dagblaðið*.

²¹ „Kyrkjarnir enduðu í læknum“, *Vísir*, 5. maí 1978, bls. 18.

stríðsmálningunni sem hver indíáni hefði mátt vera full sæmdur af. Mörgum þeim sem blöskraði útgangurinn á ungvíðinu varð tíðrætt um það hvar þessi lýður héldi sig dags daglega“.²²

II.3 Máttlaust grín eða samfélagsleg ógn?

Skortur tæknilegrar færni

Fyrir utan að ögra almennu velsæmi á ýmsan hátt þótti pönkið í upphafi ekki merkileg stefna tónlistarlega séð, jafnvel hálfgerður brandari. Hér var um að ræða einfalda tónlist þar sem færni tónlistarfólksins skipti litlu sem engu máli. Sem tónlistarstefna er pönkið strax í upphafi tengt frumrokkinu og er sú tenging gegnum gangandi í umfjöllun íslenskra tónlistarspekúlanta.²³ Pönkið er sagt vera rokk í sinni upprunalegustu mynd; „eins og það var áður en peningarnir og ofurstirnin eignuðu sér tónlistina“.²⁴ Bent var á að að „ræfla“ og „ræflarokk“ mætti rekja allt aftur til upphafs rokksins.²⁵ Þótt frumstætt hrátt rokk væri þannig engin nýjung þóttu það hinsvegar stórmerkileg tíðindi að hljómsveitir sem varla kynnu að spila á hljóðfærin sín vektu athygli útgáfufyrirtækja og að markaður væri fyrir plötur af þessu tagi. Dagblaðið fjallar þannig um þá „afbökuðu rokktónlist sem kölluð hefur verið „punk rock“ eða „ræflarokk“ undir fyrirsögninni „Hinir bölvuðu geta nú spilað þrjá hljóma!“ Er hér vísað í þau tíðindi að breska pönkhljómsveitin The Damned hafi komist á mála hjá útgáfufyrirtækinu Stiff.²⁶ Vinnubrögðin þóttu sömuleiðis hæfa viðfangsefninu og vakti ræflarokkhljómsveitinni Warsaw Pakt athygli íslenskra blaðamanna fyrir að hafa tekið upp plötu á 2 og hálfri klukkustund og komið henni í dreifingu á innan við sólarhring.²⁷ Þannig er sömuleiðis sagt frá því að sænski söngvarinn og leikarinn Harpo hafi hljóðritað lag í hráum pönkstíl í hljóðveri Hljóðrita þegar hann kom hingað til lands að skemmta. Textann samdi hann nóttina áður og er það að öllum líkindum tekið fram til þess að vísa í hin hröðu og hráu vinnubrögð sem einkenna pönkið.²⁸

²² „Stranglers slógu í gegn - á stórkostlegum hljómleikum í Laugardalshöll“, *Tíminn*, 7. maí 1978, bls. 22.

²³ Sjá m.a. „Stranglers slógu í gegn - á stórkostlegum hljómleikum í Laugardalshöll“, *Tíminn*,

„Vandræðahljómsveitin Sex Pistols“, *Vísir*, 30. janúar 1977, bls. 15 og „Segir frá ofbeldisrokkurum“, *Vísir*.

²⁴ „Segir frá ofbeldisrokkurum“, *Vísir*.

²⁵ „Ræflar og ræflarokk“, *Þjóðviljinn*.

²⁶ „Götustríð gegn ræflarokkurum: Hinir bölvuðu geta nú spilað þrjá hljóma“, *Dagblaðið*.

²⁷ „Tóku LP-plötu upp á 2 ½ klukkustundu“, *Dagblaðið*, 23. desember 1977, bls. 24.

²⁸ „Stafróf poppsins“, *Vísir*, 17. júlí 1977, bls. 15.

Svokölluð vinsældatónlist þessa tíma gekk út á fágun og vandaðar útsetningar sem oftast en ekki var mikið lagt í. Þeir sem aðhylltust eða léku slíka tónlist fóru gjarnan háðuglegum orðum um pönkið. Í opnugrein *Vísir* sumarið 1977, þar sem helstu hugtök og slanguryrði úr fagmáli poppheimsins eru útskýrð er „punk rokk“ skilgreint sem „Barnalegt, sóðalegt og gróft rokk, lítið annað en hávaði.“²⁹ Á sama tíma hafði *Dagblaðið* eftir yfirlýsingu „ónefnds íslenzks tónlistarmanns, úr hópi meiriháttar spámanna“: „Ræflarokk? Þetta er tóm helvítis vitleysa, maður!“³⁰ Um bresku pönkhljómsveitina Stranglers skrifa svo poppspekúlantarnir Ómar Valdimarsson og Ásgeir Tómasson: "Stranglers er ein af sárafaum ræflarokkhljómsveitum sem fá lög sín leikin í brezkum útvarpsstöðvum og diskótekum. Þó líkjast þeir öllum öðrum ræflarokkurum að öðru leyti en því að þeir virðast vita, hvernig á að nota hljóðfæri með þokkalegum árangri".³¹ Í svipuðum dúr má svo nefna ummæli poppspekúlants Tímans vorið 1978 um að pönkið eigi „orðið sér fáa fylgjendur, því að fólk endist ekki lengur til að segja á móti vilja sinum, þó að það sé leitt á lífinu, að maður sem aldrei hefur séð gítar, fyrr en hann finnur einn slíkan, í öskutunnu, sé góður gítarleikari, þegar hann tekur að misþyrma hljóðfærinu og kallar sjálfan sig punk-tónlistarmann“.³²

Þrátt fyrir yfirlýsingar á borð við þessar væru algengar tóku nokkrir upp hanskann fyrir pönktónlistina. Magnús Þór Sigmundsson tónlistarmaður tók þannig undir þá staðhæfingu blaðamanns breska tónlistarblaðsins *Melody Maker* að með tilkomu pönksins sé London á ný orðin höfuðborg poppsins. Hann segir að þótt margar af þeim pönkhljómsveitum sem nú spretta upp eins og gorkúlur séu ekkert sérstakar þá leynist alltaf gott efni þar inni á milli.

Það sem yngri hljómsveitirnar eru með er mjög hrátt. Þegar þessir ungu krakkar, 17—20 ára, heyra í hljómsveitum eins og Genesis, Doobie Brothers og 10cc þá hafa þeir enga möguleika á að flytja slíkt efni. Þeir byrja því upp á nýtt á þriggja gripa lögunum, rokkinu, þessir yngri menn geta ekki leikið eins fágaða tónlist og þeir eldri. Hins vegar er gífurleg orka í flutningnum hjá þeim. Þeir minna um margt á Bítlana og Rolling Stones, eins og þessar hljómsveitir voru í fyrstu, að öðru leyti en því að tíðarandinn í dag er annar og setur sinn svip á flutninginn....³³

²⁹ „Stafróf poppsins“, *Vísir*.

³⁰ „Götustríð gegn ræflarokkurum: Hinir bölvuðu geta nú spilað þrjá hljóma“, *Dagblaðið*.

³¹ „Boney M er ofarlega á vinsældalistum“, *Dagblaðið*, 8. júlí 1977, bls. 14.

³² „Nick Lowe nýtur mikilla vinsælda í Bretlandi“, *Tíminn*, 2. apríl 1978, bls. 28.

³³ „...hann hefði einmitt verið að biða eftir Íslendingi til að semja tónlist við dvergásögurnar“, *Morgunblaðið*, 18. september 1977, bls. 53.

Í grein *Þjóðviljans*, þar sem uppgangur pönksins er raktur setja greinarhöfundar fram þá skoðun það sé engin tilviljun að pönkið hafi náð vinsældum akkúrat nú, það sé þvert á móti „eðlilegt andsvar við þá íburðarmiklu og stundum flóknu tónlist sem [markaðurinn] hafði síðast lagt áherslu á“.³⁴ Í umfjöllun um uppgang pönksins í Svíþjóð, í byrjun árs 1978, svarar Lars Otterström, eigandi plötubúðar þar sem eingöngu eru seldar pönkplötur, gagnrýni á tónlistarlega færni pönktónlistarmanna á eftirfarandi hátt: „Að sjálfsögðu eru þeir ekki topp-hljómlistarmenn. Hvernig heldurðu að strákar svona 15—17 ára geti spilað eins vel og stjörurnar, sem hafa verið á toppnum í tíu til tuttugu ár? Vitaskuld eru þeir lélegri, en þeir verða góðir er tímar líða, sannaðu til“. „Nú, og svo eru það gagnrýnendur blaðanna,“ hélt Lars Otterström áfram. „Þeir hafa ákveðið fyrirfram að ræflarokkið sé lélegt, meira að segja áður en þeir hlusta á tónlistina“.³⁵ „Ræflarokkarar hafa oft verið gagnrýndir fyrir að þeir kynnu ekkert á hljóðfæri, væru lélegir músikantar“, sagði Alfreð Grund í viðtali við *Vísi* vorið 1978. Alfreð var einn þriggja íslenskra bræðra sem stofnuðu *The Big Balls and the Great White Idiot*, eina elstu og best þekktustu pönkhljómsveit Þýskalands. Hann heldur áfram og segir:

Að vísu er það satt, að sumir, sem hafa farið út í punk, kunna bara þrjá hljóma. En það er alls ekki regla. Ræflarokk er gróft og ruddalegt, og gerir enga tilraun til að vera annað. Við viljum gefa fólki högg undir bringuspallirnar með þeirri tónlist sem við flytjum — ekki sýna því hvað við erum klárir. Við höfum engan áhuga á því, að fólk mæni á okkur og hugsu með sér, að það mundi aldrei geta spilað eins vel og við. Það, sem vakir fyrir okkur er að velja tónlistinni af stjörustallinum niður til áhorfenda í þeirri von, að þeir grípi og taki við sér. Við viljum fá fólkið upp á svið til okkar og fara sjálfir ofan í sal, til þess að sýna því að það þarf ekki á stjörnum að halda. Við viljum opna augu þess fyrir einhverju öðru en þessu daglega þrasi til þess að það geti brotið af sér fjötrana og byrjað að lifa lífinu.³⁶

Óskýr boðskapur?

Pönkinu var oft legið það á hálsi að vera innantóm blaðra. *Morgunblaðið* skrifaði að hvað lífsskoðanir varðar væri sagt að pönkið einkenndist af vonleysi en þó svo upphrópanir um

³⁴ „Ræflar og ræflarokk“, *Þjóðviljinn*.

³⁵ „Fjölmiðlar gefa ranga mynd af því“, *Dagblaðið*, 4. janúar 1978, bls. 15.

³⁶ „Viljum gefa fólki högg undir bringuspallirnar - rætt við meðlimi „Stóru Kúlnanna““, *Vísir*, 3. ágúst 1978, bls. 4.

anarkisma eða stjórnleysi væru ofarlega á blaði þá næði pólitísk ígrundun ekki langt.³⁷ Skortur á mótaðri hugmyndafræði gerði að verkum að unglíngarnir fengu „útrás fyrir óánægju sína í gegnum tónlistina án þess þó að geta skilgreint eða litið undir yfirborðið. Þeir eru upp á kant við kerfið án þess að hafa nokkra hugmyndafræði bak við sig; það er því ekki skrytið að það gæti ýmiskonar ruglings í þeirri „pólítík“ sem þeir bera á borð³⁸. Fjallað var um pönkið í þætti Halldórs Gunnarssonar *Popporninu* í Ríkisútvarpinu vorið 1978. Í kynningu á þættinum segir Halldór um inntak pönksins:

Ræflarokkararnir gefa skít í allt og alla. Engar hetjur eru til og ekkert getur bjargað þessum vesæla heimi. Hið eina sem getur sætt okkur við heiminn er að gefa skít í allt, segja þessar nýju popphetjur. — Annars eru ræflarokkararnir ekki á eitt sáttir, sagði Halldór. — Sumir virðast eygja einhverja lausn. Aðrir eiga erfitt með að gleyma gömlum klisjum og eru frasafjasarar miklir. En enginn þeirra er með neitt á hreinu.³⁹

Sumir sáu pönkið sem andóf æsku sem sæi sér ekki fært að tjá samfélagslega og pólitíska óánægju sína eftir hefðbundnum leiðum. Ómar Valdimarsson skrifar um pönkið sumarið 1977 og er einn margra sem bendir á að þjóðfélagsfræðingar sjái tengingu á milli breska pönksins og hörmulegs efnahagsástands í Englandi, sem komið hafi sérstaklega niður á ungmennum. Spenna og gremja fari vaxandi og boðskapur pönksins sé sú að framtíðin beri enga von í skauti sér.⁴⁰ Gestur Guðmundsson, félagsfræðingur, varði einnig pönkið og skrifaði í *Þjóðviljann* að þeim sem einblíndu á tónlistina yfirsæist megininntak pönkmennningarinnar. Gestur útskýrir hvernig bilið á milli veruleika og gerviveraldar dægurmenningar, þá sérstaklega í Bretlandi, hafi getið af sér pönkið. Vonbrigði og reiði ungmenna hafi fundið útrás í pönkinu og líta verði á það sem félagslegt andóf. „Pönk er lífsform, menning, félagsleg hreyfing. ... Tónlistin stenst enga fagurfræðilega mælikvarða, en hún túlkar hugarástand heillar kynslóðar, gefur henni þá sjálfsímynd sem þarf til að þreyja vondan heim“.⁴¹ *Tíminn* vísar beint til orða þekktasta pönkara þess tíma, Johnny Rotten, sem segir að pönkið sé leið enskra ungmenna til að tjá andúð sína á spilltu kerfi og því vonleysi sem blasir við þeim. Hann telur að þó svo að fólk af öllum stéttum geti skilið og haft tilfinningu fyrir ræflarokki þá sé það aðeins fólk úr verkamannahverfunum sem upplifi vonleysið nógu kröftuglega til að geta leikið ræflarokk af þeirri tilfinningu sem

³⁷ „Ræflarokk og kattarklæði“, *Lesbók Morgunblaðsins*.

³⁸ „Ræflar og ræflarokk“, *Þjóðviljinn*.

³⁹ „Gefa skít í allt ... nema blessaða peningana...“, *Þjóðviljinn*, 19. apríl 1978, bls. 17.

⁴⁰ „Ræflarokkið skelfir sómakæra Breta“, *Dagblaðið* 20. júní 1977, bls. 10.

⁴¹ „Öreigaæskan hrækir á móti“, *Þjóðviljinn*, 30. júlí 1978, bls. 16.

sannfærir áheyrendur um að þeir meini það sem þeir fari með. Hvað kröfuna um heilsteypa hugmyndafræði varðar segir Rotten að pönkið sé meðal gegn leiðindum, ekki leið til að breyta heiminum⁴². Gagnrýni á stefnuleysi pönksins var til dæmis svarað í *Dagblaðinu* í ársbyrjun 1978 þar sem sett var fram það sjónarhorn að það væri hæpið að gagnrýna pönkið á þeim forsendum að gagnrýni pönkara á samfélagið fylgdu engar uppskriftir að lausnum. Það væri ekki hægt að ætlast til þess að unglingar hefðu á reiðum höndum lausnir við vandamálum sem þeir fullorðnu réðu ekki við⁴³. Í lesendabréfi til *Dagblaðsins* nokkru síðar benda tveir íslenskir pönkarar á að bylgjur eins og bítlæðið og pönkið þjóni þeim tilgangi að endurnýja samfélag og menningu. Þeir skrifa: „„Þetta er della,“ segja mosavaxnir kerfisþrælar, en hvað er „ljótt“ og hvað er „fallegt?““⁴⁴ Að lokum má vitna til orða meðlima The Big Balls, íslensk þýskrar pönkhljómsveitar sem tók tónleikatúr um Ísland sumarið 1978. „Það sem [andstæðingar pönksins] gera sér ekki ljóst, er að ræflarokkið byggist að nokkru leyti á ruddalegum öfugmælum. ...Menn verða að lesa á milli línanna“⁴⁵.

Pönkbóla?

Sú skoðun var áberandi að pönkið væri í raun ekki alvöru tónlistarstefna heldur tilbúningur markaðsmanna. Út á þetta sjónarmið gengur stór grein sem *Þjóðviljinn* birtir í októberbyrjun árið 1977 en þar segir um pönkið að það sé alls ekki nýtt af nálinni heldur sé hér aðeins um að ræða groddalegustu birtingarmynd rokks. Aðalinntak greinarinnar er að þrátt fyrir það að vera í eðli sínu andóf gagnvart markaðsvæðingu rokksins hafi byltingin þó étið börnin sín og markaðurinn gert sér mat úr ræflatískunni. Er saga Sex Pistols sérstaklega rakin til að sýna fram á það hvernig pönkið var gert að söluvöru og er umboðsmanni hljómsveitarinnar, Malcom McLaren, lýst sem heilanum á bak við tiltækið. Sagt er að hann græði nú á tá og fingri á því að sjá pönkurum fyrir „einkennisbúningi“ en hann reki verslanir þar sem seld séu pönkföt. Er þar væntanlega vísað til tískuverslunarinnar *SEX* sem McLaren rak á Kings Road í London, í samstarfi við fatahönnuðinn Vivienne Westwood. Greinarhöfundur heldur því sömuleiðis fram að risastórt útgáfufyrirtæki á borð við C.B.S., en það tók meðal annars pönkhljómsveitina Clash upp á arma sína, myndi aldrei dreifa raunverulega pólitískri tónlist. Markaðsdeild þeirra sjái sér aftur á móti

⁴² „Ræflarokkið kemur beint frá lifrinni“, *Tíminn*, 16. október 1977, bls. 30.

⁴³ „Fjölmiðlar gefa ranga mynd af því“, *Dagblaðið*.

⁴⁴ „Mosavaxnir kerfisþrælar skilja ekki framúrstefnu“, *Dagblaðið*, 6. maí 1978, bls. 3.

⁴⁵ „Viljum gefa fólki högg undir bringspalirnar - rætt við meðlimi „Stóru Kúlnanna““, *Vísir*.

tekjulind í uppreisnarmönnum á borð við Clash og Johnny Rotten. Markaðurinn hafi ætíð notfært sér fávísa og óreynda uppreisnarmenn til að komast í gegnum endurnýjunarskeið sín. „Þessir uppreisnarmenn ráðast gegn ríkjandi gildismati bæði í þjóðfélaginu og í tónlistinni, en verða brátt einungis hluti af því sem þeir börðust gegn. Dæmin úr fortíðinni ættu að vera öllum augljós...“⁴⁶

Dagblaðið heggur í sama knérunn en þar er skrifað:

Ræflarokkið vekur stöðugt meiri eftirtekt í Bretlandi og er að breiðast út um heiminn. ...Tízukukóngar hafa að sjálfsögðu fundið peningabefinn og selja nú gatslitna garma á offjár. Kaupendur eru úr röðum fína fólksins, sem kallaði á lögregluna þegar nokkrir ekta ræflar ætluðu að fá inngöngu í veizlu silki- og silfurklæddra „ræflarokkara“ í New York fyrir skömmu. ...Í Ræflabúðinni *Survival* í Paris er dauður flugmaður spenntur niður í sæti og undan hjálmi hans flýtur blóð yfir andlitið. En blóðið er óekta og andlitið úr gúmmí. Ef til vill er það táknrænt fyrir ræfildóminn.⁴⁷

Þjóðviljinn tekur undir þetta sjónarmið og bendir á að ófáir „milliliðir“ séu í stórum stíl farnir að gera sér mat úr pönkinu⁴⁸. *Þjóðviljinn* skrifar: „fer þá að verða spurning hve langt bil sé í raun á milli ræflarokksins og Abba“! Í umfjöllun um væntanlega komu Stranglers til Íslands vorið 1978 er svo þróun pönksins lýst á þennan veg: „...það er skammt öfganna milli í henni veröld. Jón Rotni var allt í einu orðinn milljóner og þar með voru ræflarokkararnir líka sjálfir orðnir það, sem þeir höfðu mest ógeð á - peningavélar.“⁴⁹

Þess verður einnig að geta að upphrópanir um meintan dauða pönksins voru allt frá upphafi hluti af umfjöllun um það. *Vísir* skýrir frá því vorið 1977 að „Punk rock“ tróni í fyrsta sæti vinsældakosninga ensku tónlistartímaritanna *Sounds* og *Record Mirror* hvað viðvíkur „þreyttasta fyrirbærinu“ og að eins og til að áréttu þetta sitji pönksveitin Sex Pistols í öðru sæti.⁵⁰ Í *Morgunblaðinu*, haustið 1978, er því haldið fram að pönkið sé dautt úti í hinum stórum heimi nema í augum þeirra sem eru að reyna að græða á dauðateygjum þess. Greinarhöfundur vill meina að pönkið hafi í raun þegar komið og farið, hérlandis „á því sem næst einum sólarhring“ og hafi hámark þess hér á landi, tónleikar Stranglers í Laugardalshöll, jafnframt markað endapunkt þess. Tónlist pönkaranna hafi einfaldlega ekki átt neitt erindi hingað eftir allt saman. Greinarhöfundur fer háðslegum orðum um pönkið og hvað íslenska pönkara verðar smættar hann

⁴⁶ „Ræflar og ræflarokk“, *Þjóðviljinn*.

⁴⁷ „Götustríð gegn ræflarokkurum: Hinir bölvuðu geta nú spilað þrjá hljóma“, *Dagblaðið*.

⁴⁸ „Gefa skít í allt ...nema blessaða peningana“, *Þjóðviljinn*.

⁴⁹ „Þeir leika á Íslandi 3. maí: The Stranglers“, *Vísir*.

⁵⁰ „Vinsældakosningar „Sounds“ og „Record Mirror““, *Vísir*, 6. mars 1977, bls. 4.

samfélag þeirra niður í hálfgerð grín og segir íslenska pönkara hafa verið gagnfræðaskólakrakka sem kvöldið fyrir Stranglers tónleikana „vöknudu allt í einu upp við það að það var komið gamlaárskvöld, grímuball og sautjándi júní allt í senn“.⁵¹

II.4 Endurómur uppnáms

Hinn góði smekkur

Á sama tíma og Sex Pistols urðu illræmdir á heimsvísu fyrir að blóta í beinni útsendingu var franskur heimspekingurinn Bourdieu að þróa hugmyndir sínar um mikilvægi smekks í félagslegri lagskiptingu samfélagsins. Hann komst að þeirri niðurstöðu að smekkur sé ekki náttúrulegt fyrirbæri heldur félagslegt og það að hafa góðan smekk sé því lærd hegðun en ekki meðfædd. Í kenningum Bourdieu eru mörk hins góða smekks skilgreind út frá hagsmunum hópa sem afmarkast einna helst af stéttarstöðu en einnig af kyngervi. Smekkur er ein helsta aðferðin til að viðhalda félagslegri aðgreiningu þar sem þeir sem hafa hinn góða smekk á valdi sínu eiga auðveldara með að komast langt innan þess skipulags sem skilgreint er út frá hinum tiltekna smekk. Sömuleiðis eru það yfirleitt einnig þeir sem teljast valdamestir innan hvers samfélags sem hafa vald til að skilgreina eðli og útlínur hins góða smekks.⁵² Á sama hátt og smekkurinn er ekki náttúrulegt fyrirbæri þá er viðhald hans ekki sjálfvirkt. Hinn góði smekkur er sífellt í kreppu og tilvera þeirra smekklausu ögrar stöðu hans stöðugt. Því þarf að standa vörð um mörk hans og er það gert með umræðum, sérstaklega í fjölmiðlum. Efni sem er álitid óaskilegt er oft úthrópað sem skaðlegt og eru lagasetningar og þrýstingur af öðru tagi notaðar til þess að viðhalda fagurfræðilegum viðmiðum, oft undir því yfirskini að vernda þurfi börn og unglinga gegn skaðlegum áhrifum afþreyingarefnis eða að standa verði vörð um menningararf.⁵³ Með því að gefa skít í reglur um það hvað var leyfilegt að segja í sjónvarpi gerðu The Sex Pistols beina atlögu að borgaralegum gildum. Sex Pistols voru einskonar holdtekja pönksins og viðbrögð samfélagsins voru að úthrópa pönkmeninguna og þá sem aðhylltust hana. Félagsfræðingurinn Henry Jenkins hefur einmitt sýnt fram á hvernig staðalímyndir af þáttakendum tiltekinnar menningarkima þjóna þeim tilgangi að lágmarka menningarleg völd þessara hópa og gera þá

⁵¹ „Gamlaárskvöld, grímuball og sautjándi júní allt í senn“, *Morgunblaðið*, 6. ágúst 1978, bls. 27.

⁵² Balomenos, Effie og Trifonas, Peter, *Good Taste. How What You Choose Defines Who You Are* (Cambridge: Icon Books 2003) bls. 13.

⁵³ Jenkins, Henry, *Textual Poachers. Television fans & participation culture* (London: Routledge 1992), bls. 16- 17.

ótrúverðuga.⁵⁴ Til þess að gera langa sögu stutta voru þetta einmitt örlög drengjanna í Sex Pistols og það var glettni örlaganna að John Lydon, eða Johnny Rotten eins og hann var kallaður í fjölmiðlum, hafði nýlega sungið inn á plötu að hann væri antíkristur.⁵⁵

Stanley Cohen þróaði hugtakið *folk devil* árið 1972. Það vísar til hópa, oftast ungmenna, sem fyrir tilstilli ímyndasköpunar fjölmiðla eru skilgreindir sem holdgerving ógnar við samfélagið. Stanley Cohen fjallaði í rannsóknum sínum um hópa breskra unglinga sem gengu undir nöfnunum *mods* og *rockers* og benti á það hvernig umfjöllun um meint andfélagslegt hugarfar þeirra og ógn við samfélagið hefði verið blásin upp úr öllu valdi og langt umfram það sem efni stóðu til. Þetta kallaði hann siðferðisupppot (e. *moral panic*) og greindi nokkur stig þess ferlis. Forsenda þess að slík ímyndarsköpun gangi upp er sú að hin tilbúna staðalímynd sé skýrt skilgreind sem afbrigðilegt frávik frá ofureðlilegum bakgrunni.⁵⁶ Skýr mynd er dregin upp af hinum skaðlega hópi sem frávik í samfélaginu, skýr lína dregin milli „okkar” og „þeirra” og skorið á tengingar við djúpstæð samfélagsvandamál þannig að pósítívískar og sálfræðilegar skýringar missa vægi sitt.⁵⁷ Vandamálið verður þannig ekki samfélagið sjálft heldur fyrst og fremst vanþakklát og spillt æska sem fær „kikk” út úr því að haga sér illa.

Fjölmiðlar og merkingarsköpun

Menningarfræðingurinn Stuart Hall hefur fjallað um merkingarsköpun innan samfélaga og líkir henni við það hvernig landakort eru dregin upp. Hann bendir á að við séum of samofin merkingarsköpuninni til þess að greina eðli hennar: „We tend to live inside these maps as surely as we live in the "real" world: they "think" us as much as we "think" them, and this in itself is quite „natural“.”⁵⁸ Öll mannleg samfélög draga upp slíkar myndir af sjálfum sér og þannig gerist það að tilteknir tilbúnir samskiptamátar, tiltekin tilbúin heimssýn verður í huga okkar náttúruleg. Hall bendir á að það sé þetta sem Alhusser á við þegar hann segir að hugmyndafræðin sé tímalaus. Í flóknum samfélögum eins og okkar er reyndin hinsvegar sú að aðgangur að kortlagningu merkingarinnar er afar ójafn og hagsmunir tiltekinna hópa hafa meira vægi en

⁵⁴Jenkins, Henry, *Textual Poachers. Television fans & participation culture*, bls 9- 24.

⁵⁵ Hér er vísað til smáskífunnar *Anarchy in the Uk* sem kom út 26. nóvember 1976.

⁵⁶ Cohen, Stanley, *Folk Devils and Moral Panics* (London: Routledge 2002), bls. 45.

⁵⁷Chritcher, Chas, *Moral Panic and the Media*, ritstj. Stuart Allan (Berkshire: Open University Press 2006), bls. 46-49.

⁵⁸ Hebdige, Dick „From Culture to Hegemony“, í *Media and Cultural Studies. Keywords*, ritstj.

Meenakshi Gigi Durham og Douglas M. Kellner (Oxford: Blackwell Publishing 2001), bls. 198–207, hér bls. 203.

annarra. Bendir menningarfræðingurinn Dick Hebdige sérstaklega á fjölmiðla sem helstu aðferð til þess að miðla hugmyndum og staðfesta slíkar kortlagningar.⁵⁹

Auðvelt er að setja þessar hugmyndir í samhengi við umfjöllun íslenskra fjölmiðla um pönkmenningu. Óháð fjölmiðlamenning kennd við *fanzines*, eða fjölrituð aðdáendarit, var enn ekki orðin til hér á landi. Þeir sem voru í aðstöðu til að draga upp mynd af menningarkímanum fyrir landsmenn byggðu flestir aðgang sinn að kortlagningu merkingarinnar á því að hafa um langt skeið fjallað af kunnáttu um þær tegundir tónlistar sem nutu almennrar viðurkenningar, bæði sem listform og afþreyingarefni og stutt viðhald þeirra viðmiða sem hún féll undir. Undir þá skilgreiningu féll pönkið, sem snerist um höfnun tæknilegra og fagurfræðilegra viðmiða⁶⁰, vitanlega ekki. Það var ekki fyrr en eftir 1981 sem nýliðun varð í hópi tónlistarblaðamanna, sem leiddi til þess að pönk- og nýbylgjuáhugafólk komst í aðstöðu til að skapa merkingu.⁶¹

Hebdige líkir menningarkímum við „unnatural break“ eða truflanir í hinu eðlilega túlkunarsambandi sem annars er á milli raunverulegra atburða og framsetningar þeirra í fjölmiðlum. Menningarkímur eru því meira en bara myndhvörf fyrir möguleikann á stjórnleysi heldur eru þeir hluti af gangvirki tákfræðilegrar óreiðu og afhjúpa hið tilviljanakennda eðli kóðans sem grundvallar og mótar allar okkar samræður. Kortlagning merkingarinnar er þannig trufluð, eðlileiki tákna og goðsagna er dreginn í efa. Þetta er í samræmi við fyrrnefndar hugmyndir Bourdieu og Jenkins um það að tilvist ósmekklegheitanna sé ein og sér nóg til að skapa (eða afhjúpa) krísu. Tilurð unglíngamenningarkíma er samkvæmt menningarfræðingum Birmingham-háskólans skýrt merki um upplausn þjóðfélagslegrar samstöðu á eftirstríðsárunum. Menningarkímur ögra menningarforræðinu⁶² en viðhald þess síðarnefnda byggir á því að hinum ráðandi öflum takist að finna ólíkum merkingum stað innan síns kerfis og þannig viðhalda hugmyndum um að það sé náttúrulegt að tiltekna skoðanir eigi sér stað á tilteknum stað innan kerfisins í stað þess að hugmyndafræðin ákveði þeim stað.⁶³ Þannig má líta á sköpun *folk devils* sem tilraun til þess að staðsetja hin ódælu öfl innan kerfisins í stað þess að sjá skilgreininguna sem leið til að úthýsa þeim. Að lokum má minna á það að í nútímapjóðfélögum byggjum við langflest hugmyndir okkar um einstaklinga sem kenndir eru við „hina“ á umfjöllun fjölmiðla.⁶⁴

⁵⁹ Hebdige, Dick, „From Culture to Hegemony“, bls. 203- 204.

⁶⁰ Martin, Bill, *Avant Rock. Experimental music from the Beatles to Björk* (Illinois: Open Court 2002), bls. 89- 91.

⁶¹ Árni Matthíasson, viðtal.

⁶² Hebdige, Dick, „From Culture to Hegemony“, bls. 205.

⁶³ Hebdige, Dick, „From Culture to Hegemony“, bls. 205.

⁶⁴ Chritcher, Chas, *Moral Panic and the Media*, bls. 11.

Greining á umfjöllun við slíka menningarkíma er þannig líkleg til að gefa marktækar vísbendingar um það hvaða hugmyndir sá hluti samfélagsins sem stendur í miðpunkti meiningarkortins hefur um „hina”.

Íslenskun æsifrétta af erlendu pönki

Eins og dæmin sem voru rakin hér að framan sýna er æsifrétastíll mjög einkennandi í fjölmiðlaumfjöllun um pönk á því tímabili sem hér er til umræðu. Pönkið er tengt við sóða- og ruddaskap, úrkynjun, afskræmingu, ofbeldi, vankunnáttu, andfélagsleg viðhorf og vonleysi. Endurómurinn af erlendu síðferðisupphoti er augljós. Greina má ákveðna spennu varðandi komu pönksins til Íslands. Íslenskir fjölmiðlar fylgjast nokkuð grannt með gangi mála erlendis og leita reglulega álitis á pönkinu meðal virtra íslenskra tónlistarmanna. Stundum er möguleikanum á því að pönkið berist til Íslands velt beint upp eins og til dæmis í umfjöllun tímaritsins *Samúels* í ársbyrjun 1978. Greinin á augljóslega að vera krassandi og er skreytt myndum af ófrýnilega pönkklaeddum ungmennum. Lesendum er bent á það að tízkuverslunin *Pop-Húsið* í Bankastræti hafi nýverið hafið sölu á pönkklaðnaði og hafi hann rokið út. Stúlkurnar á myndunum eru annað hvort berar ofan eða neðan mittis og undir nöktu glenntu klofi einnar pönkstúlkunnar spyr Samúel með hástöfum: „Megum við kannski búast við ræflasumri á Íslandi í ár?”⁶⁵

Þrátt fyrir að enduróma erlent síðferðisupphot mistókst íslenskum fjölmiðlum hinsvegar að vekja ugg í íslensku samfélagi. Ógnin sem breskum góðborgurum stóð af pönkinu var ekki úr lausu lofti gripin en breska pönkið kom fram á tímum mikils atvinnuleysis og þjóðfélagsóroa og er nátengt óánægju og svartnýni ungs fólks úr verkamannastétt á framtíðina. Breskir pönkarar gagnrýndu verkamannaflokkinn fyrir að hafa brugðist baklandi sínu og lýstu frati á ríkisstjórn og drottningu. Á Íslandi var stéttaskipting aftur á móti mun minna áberandi, atvinnuleysi lítið, framtíðarvonir ungmenna yfirhöfuð miklu betri en í Bretlandi og pönkarar sjaldséd dýrategund allt það tímabil sem til umfjöllunar er í þessum kafla.

Áhrif þeirrar ímyndar sem æsifrétir af úrkynjun og innihaldsleysi pönksins sköpuðu hér komu þó skýrt fram vorið 1978 þegar breska pönkhljómsveitin *The Stranglers* kom hingað til lands og hélt tónleika. Frumkvæðið kom að utan en tónleikarnir voru hluti af kynningu plötunnar *Black and White* og kom heill her erlendra blaðamanna hingað til þess að sækja tónleikana og blaðamannafund í tilefni útgáfunnar. Steinar Berg var ábyrgðarmaður tónleikanna á Íslandi og

⁶⁵ „Punk-Rock“, Samúel, janúar 1978, bls. 32.

skiptist fjárhagsleg áhætta jafnt á milli hans og hljómsveitarinnar. Það var því mikilvægt fyrir Steinar að aðsókn yrði góð og í allri kynningu á The Stranglers er greinileg áhersla lögð á það að þvo pönkstimpilinn af The Stranglers og aðgreina þá frá hinum villimannslegu pönkurum. Þannig er tekið fram að sveitin spili hressilega rokktónlist en þó ekki það sem kallað hefur verið punk, að þeir séu pönkhljómsveit en þó af mun meiri gæðum en þekkist um slíkar hljómsveitir,⁶⁶ að þeir séu mjög frábrugðnir ræflarokkurunum og eigi varla neitt sameiginlegt með þeim nema svipaðar skoðanir á samfélaginu og að lokum að þeir séu undantekningin frá „skipbroti ræflarokkaranna“.⁶⁷ Lögð er mikil áhersla á að það sem skilji hljómsveitarmeðlimi frá pönkurum sé að þeir séu allir fulltíða menn og flestir menntaðir, jafnvel með háskólagráður. Þeir hafi gegnt föstum störfum áður en þeir slógu í gegn og þjóðfélagslegur bakgrunnur þeirra sé allt annar en pönkaranna⁶⁸. *Vísir* segir að „þeir hafi mátt teljast fyrirmyndar borgarar, ef svo má að orði komast, áður en þeir slógu saman í hljómsveit“.⁶⁹ Tilraun Steinars til þess að hvítþvo The Stranglers gekk hinsvegar ekki algerlega upp. Þótt fjölmiðlar gerðu mikið úr mannkostum hljómsveitarmeðlima var hugtakið pönk engu að síður notað í umfjöllun þeirra. Þannig er fyrir sögn *Vísis* á umfjöllun um tónleika Stranglers einfaldlega „Punkarar“.⁷⁰ Markaðssetningin virðist þó engan skaða hafa borið af þar sem aðsókn var með ólíkindum. Í *Vísi* er fjallað um komu Stranglers sem „eitt ágætasta dæmi um múgsefjun sem upp hefur komið á síðari árum“. Fyrir um það bil þrem mánuðum. hafi varla nokkur þekkt til hljómsveitarinnar hér á landi en með markaðssetningu hafi koma þeirra verið gerð að stórviðburði og Stranglers öðlast heimsfrægð á Íslandi⁷¹. Reiknast blaðamanni *Tímans* að um 2% þjóðarinnar hafi mætt á tónleikana⁷² og í öllum umfjöllunum um tónleikana er til þess tekið að meðal tónleikagesta var áberandi hópur ungmenna sem litu út eins og ekta pönkarar.

⁶⁶ „The Stranglers koma 3 maí – á milli 40 og 50 erlendir blaðamenn verða með í förinni“, *Tíminn*, 23. mars 1978, bls. 34.

⁶⁷ „Þeir leika á Íslandi 3. maí: The Stranglers“, *Vísir*.

⁶⁸ Sjá t.d. „Þeir leika á Íslandi 3. maí: The Stranglers“, *Vísir*.og „Við erum nýbylgjuhljómsveit... ekki ræflarokkarar“, *Morgunblaðið*, 3. maí 1978

⁶⁹ „Þeir leika á Íslandi 3. maí: The Stranglers“, *Vísir*.

⁷⁰ „Punkarar“, *Vísir*, 6. maí 1978, bls. 14.

⁷¹ „Punkarar“, *Vísir*.

⁷² „Stranglers slógu í gegn - á stórkostlegum hljótleikum í Laugardalshöll“, *Tíminn*.

III Pönkið spírar

III.1 Vakning

Steinn Skaftason, uppalinn í Kópavogi, greinir á eftirfarandi máta frá því þegar hann heyrði fyrst um pönkið:

Ég man í tólf ára bekk, árið níttjánhundruðsjöttuogsex, að þá sat strákur fyrir framan mig ... hann var að segja frá einhverjum Johnny Rotten í Bretlandi sem væri með, ja, grænar tennur. Og þær væru svo grænar og skítugar af því hann burstaði þær aldrei. Og ég spurði afhverju? Nú af því hann er ræflarokkari!⁷³

Hann segir að sín fyrstu hughrif hafi verið þau að pönkið væri „eitthvað svona ofboðslega, ofboðslega ljótt, neikvætt og beinlínis hættulegt sko“.⁷⁴ Þetta er í góðu samræmi við þá ímyndasköpun sem fram fór í almennum fjölmiðlum í árdaga pönksins. Þegar Steinn Skaftason heyrði svo pönktónlist í fyrsta skiptið, um ári síðar, fylltist hann þó áhuga og vildi ólmur kynna sér pönkið betur. Hann sagðist hafa verið svo heppinn að eiga vin sem keypti öll erlendu tónlistarblöðin og þannig fékk hann innsýn í stefnuna.⁷⁵ Margir viðmælenda minna segja einmitt svo frá að þau hafi fyrst heyrt af pönkinu og kynnst því í gegnum sitt tengslanet; vini, skólafélaga og stundum eldri systkini. „Ég náttúrulega er, litli bróðir bróður míns og hlustaði á allt sem hann hlustaði á, þannig að þegar hann byrjaði að hlusta á *Never Mind the Bollocks*, þá ... hlustaði ég um leið“, sagði Ingólfur Júlíusson, alinn upp á á Norðurlandi. Sigurður Hannesson, sem var nokkru eldri, heyrði pönktónlist fyrst á skólaballi: „Ég man eftir balli í Iðnskólanum, þegar ég var í málmiðnaðardeild þar ... Ég þvældist þá eitthvað inn í Fákshéimili og þar var Sex Pistols plata spiluð út í gegn og þar er ég virkilega að heyra hana í fyrsta skipti og varð alveg bergnuminn sko.“⁷⁶ Helgi Briem, síðar bassaleikari Fræbbblanna, segir frá því að hann hafi í partíi rekist á kassetu með tónlist sem heillaði hann svo að hann stal kassettnni og hlustaði á hana dögum saman. Það tók hann heila viku að komast að því að á kassettnni var tónlist Sex Pistols.⁷⁷ Jens Guðmundsson, tónlistarspekúlant, segist fyrst hafa heyrt um Sex Pistols í fréttum

⁷³ Steinn Skaftason, viðtal.

⁷⁴ Steinn Skaftason, viðtal.

⁷⁵ Steinn Skaftason, viðtal.

⁷⁶ Sigurður Hannesson, viðtal.

⁷⁷ Örn Marínó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*. (Markell Productions, 2004).

RUV en þá var verið að fjalla um hneykslanlega framkomu Sex Pistols í skemmtiþætti Bill Grundy.⁷⁸

Margir heyrðu fyrst um pönkið fyrir tilstilli prentmiðlanna, innlendra jafnt sem erlendra, og fóru í framhaldi af því að reyna að verða sér úti um plötur. Eins og rakið var í fyrsta kafla voru íslenskir prentmiðlar duglegir að fjalla um pönkið. Æsileg umfjöllunin sneri þó oftast að ásýnd pönksins fremur en að innihaldi þess. Skrautlegt útlit og krassandi hegðun pönkara var í brennidepli en mun minna fór fyrir umfjöllun um sjálfa tónlistina sem, að minnsta kosti í upphafi, var drifkraftur menningarinnar. Þegar fjallað var um hana var það oftast en ekki á niðrandi nótum, pönktónlist var sögð frumstæður hávaði og „tóm helvítis vitleysa“. Helgi Briem, síðar meðlimur í Fræbbblunum, segir svo frá að sú ímynd sem fjölmiðlar gáfu af pönki og pönkurum hafi verið sú að þetta væru menn sem ekkert gætu fyrir sér í tónlist.⁷⁹ Greina má þó nokkra áherslubreytingu eftir tónleika The Stranglers hér á landi vorið 1978. Umfjöllun prentmiðlanna var mikilvæg þeim sem áhuga höfðu á tónlist en ljósvakamiðlar voru á þessum tímum aðeins Ríkissjónvarpið og -útvarpið og þrátt fyrir að tónlistarþátturinn Áfangar þætti framsækinn og tilraunakennd tónlist ætti þar upp á pallborðið tók það pönkið nokkurn tíma að komast þar inn á gafl. Með heppni var hægt að ná útsendingum Radíó Lúxemburg en tónlistarstefna þeirra þótti þó ekki mjög framsækin.⁸⁰ Kaninn, sem gladdi eyru íslenskra bítna, spilaði alls ekki pönk.⁸¹ Þeir sem fylgjast vildu með tíðindum úr dægurtónlistarheiminum höfðu auk þess greiðan aðgang að upplýsingum um þróun stefnunnar fyrir tilstilli erlendra tónlistartímarita. Umfjöllun þeirra vakti forvitni enda var hér um að ræða nýjung á tímum sem margir tala um að hafi einkennst af tónlistarlegri fábreytni.

Það var sem sagt í júní sjötíu og sjö ... ég var búin að vera að lesa um þetta og fannst þetta svolítið skrýtið, en samt svona eitthvað sem kveikti forvitni þannig að ég pantaði plötuna til að sjá hvað væri að gerast, það var ekkert mikið í gangi á þessum tíma.⁸²

Bresku tónlistarblöðin *NME*, *Record Mirror* og *Melody Maker* koma oft fyrir í frásögnum viðmælenda minna og fengust bæði í Reykjavík og úti á landi.⁸³ Þannig gátu áhugasamir nálgast

⁷⁸ Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*.

⁷⁹ Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*.

⁸⁰ Árni Matthíasson, viðtal.

⁸¹ Einar Falur Ingólfsson, viðtal.

⁸² Valgarður Guðjónsson, viðtal.

faglega umfjöllun um nýjustu strauma og stefnur og fylgst nokkuð grannt með þeirri sprengingu sem pönkið olli, sérstaklega í Bretlandi.

Að komast yfir plötur

Að heyra sjálfa pönktónlistina var hinsvegar flóknara mál. Pönktónlist var erfitt að finna í íslenskum plötubúðum.⁸⁴ Innflutningur tónlistar var á fárra höndum og það sem flutt var inn var mestmegnis sú tónlist sem þegar hafði öðlast vinsældir og markaður var fyrir.⁸⁵ Það var löng bið eftir því að pönktónlist færi að sjást í íslenskum plötubúðum. Einn viðmælanda minna skýrir svo frá:

...Ég las um þetta sumarið 76, var áskrifandi að Melody maker, ...þá hef ég verið 15 eða 16 ára, nei 16 eða 17, þetta var árið 76. ...þetta virkaði mjög spennandi...en ... ég fékk engar plötur fyrr en sko eftir áramót 78, ... þegar ég heyrði plöturnar þá fannst mér þær miklu meira spennandi en ég átti von á!⁸⁶

Stöku plötur virðast þó fara að fást árið 1978 og er líklegt að koma The Stranglers hingað til lands hafi haft jákvæð áhrif í þá átt.⁸⁷ Þeir sem fylgdust með umfjöllun erlendu tímaritanna reyndu að fá plötur sérpantaðar í íslenskum hljómplötuverslunum⁸⁸ og ýmsar aðrar leiðir var hægt að notast við til að nálgast plötur erlendis frá. Hægt var að panta plötur í gegnum pöntunarlista sem auglýstu í erlendu blöðunum en fyrst og fremst var þó setið var um að senda þá sem ferðuðust til útlanda í plötubúðir hið ytra.⁸⁹ Þótt almenningur væri vissulega farinn að geta leyft sér þann lúxus að ferðast út fyrir landssteinana voru utanlandsferðir þó alls ekki einfalt mál. Til að bæta gráu ofan á svart voru gjaldeyrishöft við lýði á þessum tíma og fyrir þá sem ekki höfðu sambönd gat öflun gjaldeyris verið nokkuð fyrirtæki.

⁸³ Árni Daníel Júlíusson, viðtal, Jóhann Ágústsson, viðtal, Valgarður Guðjónsson, viðtal.

⁸⁴ „Götustríð gegn ræflarokkurum: Hinir bölvuðu geta nú spilað þrjá hljóma.“, *Dagblaðið*. Sjá einnig: Björk Guðmundsdóttir, viðtal.

⁸⁵ Árni Matthíasson, viðtal.

⁸⁶ Árni Daníel Júlíusson, viðtal.

⁸⁷ Steinn Skaftason, viðtal.

⁸⁸ Steinn Skaftason, viðtal og Valgarður Guðjónsson, viðtal. Steinn og Valgarður minnst sérstaklega á Fálkann í þessu samhengi og Steinn talar um að það hafi hjálpað til að þá var Ásmundur Jónsson, oft kenndur við Áfanga og Grammið, starfsmaður þar.

⁸⁹ Árni Ísberg, viðtal, Árni Matthíasson, viðtal. Ríharður Friðriksson, viðtal, Jóhanna Bergmann, viðtal.

...ef einhverjir voru að fara til útlanda ... sem náttúrulega var ekki jafn algengt og í dag, þá, þá skrifaði maður innkaupalista, þá kannski hafði maður verið að lesa NME eða eitthvað þannig og var forvitinn, og og maður hafði kannski náð sér í einhverja dollara eða eitthvað í Keflavík, það var erfitt að fá gjaldeyri öðruvísi á þessum árum. ... ég vann stundum á bensínstöð í Keflavík þar sem komu stundum... Kanar eða menn með dollara og ég gat semsagt, keypt dollarana Og ég man eftir því að allavega í tvö eða þrjú skipti, þá var fólk, pabbi einu sinni og svo við félagar í tvö önnur skipti sem að ég sendi þá með lista og þeir komu með bunka af plötum, frá Englandi sko. Þannig að þetta var meira mál í þá daga sko, maður fór ekki á Amazon sko.⁹⁰

Hörðustu tónlistaráhugamenn lögðu það á sig að fara sjálfir erlendis, þá helst til London, til að kaupa plötur og fylgjast með. Einn þeirra var Valgarður Guðjónsson, forvígismaður Fræbbblanna en hann segist frá árinu 1978 hafa farið utan árlega, gagngert til plötukaupa.⁹¹ Stefán Karl Guðjónsson, trommari Fræbbblanna, segir að það sem hafi „haldið lífi í honum“ hafi verið að fara til London að kaupa plötur og afla sér gagna. „Það hafi verið staðurinn þá!“⁹² Einar Örn Benediktsson, einn fyrsti íslenski pönkarinn, segist hafa verið svo heppinn að hafa verið mikið í London, t.d. sumarið 1977 sem að hans sögn hafi verið sumarið sem pönkið „gerðist í raun og veru“.⁹³ Sumir voru svo heppnir að starf þeirra auðveldaði þeim leikinn:

Ég var náttúrulega, ég var í siglingum á þessum tíma, á togaranum þannig að ég keypti mikið af plötum í útlöndum. En það var bara, ég meina ef þú hafðir áhuga á mússík og þekktir engan sem fór reglulega til útlanda, þá varstu bara fökkt sko.⁹⁴

Þær plötur sem bárust heim voru afritaðar á kassettur sem svo aftur voru afritaðar koll af kolli á milli áhugasamra.⁹⁵ Einn viðmælanda minna útskýrði að þar sem Reykjavík væri lítill staður

⁹⁰ Einar Falur, viðtal

⁹¹ Steinn Skaftason, viðtal, Þorvar Hafsteinsson, viðtal, Valgarður Guðjónsson, viðtal.

⁹² Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*.

⁹³ Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*

⁹⁴ Árni Matthíasson, viðtal.

⁹⁵ Árni Ísberg, viðtal, Björk Guðmundsdóttir, viðtal.

hefði þessi aðferð dugað nokkuð vel. Hún gat þó haft athyglisverðar afleiðingar eins og hún útskýrir:

Þegar ég hitti útlendinga og við erum eitthvað að tala um þetta tímabil sko, alveg bara heyrðirðu þriðju plötu þessarar hljómsveitar? Alveg bara svona nei... hún kom ekki til Íslands! Og þá er það akkúrat platan sem var alveg mega úti sko. En þá kannski kom önnur platan, sem var hvergi fræg, þá fór frænka einhvers út, af því að alltaf þegar einhver fór út þá gaf maður honum alveg lista hvað ætti að kaupa og eitthvað, og svo kom hún kannski með aðra plötuna með þessari hljómsveit og hún var sko kóperuð á kasettu alveg bara 50 sinnum og allir fengu hana lánaða. Þetta var bara eitthvað svona omg! Og hún var alveg... megahitt hér af því að Nonni frændi hennar Gunnu kom með eintak af henni og þá kóperuðu allir hana og það var málið.⁹⁶

⁹⁶ Björk Guðmundsdóttir, viðtal.

III. 2 The Stranglers kveikja eld

Það er vorið 1978 sem pönkáhugi íslenskrar æsku verður sýnilegur. Í því samhengi er koma bresku pönkhljómsveitarinnar Stranglers hingað til lands mjög mikilvæg. The Stranglers eru með fyrstu bresku pönksveitunum sem slógu í gegn utan þröngs hóps pönkara. Fyrstu tvær plötur þeirra náðu miklum vinsældum og seldust í gífurlegu magni. Þegar kom að útgáfu þriðju plötu þeirra árið 1978 barst Steinari Berg, sem þá hafði nýlega opnað hljómplötubúðina Steinar í tískuvöruversluninni Karnabæ, beiðni frá United Artists, umboðsskrifstofu The Stranglers, þar sem óskað var eftir samstarfi. The Stranglers höfðu áhuga á því að kynna væntanlega plötu sína, *Black and White* á Íslandi.⁹⁷ Áhættan skyldi skiptast jafnt á milli Steinars og United Artists og lagði Steinar hart að sér við kynningarmál til þess að tryggja að aðsóknin yrði sem mest. Sjónvarpið samþykkti að taka nýjasta myndbandið með The Stranglers til sýninga⁹⁸ og mun það hafa verið í fyrsta skipti sem pönktónlist var spiluð í íslensku sjónvarpi. Helgi Briem segir frá því að kvöldið fyrir Stranglers tónleikana hafi hann séð þetta myndband við lagið *5 Minutes* í sjónvarpinu og það hafi kveikt í honum. Hann ákvað samstundis að fara á tónleikana og hefur að eigin sögn aldrei jafnað sig síðan.⁹⁹

Í prentmiðlunum birtist hver greinin á fætur annari um hljómsveitina. Eins og fram kemur í fyrsta kafla virðist það hafa verið Steinari kappsmál að skapa fjarlægð á milli The Stranglers og pönksins, væntanlega í þeim tilgangi að höfða til breiðari hóps og forðast þá slæmu ímynd sem pönkið hafði á sér. Þó svo hamrað væri á því að meðlimir The Stranglers væru of menntaðir, of þroskaðir og tónlistarleg færni þeirra of mikil til þess að þeir gætu talist eiginlegir pönkarar var tengingin við pönkið þó engu að síður ráðandi í umfjöllun íslensku prentmiðlanna.¹⁰⁰ Í viðtali við *Tímann* sagði Steinar Berg um hljómsveitina: „The Stranglers er ein af fjölmörgum punk-rokk hljómsveitum sem starfandi eru í Bretlandi í dag, en jafnframt ein af fáum, sem náð hefur umtalsverðum árangri og þá aðallega vegna tónlistarlegra gæða, sem

⁹⁷ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 195.

⁹⁸ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 195. Steinn Skaftason minnst einmitt í viðtali á sýningar á þessu myndbandi sem fyrsta skiptið sem hann sá pönk á filmu. sjá: Steinn Skaftason, viðtal.

⁹⁹ Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*.

¹⁰⁰ Sjá t.d. „Þeir leika á Íslandi 3. maí: The Stranglers“, *Vísir* 1 apríl 1978, „The Stranglers koma 3 maí – á milli 40 og 50 erlendir blaðamenn verða með í förinni.“, *Tíminn*, og „Gefa skít í allt ...nema blessaða peningana...“, *Þjóðviljinn*.

munu vera mun meiri en gerist um obbann af þeim hljómsveitum sem kenndar eru við punk-rokk í Bretlandi í dag“.¹⁰¹

Tónleikar The Stranglers voru afskaplega velheppnaðir og tókst Steinari að gera þá að meiriháttar viðburði. Tónleikagestir voru um 4500 talsins og reiknaðist blaðamanni *Tímans* svo til að 2% þjóðarinnar hefði sótt tónleikana.¹⁰² Pönkklaeddir unglingar voru áberandi meðal tónleikagesta og spurt var hvar þessi lýður héldi sig dags daglega?¹⁰³ Ámundi Sigurðsson, síðar meðlimur í Bruna BB, nefnir þetta sérstaklega, að á Stranglers tónleikunum hafi birst pönkklaeddur fjöldi einstaklinga sem hann hafi ekki áður grunað að væru hallir undir pönk.¹⁰⁴

Tónlist The Stranglers kveikti í þeim glæðum sem þá höfðu þegar kviknað.¹⁰⁵ Steinn Skaftason, Kópavogsbúi, sagði:

Það var, það sem kveikti neistann ... voru Stranglershljómleikarnir hérna þriðja maí nítjánhundraðsjötíuogátta það var kjaftshögg, það var sjökk. Maður hafði farið á skólalabill með gömlum þekktum íslenskum böndum, sem voru risaeðlurnar í íslensku poppi og allt þetta, þungt og þróað, seventísstöff, diskóglundur og svona dót sko. Svo kemur maður þarna í höllina sko, það er fyrsta skiptið sem maður fer á stórkonsert í höllinni og, og og hljómsveitin, hún var svo hrikalega hávær, hrikalega hrá og hrikalega ögrandi... Það voru þeir tónleikar, þeir kveiktu í mér sem og mörgum öðrum, meðal annars Fræbbblunum og fleira liði.¹⁰⁶

Stefán Karl Guðjónsson, trommari Fræbbblanna tekur undir með Steini og segir að í kjölfar Stranglers tónleikanna hafi þeir félagar farið að tala um það að þeir ættu að gerast framleiðendur frekar en neytendur hvað tónlist varðaði. Þeir vildu gera eitthvað svipað og Stranglers, Sex Pistols og Clash og segir Stefán „Við kýldum bara á það!“¹⁰⁷

¹⁰¹ „The Stranglers koma 3 maí – á milli 40 og 50 erlendir blaðamenn verða með í förinni.“, *Tíminn*.

¹⁰² „Stranglers slógu í gegn - á stórkostlegum hljómleikum í Laugardalshöll“, *Tíminn*.

¹⁰³ „Stranglers slógu í gegn - á stórkostlegum hljómleikum í Laugardalshöll“, *Tíminn*.

¹⁰⁴ Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*.

¹⁰⁵ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 200.

¹⁰⁶ Steinn Skaftason, viðtal.

¹⁰⁷ Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*.

III. 3 Fyrstu hræringar

Þrátt fyrir að tímaritið *Halló* hafi gert tilraun til þess að gera pönkara úr hljómsveitinni Árbliki¹⁰⁸ og margir viljað greina pönkahrif í tónlist Megasar¹⁰⁹ mun fyrsti tónlistarviðburðurinn sem kenna má við pönk vera tónleikar hljómsveitarinnar Þvag á árs hátíð Fjölbrautaskólans í Breiðholti. Meðlimir hljómsveitarinnar voru pönkáhugamenn og nutu þess að fá plötur sendar að utan frá bróður eins þeirra, rithöfundinum Einar Má Guðmundssyni, sem þá bjó í Kaupmannahöfn.¹¹⁰ Þvag virðist aðeins hafa komið opinberlega fram í þetta eina skipti, á vorönn 1978. Næstir til að ríða á vaðið var hljómsveitin Hinir sívinsælu Halló og Heilasletturarnar sem kom fram á lokadegi samsýningar Friðriks Þórs Friðrikssonar¹¹¹ og Steingríms Eyfjörð Kristmundssonar. Halló og Heilasletturarnar urðu til í Menntaskólanum við Sund og meðal hljómsveitarmeðlima voru gítarleikarinn Steingrímur Guðmundsson¹¹² og Þorgeir Rúnar Kjartansson¹¹³ sem síðar áttu eftir að verða mikilvægir þáttakendur í íslensku tónlistarlífi.¹¹⁴

Tónleikarnir vöktu athygli enda hafði uppákomnan verið vel kynnt af aðstandendum. Í tilkynningu í *Dagblaðinu* sama dag og tónleikarnir fóru fram segir að þetta kvöld muni tónlistarsaga Íslands verða „brotin í tvennt“ að Kjarvalsstöðum og að tónleikarnir verði „án efa sögulegur upphafspunktur á stórkostlegum frægðarferli“. Hljómsveitin er kynnt sem ögrandi afl, siðferðislega og á pólitískan máta.¹¹⁵ Mikið var lagt í sjónræna hlið viðburðarins og meðal þeirra sem komu að undirbúningi var Halldór Ásgrímsson listamaður. Hann segir frá því að hann hafi málað gríðarstóra mynd sem strengd var þvert yfir salinn. Sýndi hún fjallkonuna umkringda fólki að mótmæla. Tónleikarnir hófust á því að hljómsveitin, sem staðsett var bak við myndina, byrjaði að spila internationalinn afar hægt en jók smám saman hraðann þar til lagið var komið í pönkstíl. Þá stukku hljómsveitarmeðlimir skyndilega í gegnum myndina og sjálfir tónleikarnir

¹⁰⁸ „Maður verður óhjákvæmilega var við kynvillu í þessari grúppu“, *Konfekt*, 3. tbl. 2. árg. maí 1977, bls. 28-31. Í skrautlegu viðtali við hljómsveitina Árblik segir um hljómsveitina að „svo sannarlega virðist hér vera kominn [sic] fyrsta „Punk-Rock“ grúppan á landinu.

¹⁰⁹ Sjá t.d. „Pönkhljómsveitin Fræbbblarnir sótt heim. Þetta er bara helvítis væl.“, *Helgarpósturinn* 19. október 1979.

¹¹⁰ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 200

¹¹¹ Þess má geta að í viðtali við Halldór Ásgrímsson myndlistarmann kemur fram að Friðrik Þór Friðriksson tók tónleikana upp og ætlaði síðar að nota þá sem upphafsatriði í myndina Rokk í Reykjavík. Þegar til átti að taka fannst upptakan þó hvergi þrátt fyrir dauðaleit. Sjá Halldór Ásgrímsson, viðtal.

¹¹² Síðar í Oxmá, Langa Sela og Skuggunum, Júpíters og fleiri hljómsveitum.

¹¹³ Síðar meðlimur í Júpíters

¹¹⁴ Í fréttatilkynningu sem birtist í *Dagblaðinu* segir að um sé að ræða fyrstu tónleika sveitarinnar, sjá „Ræfildómur að Kjarvalsstöðum“ *Dagblaðið*, 8. ágúst 1978, bls. 19. Halldór Ásgrímsson segir aftur á móti að Halló og Heilasletturarnar hafi áður komið fram opinberlega á skólaskemmtun í Menntaskólanum við Sund vorið 1978.

¹¹⁵ „Ræflarokk að Kjarvalsstöðum í kvöld“, *Dagblaðið*.

fóru af stað. Í hléinu framdi Halldór gjörning þar sem hann kom fram sem nektardansmærin Lenóra. Hann var vafinn í sárabindi sem hann fletti af sér þar til í ljós kom að undir þeim var hann klæddur kvenmannsfötum. Eftir að hafa stigið stríðsdans í þeirri múnderingu baðaði hann sig að lokum upp úr blóði og álkrónum í baðkari sem stillt var upp í miðju salarins.¹¹⁶ Sigurður Hannesson, trommari Halló og Heilaslettnanna, segir svo frá:

[Við] komum fram með eitthvað krot í andlitinu. Mjög óspresískt gert sko, þetta var sko bara eitthvað krass... Í einu laginu þá stoppuðu allir og hérna, frjósum sko, það er svona, var eitthvað atriði þar sem við erum alveg hreyfingarlausir nema ég læðist, svona halla mér aftur og gríp vatnskönnu og helli á tvær trommur sem að eru svona hliðarpákur. ...Og, einhver gaf merki, hvort að það hafi verið bara dansarinn sjálfur, ...þá byrjuðu lætin aftur og þá lamdi ég báðar trommurnar af svo miklu afli og vatnsstrókarnir stóðu tvo þrjá metra, það var svona dálldið kúl sko. Og sullaðist yfir okkur alla og við vorum blautir og sóðalegir og hérna... Ja, þetta virkaði og, og vakti stemmningu. Já, það var, þegar við löbbuðum út af, út úr salnum og vorum að fara niður að þrífa okkur... þá voru einhverjir hérna, sem, höfðu eitthvað sjokkerast á tónleikunum ... ég svaraði eins og pönkari sko. Var kominn í svona ham og ...hrækti í áttina að viðkomandi sko, bara til að hneyksla sko, en, en svo fór maður heim bara og, greiddi sér. Þetta var, já, eins og ég segi ég held það hafi ekki verið neitt pönk, þetta var bara búið til svona. En þetta virkaði, þetta var gaman, og við meintum þetta. Þetta var gaman sko.¹¹⁷

Dagblaðið fjallar um tónleikana undir fyrirsögninni „Ræfildómur á Kjarvalsstöðum“ og má ráða af umfjölluninni að staðarvalið þótti athyglisvert. Tónleikar Þvags virðast ekki hafa farið hátt því í umfjöllun *Dagblaðsins* er sagt um tónleikana að þeir séu fyrsta opinbera framkoma fyrstu alíslensku¹¹⁸ ræflarokkhljómsveitarinnar.¹¹⁹ Vikan birtir myndskreytta umfjöllun um tónleikana undir fyrirsögninni „Rokkað á Ræflamáta“ og segir þar að talsverður mannfjöldi hafi sótt tónleikana og haft gaman af þótt skiptar skoðanir hafi verið um ágæti tónlistarinnar. Birtar eru myndir af tónleikagestum og má þar sjá skrautlega málaða ræflarokksunnendur¹²⁰ auk þess sem

¹¹⁶ Halldór Ásgrímsson, viðtal.

¹¹⁷ Sigurður Hannesson, viðtal.

¹¹⁸ Með orðalaginu er vísað til Big Balls & The Great White Idiot en þeir meðlimir hljómsveitarinnar voru hálfíslenskir. Hljómsveitin fór tónleikaferð um Ísland sumarið 1978.

¹¹⁹ „Ræfildómur á Kjarvalsstöðum“, *Dagblaðið*. Sama orðalag er notað í fréttatilkynningu í *Þjóðviljanum* í aðdraganda tónleikanna, sjá „Ljósmýndir og uppgröftur á Kjarvalsstöðum.“, *Þjóðviljinn* 2. ágúst 1978, bls. 18.

¹²⁰ Halldór Ásgrímsson tekur fram í viðtali að hinir máluðu tónleikagestir hafi ekki verið tengdir aðstandendum viðburðarins. Sjá Halldór Ásgrímsson, viðtal.

fjallað er um það að meðlimir the Big Balls, hinnar þýsk-íslensku ræflarokkhljómsveitar sem hélt tónleikaröð á Íslandi þetta sama sumar, hafi sótt tónleikana.¹²¹ Litlum sögum fer af Halló og Heilaslettunum fyrir utan tónleikana á Kjarvalsstöðum en þeir munu þó einnig hafa spilað tónleika í MS vorið 1978¹²² og á skólaballi á Hótel Sögu þar sem þeir fengu að hita upp fyrir Ragga Bjarna.¹²³

Snemma veturs 1978 kom svo að því sem líta má á sem upphafspunkt íslenskrar pönkmenningar: fyrstu tónleika Fræbbblanna á Myrkramessu Menntaskólans í Kópavogi. Þeirri sögu hefur verið haldið á lofti að hljómsveitin hafi verið stofnuð sérstaklega til þess að stríða skólameistara¹²⁴ en hverju sem því líður voru stofnmeðlimir Fræbbblanna allir sérlegir áhugamenn um pönk og höfðu um nokkurt skeið lagt sig eftir því að komast yfir pönkplötur.¹²⁵ Á fyrstu tónleikunum spiluðu Fræbbblarnir þrjú tükulög; *God Save the Queen*, *EMI* eftir Sex Pistols og *Police & Thieves* eftir Clash. Textar laganna voru íslenskaðir¹²⁶ og heimfærðir á skólameistara MK og myrkramessunefnd.¹²⁷ Ólíkt Þvagi og Halló og Heilaslettunum entist samstarfið og fljótlega fóru Fræbbblarnir að semja eigið efni. Auk þess að vera fyrsta íslenska pönkhljómsveitin sem komst á legg voru Fræbbblarnir auk þess mikilvirkir í sköpun íslensks pönksamfélags eins og um verður fjallað hér á eftir.

¹²¹ Vikan, 40. árg., 36. tbl.1978, bls. 2-3.

¹²² Halldór Ásgrímsson, viðtal

¹²³ Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*. Steingrímur E. Guðmundsson segir frá.

¹²⁴ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 201 og Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*.

¹²⁵ Valgarður Guðjónsson, viðtal. Sjá einnig Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*.

¹²⁶ „25 ár frá því pönkið bylti íslensku tónlistarlífi.“, *Dagblaðið Vísir* 6. nóvember 2004.

¹²⁷ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 201

III. 4 Sköpun vettvangs

Það er ekki hægt að fjalla um myndun íslensku pönksins sem tónlistarvettvangs án þess að skoða það umhverfi sem vettvangurinn varð til í og þurfti að takast á við. Margir samverkandi þættir gerðu að verkum að það var mjög erfitt fyrir pönkhljómsveitir að finna vettvang til að koma fram á. Fyrir það fyrsta var pönkið í beinni mótsögn við þá flóknu og áferðarfallegu tónlist sem hafði notið vinsælda á öndverðum sjöunda áratugnum. Séreinkenni íslenskrar skemmtistaðamenningar gerðu þar að auki að verkum að jaðartónlist átti enn erfiðar uppdráttar hér heldur en í mörgum öðrum Evrópulöndum. Fyrir það fyrsta var um lítinn markað að ræða en árið 1980 voru vínveitingastaðir í Reykjavík aðeins 22 og skiptust í veitingastaði hótela og stærri skemmtistaði.¹²⁸ Sökum bjórbannsins var hér ekki að finna neina pöbba eða kráarmenningu en þessi tegund smærri vínveitingastaða var víðast hvar erlendis einmitt sá vettvangur þar sem ungar og óreyndar hljómsveitir slógu sína fyrstu hljóma. Íslenskir skemmtistaðir voru flestir reknir í stórum rýmum en lítil hefð var fyrir tónleikahaldi á íslenskum skemmtistöðum en áhersla lögð á dansinn sem krafðist gólfpláss. Til að mæta rekstrarkostnaði var selt inn á þessa skemmtistaði. Rekstraraðilar leituðust því vitanlega við að bjóða upp á tónlist sem höfðaði til sem flestra. Lagavalið einskorðaðist við þau lög sem öðlast höfðu vinsældir eða klassíska slagara sem féllu fólki í geð og innan þess ramma var lítið pláss fyrir tilraunastarfssemi.¹²⁹

Það gerði einsleitnina enn meiri að þeim skemmtistöðum þar sem gert var út á lifandi tónlist hafði fækkað talsvert á öndverðum áttunda áratugnum. Diskóið hafði sigrað Vesturlönd en blómatími diskómenningarinnar hefst árið 1975 og krystallast árið 1977 í vinsældum kvikmyndarinnar *Saturday Night Fever*. Upphaflega vísar sjálft orðið „diskótek“ einfaldlega til staða þar sem tónlist er leikin af plötum¹³⁰ en sem tónlistarstefna hafði diskóið einmitt þau áhrif að hlutur lifandi tónlistar minnkaði stórlega. Íslendingar voru með á nótunum frá byrjun, þótt oft væri að vísu kvartað undan því að hljóðkerfin á hérlendum diskótekum væru ekki nægilega kraftmikil. Fyrsta íslenska diskótekið sem stóð undir nafni opnaði í Reykjavík strax í marsmánuði 1975 þegar skemmtistaðurinn Óðal við Austurvöll var endurnýjaður. Í tilefni opunarinnar voru heimsfrægir erlendir plötusnúðar fengnir til að koma og snúa plötum.¹³¹ Íslenskir skemmtistaðir lögðu sig fljótt að þessari nýju tísku enda voru utanlandsferðir, og þá

¹²⁸ Hildigunnur Ólafsdóttir (ódagsett). Tafla 3. Fjöldi áfengisveitingaleyfa, hlutfall áfengissölu í veitinghúsum og heildarsala áfengis. Óútgefin gögn.

¹²⁹ Valgarður Guðjónsson, viðtal.

¹³⁰ *Diskó eða pönk? Ólíkir straumar. Sýning í Árbæjarsafni*, (Reykjavík: Minjasafn Reykjavíkur 2006).

¹³¹ *Diskó eða pönk? Ólíkir straumar. Sýning í Árbæjarsafni*.

sérstaklega sólarlandaferðir með áherslu á næturlíf og heimsóknir á næturklúbba, orðnar algengar á þessum tíma. Var íslenskt skemmtanalíf óspart borið saman við það erlenda. Þekktasta íslenska diskótekið, Hollywood, opnaði vorið 1978 og hafði að fyrirmynd hinn fræga New York klúbb Studio 54. Hollywood var strax afar vinsæll staður og var alla jafna fullt út úr dyrum þar flest kvöld vikunnar.¹³²

Diskótekin höfðu til allra aldurshópa en þó sérstaklega til ungs fólks. Markhópur þeirra skemmtistaða sem enn buðu upp á lifandi tónlist var eldra fólk sem vildi dansa við tónlist sem það þekkti. Þrengdi það stakk ungra tónlistarmanna enn frekar. Talað er um rokkdauða á öndverðum áttunda áratugnum. Í heimildamyndinni *Rokk í Reykjavík* gerir rokkarinn Pétur Kristjánsson það að umtalsefni að ungt fólk hreinlega kunnir ekki lengur að dansa við lifandi tónlist.¹³³ Hann vísar til þess að veturinn 1974–1975 höfðu skólastjórar í reykvískum gagnfræðaskólum, tekið sig saman um að banna hljómsveitir á skólaböllum og bjóða frekar upp á diskótek. Var þessi ákvörðun réttlætt með þeim rökum að meira væri um drykkju á böllum með hljómsveit en þegar leikin væri tónlist af plötum.¹³⁴ Pétur rekur versnandi starfsgrundvöll dagurhljómsveita til þessarar ákvörðunar. Hljómsveitin Exodus tekur í sama streng í viðtali sem birtist í *Helgarpóstinum* í ársbyrjun 1980:

Það er oft eins og það þýði ekki fyrir hljómsveitir að ætla sér að leika fyrir dansi. Fólk hópast bara að sviðinu og glápir, en fer síðan að dansa þegar diskóið fer aftur í gang. Það er eins og ungu fólki þyki asnalegt að dansa eftir lifandi tónlist. Það er afleiðing diskóuppeldisins. Okkur finnst það ferlega leiðinlegt, þegar við höfum verið að flytja okkar eigin lög, bestu lögin í prógramminu, fáum við dræmar undirtektir, og svo verður kannski allt vitlaust þegar við tökum lög eins og Hot Stuff með Donnu Summer, algjöran úrgang. Það þarf að breyta þessu viðhorfi til lifandi tónlistar. Það þarf að halda fleiri konserta, fjölga skemmtistöðum þar sem hljómsveitir geta komið fram og spilað.¹³⁵

Tekið var undir sjónarmið Exoduser í *Morgunblaðinu*, mánuði síðar, þegar umfjöllun um svonefnda Kampútseutónleika lauk á því að bent var á það hversu fátíðir rokktonleikar væru hér á landi.¹³⁶

¹³² Ólafur Laufdal, viðtal.

¹³³ Friðrik Þór Friðriksson, *Rokk í Reykjavík*. (Hugrenningur: 1982)

¹³⁴ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 151

¹³⁵ „Exodus, „Fólk hópast bara að sviðinu og glápir...“, *Helgarpósturinn*, 25. janúar 1980, bls. 22.

¹³⁶ „Rislitlir tónleikar en skemmtilegir“, *Morgunblaðið* 24 febrúar 1980.

Áherslur diskómenningarinnar endurspegluðust á áþreifanlegan hátt í sjálfum samkomustöðunum og innviðum þeirra. Ólíkt því sem gildi um skemmtistaði sem gerðu út á danshljómveitir var sviðið ekki í brennidepli á diskótekunum. Þar tók plötusnúðurinn við af hljómsveitinni og sviðið vék fyrir plötusnúðsbúrinu. Það hafði vitanlega þær praktísku afleiðingar að fækka þeim stöðum þar sem hljómsveitir gátu komið fram. Þegar samsetning þeirra staða sem hægt var að spila á (á höfuðborgarsvæðinu) er skoðuð er ljóst að á öndverðum áttunda áratugnum var ekki einfalt mál fyrir ungar og óþekktar hljómsveitir að komast á svið, sér í lagi ef tónlist þeirra var ekki dansvæn eða líkleg til að vekja ánægju breiðs hóps. Það hversu lokaður íslenski skemmtanamarkaðurinn var fyrir nýliðun og tilraunastarfssemi gerði að verkum að það var erfiðara fyrir pönkhljómsveitir að finna staði til að koma fram á héraendis en í mörgum öðrum Evrópulöndum þar sem samsetning vínveitingastaða var önnur og stærð markaðarins bauð ef til vill upp á rými fyrir meiri fjölbreytni. Þetta er eflaust ein ástæðan fyrir því hversu seint pönkið blómstraði hér en á næstu blaðsíðum segir af fyrstu pönkhljómsveitunum og baráttu þeirra fyrir því að komast á svið.

Pönkið ber ávöxt

Eins og fram hefur komið voru Fræbbblarnir fyrsta íslenska pönkhljómsveitin sem komst á legg og fram á vormánuði 1979 eina starfandi pönkhljómsveit Íslands. Þrátt fyrir það að vera þannig mjög sér á báti í íslensku tónlistarlífi voru Fræbbblarnir ötulir við að koma sér á framfæri og óþreytandi við að búa sér til tækifæri til að spila. Þannig spiluðu þeir eina 14 tónleika á fyrstu þrem mánuðum ferilsins.¹³⁷ Þeir notuðu sömuleiðis hvert tækifæri til þess að senda blöðunum fréttatilkynningar og voru ósparir á stóru orðin hvað eigið ágæti og furðulegheit varðaði.¹³⁸ Snemma árs 1979 höfðu íslenskar pönkhræringar þannig vakið nægilega mikla athygli til þess að Ríkissjónvarpið sæi ástæðu til þess að fjalla sérstaklega um íslenska pönkara. Fræbbblarnir voru kallaðir í sjónvarpssal og tekið við þá viðtal í skemmtipætti. Þeir höfðu með sér pönkað fylgdarlið og lýsir Gunnar Hjálmtýsson viðtalinu á þá þá leið að á meðan að Valli í Fræbbblunum hafi lýst því yfir að 99% íslensku þjóðarinnar væru hálfvitar hafi Einar Örn Benediktsson sést í bakgrunni stanga vegg eins og geðsjúklingur.¹³⁹

¹³⁷ “Allt frá baráttusöngvun til ræflarokks”, *Morgunblaðið* 2. febrúar 1980.

¹³⁸ Sjá t.d. „Fróðleiksmolar um Fræbbblana“, *Tíminn* 10 febrúar 1980, bls. 16.

¹³⁹ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 202 og „Fræbbblarnir - fyrsta íslenska ræflarokkhljómsveitin“, *Vísir*, 25. janúar 1979.

Valli, söngvari Fræbbblanna og leiðtogi, segir að til þess að komast á svið hafi þeir reynt að komast að á öllum þeim stöðum sem þeim datt í hug, jafnvel þeim ólíklegustu. Þannig spiluðu Fræbbblarnir eina af sínum fyrstu tónleikum, stríðsmálaðir, á marmaragólfinu á sal Verslunarskóla Íslands. Í lýsingu á tónleikunum er sviðsframkoma Fræbbblanna sögð óskipulögð og henni líkt við „fjöldaóeirðir“.¹⁴⁰ Í heimildamyndinni *Pönkið og Fræbbblarnir* segja hljómsveitarmeðlimir svo frá tónleikunum að þeir hafi verið illa æfðir, fullir og úti á þekju og þeir fáu Verslingar sem mætt hafi á tónleikana hafi ekki vitað hvaðan á þá stóð veðrið.¹⁴¹ Fræbbblunum tókst einnig að troða sér inn í Klúbbinn að minnsta kosti tvisvar, en í auglýsingu sem birtist í *Morgunblaðinu* í ágúst 1979 auglýsir Klúbburinn kvöldskemmtun með nýjustu og heitustu diskótónlistinni, beint frá New York, ásamt lifandi tónlist poppsveitarinnar Ljósín í bænum¹⁴² sem er meðal annars þekkt fyrir smellinn *Diskó Frískó*. Fræbbblarnir höfðu áður spilað á Klúbbnum, um vorið þetta sama ár í pásu hjá Cirkus,¹⁴³ og kunnu samkomugestir lítt að meta tónlist þeirra. Fræbbblarnir, sem voru ekki vanir því að láta misjafnar viðtöku á sig fá, brugðust við með því að hóta því að hætta ekki að spila nema þeir uppskæru klapp. Þegar það fékkst hættu þeir hins vegar ekki heldur tóku aukalag.¹⁴⁴

Þrátt fyrir stórkarlagar yfirlýsingar og gorgeirslega framkomu áttu Fræbbblarnir á brattann að sækja og mótlætið var erfitt. Að eigin sögn voru þeir við það að gefast upp á fyrstu mánuðunum en aðdáendabréf sem birtist í *Dagblaðinu* stappaði í þá stálinu. Segir Valli að fyrst þeir voru komnir með aðdáenda hafi ekki verið neitt annað í stöðunni en að halda áfram og verða alvöru hljómsveit. Fræbbblarnir áttu vissulega traust bakland þótt fámennt væri og í vinsældavali *Dagblaðsins* í janúar 1979 fengu þeir svo mörg atkvæði sem hljómsveit ársins að *Dagblaðið* grunaði hljómsveitina um svindl og dæmdi öll atkvæði greidd Fræbbblunum ógild. Ákvörðun *Dagblaðsins* var mótmælt skriflega og undirrituðu 65 manns bréfið en *Dagblaðið* hélt fast við fyrri ákvörðun¹⁴⁵.

Fræbbblarnir spiluðu sömuleiðis á Borginni og Þórskaffi árið 1979 og segir Valli að þrátt fyrir að þessir staðir hafi verið vettvangur gömlu dansanna hafi tiltækið gengið vel. Valli segir það hafi verið óvenjulegt að fólk kæmi á tónleika bara til að hlusta. Á þessum tíma var dansinn

¹⁴⁰ „Gefið Fræbbblunum tækifæri“, *Dagblaðið* 19. febrúar 1979, bls. 33.

¹⁴¹ *Pönkið og Fræbbblarnir*, heimildamynd.

¹⁴² „Klúbburinn“, *Morgunblaðið* 2 ágúst 1979, bls. 43.

¹⁴³ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 202.

¹⁴⁴ Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*.

¹⁴⁵ „Afhverju komust Fræbbblarnir ekki á blað?“, *Dagblaðið* 29. janúar 1979, bls. 21.

órjúfanlegur hluti þeirrar skemmtanameningar sem byggðist á tónlist. Hljómsveitir léku fyrst og fremst fyrir dansi og þá tónlist sem var líkleg til að falla gestum í geð. Samkvæmt Valla þurftu Fræbbblarnir að sýna frekju og búa sér til þann vettvang sem þeir þörfuðust¹⁴⁶ og þar sem pönksins var æskt. Þessi vettvangur varð til í Kópavogsbíói haustið 1979.

Kópavogspönk og mikilvægi Fræbbblanna

Þegar rætt er um íslenskt frumpönk er Kópavogur oft kallaður Mekka pönksins. Er þá ekki aðeins vísað til fæðingarvottorðs Fræbbblanna heldur til þeirrar menningar sem varð til í kringum Fræbbblana og öðlaðist sýnileika á sviðinu í Kópavogsbíói. Fræbbblarnir höfðu í gegnum tengsl við Leikfélag Kópavogs fengið æfingaraðstöðu í Kópavogsbíói. Þar skapaðist tækifæri fyrir áhugasama til að koma og fylgjast með æfingum¹⁴⁷ og auk æfingaraðstöðunnar fengu Fræbbblarnir leyfi til að fá að halda tónleika þar á laugardagseftirmiðdögum. Tónleikarnir byrjuðu jafnan klukkan tvö og ásamt Fræbbblunum komu þar fram hinar ýmsu hljómsveitir. Þannig varð til aðstaða fyrir ungar og nýstofnaðar hljómsveitir til að koma fram og spreyta sig á sviði. Að sögn Valla leituðust Fræbbblarnir sem aðstandendur tónleikanna ekki sérstaklega eftir því að fá með sér hljómsveitir í sama dúr og þeir sjálfir heldur voru þeir opnir fyrir öllu og vildu einfaldlega skapa vettvang þar sem nýspróttar hljómsveitir gætu fengið að koma fram og spila.¹⁴⁸ Lárus Gunnar Hjálmarsson, eða Doktor Gunni, leggur áherslu á mikilvægi Kópavogsbíós fyrir myndun pönksamfélags á Íslandi og í umfjöllun um pönkið í rokksögunni *Eru ekki allir í stuði?* orðar hann það svo að í Kópavogsbíói hafi yngstu krakkarnir, sem ekki voru orðnir nógu gamlir til þess að komast inn á aðra staði, „frelsast til pönks“.¹⁴⁹ Í frásögn hans af því hvernig hann sjálfur kynntist pönkinu leikur Kópavogsbíó einmitt lykilhlutverk en hann segist hafa heillast af pönkinu þegar hann fékk tækifæri til að vera viðstaddur æfingu hjá Fræbbblunum og Snillingunum í Kópavogsbíói.¹⁵⁰

Af merkum tónleikum í Kópavogsbíói ber að nefna pönkhátíðirnar sem haldnar voru veturinn 1979–1980 en líta má á þær sem fyrstu sýnilegu merkin um vöxt pönksamfélagsins hérlandis. Sú fyrri var haldin 3. nóvember 1979. Í tilkynningu í *Morgunblaðinu* er talað um „Ræflarokkhátíð“ í Kópavogsbíói, þá "fyrstu hér á landi". Á hátíðinni komu fram Snillingarnir,

¹⁴⁶ Valgarður Guðjónsson, viðtal.

¹⁴⁷ Vef. „Saga. Minningabrot“, <http://www.fraebbblarnir.com/saga.htm>, 14. janúar 2014.

¹⁴⁸ Valgarður Guðjónsson, viðtal.

¹⁴⁹ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 203.

¹⁵⁰ Vef. „Saga. Minningabrot“.

Exodus og svo Fræbbblarnir sem stóðu að hátíðinni. Kristján Hreinsmögur las ljóð.¹⁵¹ Snillingarnir voru stofnaði í Kópavoginum í lok sumars 1979,¹⁵² og samanstóðu af þrem Kópavogsbúum auk tveggja Akureyringa.¹⁵³ Ríkharð Friðriksson gítarleikari Snillinganna hafði áður verið meðlimur í Fræbbblunum¹⁵⁴ og hafði hljómsveitin áður spilað með Fræbbblunum. Um Snillingana segir í umsögn *Dagblaðsins* um tónleikana að þeir hafi leikið „ákveðið nýbylgju-rokk“ en einnig þjóðlagatónlist, tekið er fram að þeir „strekka við að komast út úr diskóæðinu“.¹⁵⁵ Exodus var nýstofnuð unglíngahljómsveit sem hafði innanborðs tónlistarfólk sem síðar áttu eftir að verða mikilvæg nöfn í íslenskri tónlistarsögu; Björk Guðmundsdóttur, gítarleikarana Þorvald Þorvaldsson og Ásgeir Sæmundsson og bassaleikarann Skúla Sverrisson. Exodus kenndi sig ekki við pönkið og spilaði að eigin sögn „þróað rokk“. Þau voru hinsvegar líkt og pönkararnir harðorð í garð diskósins sem þau sögðu „úrgangsmúsík“ sem umframt allt þyrfti að útrýma til þess að tónleikamenning mætti dafna hérlendis.¹⁵⁶ Pönkhátíðin var vel sótt og greinilega ánægja meðal tónleikagesta með tiltækið. Fjallar *Dagblaðið* um hátíðina undir fyrirsögninni „Punkarar í stuði“ og í texta og myndum kemur fram að hljómsveitunum var mjög vel tekið. *Dagblaðið* tiltekur að tónleikagestir hafi flestir verið á aldrinum 14 til 17 ára og „látið öllum illum látum fyrir framan sviðið“.¹⁵⁷

Snillingarnir héldu áfram að spila fram á vormánuði 1980 og oftast en ekki með Fræbbblunum.¹⁵⁸ Þótt ferill þeirra hafi ekki orðið langur fengu þeir yfirleitt góðar viðtökur við tónlist sinni.¹⁵⁹ Af tónleikum þar sem þeir komu fram ber helst að nefna svonefnda Kampútseutónleika sem haldnir voru í Austurbæjarbíói 9. febrúar á vegum Hjálparstofnunnar kirkjunnar. Samsetning þeirra listamanna sem þar komu fram var nokkuð ólík en fyrir hlé komu Snillingarnir fram ásamt Fræbbblunum en eftir hlé þjóðlaga- og baráttuhópurinn Kjarabót, Alþýðuleikhúsið, sem ásamt meðlimum úr Þursaflokknum flutti ævintýri frá Kampútseu og loks

¹⁵¹ „Ræflarokkhátíð í Kópavogi í kvöld“, *Morgunblaðið* 3. Nóvember 1979, bls. 5.

¹⁵² „Allt frá baráttusöngvun til ræflarokks“, *Morgunblaðið*.

¹⁵³ Árni Daníel Júlíusson, viðtal.

¹⁵⁴ *Vef. „Saga. Minningabrot“*. Þess má geta að og Steinhólfur Stefánsson bassaleikari Snillinganna gekk til liðs við Fræbbblana vorið 1980 og Arnór Snorrason gítarleikari Snillinganna fylgdi í fótspor hans tæpu árið síðar.

¹⁵⁵ „Punkarar í stuði“, *Dagblaðið* 9. nóvember 1979, bls. 28.

¹⁵⁶ „Exodus. Fólk hópast bara að sviðinu og glápir...“, *Helgarpósturinn*.

¹⁵⁷ „Punkarar í stuði“, *Dagblaðið*.

¹⁵⁸ Sjá t.d. „Pönkarar lyfta skammdegisdrunga“, *Alþýðublaðið*, 8. nóvember 1979, bls 1, „Tónabær“, *Morgunblaðið* 27 október 1979, bls. 43.

¹⁵⁹ Sjá t.d. „Íslensk tónlist: Verksmiðjuframlétt diskópíp“, *Dagblaðið* 17. febrúar 1980, bls. 2.

4/5 af sjálfum Þursaflokknum.¹⁶⁰ Reikna má með því að uppstillingin hafi verið með ráðum gerð en SA skrifar í *Morgunblaðið* að þegar Fræbbblarnir tóku til við að spila hafi stór hluti tónleikagesta flúið salinn en stemmningin meðal ræflarokkaranna náð hámarki. Viðtökum þeirra lýsir hann sem svo að þeir hafi ekki aðeins fagnað hverju lagi Fræbbblanna með öskrum og klöppum heldur skrifar hann að „Óhljóð, líkast því þegar kastað er upp, mátti heyra meðal trygglyndustu aðdáendanna“. Hann bætir við að „Víða erlendis er þetta talið bera vott um hrifningu en hvort sú tízka hefur náð fótfestu hér, skal ósagt látið“. SA bendir á að greina hafi mátt ýfingar í garð Snillinganna af hálfu aðdáenda Fræbbblanna.¹⁶¹ Bæði SA og poppspekúlantar *Dagblaðsins* voru í heildina jákvæðir í garð pönksveitanna en kvörtuðu undan því að aðdáendur þeirra hafi tekið illa á móti Kjarabót og atriði Alþýðuleikhússins.¹⁶² SA fagnar framtakinu en bendir á hversu illa hljómsveitirnar hafi átt saman og spyr hversvegna tónleikar af þessu tagi séu svo fátíðir.

Seinni pönkhátíðin var haldin 12. apríl 1980. Nefndist hátíðin þá „Heilbrigð æska“¹⁶³ og er af mörgum talin marka upphaf þeirrar rokkbylgju sem fór af stað vorið 1980. Sem fyrr var leikið á laugardagseftirmiðdegi, frá klukkan tvö til klukkan fimm. Í auglýsingu í *Dagblaðinu* var Rokkfræðsluþjónustan, útgáfufyrirtæki Fræbbblanna, skrifuð fyrir atburðinum.¹⁶⁴ Ásamt Fræbbblunum komu fram hljómsveitirnar Dordinglar, Colusus (áður nefnd Judah) og Bubbi Mortens með þá nýstofnaðri hljómsveit sinni Utangarðsmönnum. Jónatan Garðarsson, tónlistargagnrýnandi var á staðnum og rúmri viku síðar helgaði hann tónleikunum heilsíðu í *Þjóðviljanum*. Þrátt fyrir að hefja greinina á því að henda gaman að þeirri þverstæðu sem fólst í yfirskrift viðburðarins og anda pönksins lýsti hann tónleikunum sem kraftmiklum og skemmtilegum og ættu aðstandendur þeirra þakkir skildar fyrir framtakið. Að mati Jónatans væri óskandi væri að slíkir tónleikar fengju þrifist áfram.

Meginþorri tónleikagesta töldust að mati Jónatans til „hinnar róttæku æsku sem kallast „pönkarar““ eða til fyrrum hippa. Einar Örn Benediktsson var kynnir á hljótleikunum og í tónleikaumfjölluninni er hann nefndur „Einar „pönkari“ Benediktsson“. Jónatan talar um tónlistina sem pönk en vísar einnig til hennar sem „nýbitlarokks“, þá með skírskotun til þeirrar skoðunar sem virðist útbreidd á meðal íslenskra poppspekúlanta að pönkið sé afturhvarf til

¹⁶⁰ "Pönk, þursar og Kjarabót - í tónlistarkokteil á Kampútseutónleikum", *Dagblaðið* 10 janúar 1980, bls. 5.

¹⁶¹ „Rislitlir tónleikar en skemmtilegir“, *Morgunblaðið* 24 febrúar 1980, bls. 53.

¹⁶² „Frikað pönk, pólítík og sveskjur“, *Dagblaðið* 12 febrúar 1980, bls. 8.

¹⁶³ „25 ár frá því pönkið umbylti íslensku tónlistarlífi“, *Dagblaðið Vísir* 6. nóvember 2004.

¹⁶⁴ „Heilbrigð æska.“, *Dagblaðið* 11. apríl 1980, bls. 21.

frumroksins. Í greininni er fjallað um mikilvægi Fræbbblanna og forvígismanns þeirra Valgarðs Guðjónssonar hvað vöxt pönksins varðar. Þar segir meðal annars: „Valgarður hefur líklega öðrum fremur átt stærstan þátt í því að ungir tónlistarmenn eru farnir að reyna sig við pönk og nýbylgju, eða það sem þeir telja að falli undir þær stefnur. Hann hefur verið kraftmikill talsmaður þessarar tónlistar ásamt klíku sem safnast hefur um Fræbbblana.“ Jónatan gefur tónlist og framkomu Fræbbblanna hinsvegar falleinkun fyrir sýndarmennsku og fíflalæti. Utangarðsmönnum gaf Jónatan aftur á móti afburða dóma og voru þeir að mati Jónatans „athyglisverðasta rokkhljómsveit sem fram hefur komið hér á landi um langt skeið“¹⁶⁵. Jónatan var ekki einn um það að hrífast af Utangarðsmönnum en síðar hefur verið talað um þessa tónleika sem þá sem komu Utangarðsmönnum fyrsta á kortið.¹⁶⁶

Pönkævintýrið í Kópavogsbíói endaði á því að leikfélagið sleit samstarfi við Fræbbblana og tekið var fyrir frekari pönktónleika. Valgarður Guðjónsson segir svo frá að leikfélaginu hafi mislíkað umgengnin og sérstaklega verið ósátt við unglíngadrykkju sem viðgekkst á tónleikunum. „Ég man nú að ég var rosalega fúll þá [Hlær] en svona eftir á að hyggja þá gerðu þeir náttúrulega rosalega vel við okkur að leyfa okkur að vera þarna“.¹⁶⁷ En þó svo ævintýrið í Kópavogsbíói hafi tekið enda hafði brautryðjendastarf Fræbbblanna borið ávöxt. Heilbrigð æska er oft talin marka upphaf þeirrar rokkbylgju sem reis sumarið 1980 og gerbreytti íslensku tónlistarlífi. Þarna hafði brautryðjendastarf Fræbbblanna borið ávöxt, pönkið öðlast hljómgrunn meðal nægilegra margra til þess að tónlistarvettvangur gæti myndast, fyrsta pönkplatan er komin út og á næstu mánuðum þróuðust mál á þá vegu að margir hafa talað um sprengingu í íslensku tónlistarlífi.

¹⁶⁵ „Heilbrigð æska á tónleikum í Kópavogi“, Vísir 11. apríl 1980 og „Kraftmiklir rokktonleikar“, *Þjóðviljinn* 20 apríl 1980.

¹⁶⁶ Vef. Bárður Örn Bárðarson. Grein um Geislavirkir.

http://www.bubbi.is/index.php?option=com_content&task=view&id=661 24. mars 2014.

¹⁶⁷ Valgarður Guðjónsson, viðtal.

IV Tónlistarvettvangur

IV.1 Sérstakar aðstæður

Eins og hér á undan var rakið tók það pönkið langan tíma að skjóta rótum á Íslandi. Þegar pönkið fór loks að blómstra óx menningarkiminn mjög hratt. Ólíkt því sem átti við um allra fyrstu pönkhræringarnar, sem drógu mjög dóm af erlendum fyrirmyndum, varð hér til fjölbreytt samfélag og tónlistarvettvangur sem einkenndist af miklu listrænu frelsi. Fjölbreytileikinn er einmitt eitt helsta einkenni íslenska frumpönksins bæði hvað varðar samfélagslega og tónlistarlega vídd þess. Sé rýnt í það á hverju þessi menningarkimi byggir má greina tvær meginforsendur sem helgast bæði af tíma og rúmi. Hér á eftir verður vöxtur íslensks pönks sem tónlistarvettvangs skoðaður í samhengi við þessar tvær breytur.

Í fyrsta lagi lagi settu smæð íslensks samfélags og landfræðileg staðsetning menningarkimanum ákveðnar skorður. Þegar litið er til sérkenna íslenskrar pönkmenningar eru áhrif staðháttu greinileg og afleiðingar þeirra mjög áhugaverðar, bæði hvað varðar sjálfa pönkmenninguna og einnig hvað varðar félagslega vídd menningarkimans. Því fór þó fjarri að hægt væri að jafna borgarbrag höfuðborgarsvæðisins saman við andrúmsloft þeirra erlendu stórborga sem voru þekktar fyrir líflega pönkmenningu. Það er vissulega rétt að í samanburði við aðra íslenska þéttbýlisstaði hafði höfuðborgarsvæðið á sér borgarblæ en í upphafi níunda áratugarins var um helmingur þjóðarinnar búsettur þar.¹⁶⁸ Í lok áttunda áratugarins taldi höfuðborgarsvæðið þó aðeins tæplega 84 þúsund íbúa og í umræðum um rýmkaðan afgreiðslutíma vínveitingahúsa á Alþingi veturinn 1978–79 var Reykjavík óhikað nefnd „bæjarkríli”.¹⁶⁹ Hvað ásýnd varðar var borgin síður en svo yfirþyrmandi, hún var lítil umfangs, lágreist og lágstemmd. Jafnframt því sem pönkið þróaðist kvíslaðist það í smærri og skýrt aðgreinda tónlistar- og félagslega strauma. Þessi munur var augljós þeim sem höfðu tækifæri til þess að ferðast og bera íslenska pönkmenningu saman við það sem var að gerast erlendis. Hérlendis voru einfaldlega ekki forsendur til þess að aðskildir hópar gætu þrífist. Það að skilgreina pönk á þröngan hátt skipti

¹⁶⁸ Gísli Ágúst Gunnlaugsson, „Fólksfjölda- og byggðapróun 1880-1990.“ Í *Íslensk þjóðfélagspróun 1880-1990*. Ritgerðir. (Guðmundur Hálfðánarson og Svanur Kristjánsson ritstj.) (Reykjavík: Félagsvísindastofnun og Sagnfræðistofnun Háskóla Íslands 1993), bls. 75–111, hér bls. 108.

¹⁶⁹ Gísli Ágúst Gunnlaugsson, „Fólksfjölda- og byggðapróun 1880–1990“, í *Íslensk þjóðfélagspróun 1880–1990*. Ritgerðir ritstj. Guðmundur Hálfðánarson og Svanur Kristjánsson (Reykjavík: Félagsvísindastofnun og Sagnfræðistofnun Háskóla Íslands 1993), bls. 331.

ekki máli hérlendis. Í stað þeirra aðgreiningar sem tíðkaðist erlendis var algengt að á viðburðum hérlendis kæmu fram saman hljómsveitir og listamenn af mjög fjölbreyttum meiði og settu hvorki tónlistarfólk né tónleikagestir ólíkar áherslur fyrir sig. Landfræðileg einangrun Íslands og smæð samfélagsins beinlínis neyddi ólíkar hljómsveitir til þess að að þrífast og starfa saman.

Í öðru lagi skiptir það máli hversu langan tíma það tók pönkið að spíra hérlendis, en þegar íslensk pönk- og nýbylgjutónlist fór að heyrast hafði pönkið sem tónlistarstefna á heimsvísu þróast í margar mismunandi áttir. Íslenskar pönkhljómsveitir höfðu því úr fjölbreyttum sarpí áhrifa að velja og voru áhrif þessa greinileg. Á sama tíma og fjölbreytileikinn er skýrt einkenni íslenska pönksins og helsti drifkraftur menningarkimans gerir hann að verkum að það er erfitt að marka íslenskri pönkmenningu skýr landamæri.

Séu tónlistarlegar skilgreiningar mátaðar við þær hljómsveitir sem almennt eru taldar, og töldu sig, til menningarkimans er augljóst að að á meðan að einhverjar þeirra teljast hreinræktaðar pönkhljómsveitir sem spiluðu frumstætt þvergripapönk þá flokkast margar hljómsveitanna undir síðpönk, gothpönk eða einfaldlega tilraunakennt rokk. Þetta á við hvort sem litið er til þess skilnings sem lagður var í hugtakið á alþjóðlegum grundvelli, bæði þá og síðar, og augljóst þegar horft er á heimildamyndina *Rokk í Reykjavík*. Sé notast við þröngar skilgreiningar á pönkhugtakinu er hætt við að við missum sjónar á því hvernig menningarkiminn virkaði og hvernig þáttakendurnir sjálfir sáu hann og skópu. Við skilgreiningu á íslensku pönki eins og það birtist sem menningarkimi og listform á fyrstu árum níunda áratugarins, er því mikilvægt að viðurkenna fjölbreytileika þess og horfa til þess skilnings sem þáttakendur lögðu í pönkið og samtímaheimildir lýsa en ekki til strangrar tónlistarlegrar flokkunarfræði.

Í stað þess að vera safnheiti yfir smærri og aðskilda kima var íslenska pönkið mun frekar hugtak sem náði yfir fjölbreyttan tónlistar- og menningarkima, sem hafði áhuga á framsækinni listsköpun og menningarlegri endurnýjun. Hér á eftir verður myndun þess hluta menningarkimans sem laut að tónlistarvettvangnum rakin í grófum dráttum.

IV.2 Myndun tónlistarvettvangs

Íslendingar vissu vel af pönkinu og einhverjir höfðu jafnvel fyrir því að komast yfir plötur. Það tók þessa nýju tónlistarstefnu hinsvegar langan tíma að komast upp á yfirborðið hérlendis. Í viðtali við *DV*, árið 2004, lýsir Valli í Fræbbblunum ástandinu undir lok áttunda áratugarins sem

svo: „ Annars var enginn að spila pönk á þessum tíma. Alveg til 1980 vorum við álitnir stórskrítnir“. ¹⁷⁰ Sumarið 1980 tók pönkið og nýbylgjan hinsvegar við sér og ári síðar var orðin til öflugur og fjölbreyttur tónlistarvettvangur. Þetta gerðist svo hratt að til þess var tekið og í úttekjum á tónlistarsögu þessa tímabils er oft talað um „rokksprengju“. ¹⁷¹ Eins og fjallað var um í 2. kafla hafði öndverður áttundi áratugurinn einkennt af ládeyðu hvað varðar flutning lifandi tónlistar. Tónlistarlíf næstu tveggja ára einkenndist hinsvegar af sköpunarkrafti og í andrúmsloftinu var nýjabrumið áþreifanlegt. Einn viðmælenda minna, kona fædd 1965, lýsti þessum breytingum á eftirfarandi hátt:

...núna er þetta ekkert svo sérstakt en þá voru kannski tónleikar sko einu sinni í mánuði eða eitthvað, ekki einu sinni það. Það var alveg bara aldrei tónleikar. Það var eins og að búa á Ísafirði eða eitthvað, ég get ekki ímyndað mér hvað margir tónleikar eru þar, það eru ábyggilega bara nokkrir á ári eða eitthvað. Það var alveg svoleiðis sko. Og hérna, svo bara man ég eftir því að það voru stundum sko, nokkrir tónleikar á kvöldi og jafnvel bara á þriðjudegi eða eitthvað. Og ef það voru bara einir tónleikar þá voru allaveganna 4 hljómsveitir að spila. Og þetta var soldið mikil breyting. Það var bara svona eins og stokkið frá að Ísland væri þorp sko ... Það var bara eitthvað svona æði sem greip sig um, það voru bara allir í hljómsveit og labbaði maður niður götuna og það voru allir „viltu vera með mér í hljómsveit?“ Og maður var bara „já!“ Allir voru í fimm hljómsveitum sko!¹⁷²

Fyrsta pönkplatan

Upphaf íslensks pönks sem tónlistarvettvangs er oft markað við vorið 1980 vegna þeirrar miklu athygli sem tónleikarnir *Heilbrigð Æska* vöktu á hinum nýja menningarkima. Í rokksögulegu samhengi er þessi tímasetning einnig mikilvæg fyrir það að í mars 1980 kom fyrsta pönkplata Íslandssögunnar út. Hér er um að ræða plötuna *False Death*, frumraun Fræbbblanna. Platan kom út á vegum enska útgáfufyrirtækisins Limited Editions Records og var dreift á vegum Rough Trade, sem var óháð plötufyrirtæki sem sérhæfði sig í útgáfu pönks og nýbylgju, stofnað árið 1978 og rekið samkvæmt róttækri vinstri hugmyndafræði. Tengingin við England kom í gegnum

¹⁷⁰ "Pönkið var kjafæðissía", *DV*, 11. júní 2004, bls. 35.

¹⁷¹ Í rokksögu Gunnars Lárusar Hjálmarssonar heitir kaflinn sem fjallar um tímabilið 1980 – 1983 einmitt „Rokksprengjan mikla“. Einnig notar tónlistarspekúlantinn Jens Guð hugtakið mikið, sjá t.d. hér: *Vef. Jens Guðmundsson*, „Stærsti viðburður í íslensku rokki“, <http://jensgud.blog.is/blog/jensgud/entry/1016942/>, 27. febrúar 2014.

¹⁷² Björk Guðmundsdóttir, viðtal.

Einar Örn Benediktsson,¹⁷³ pönkáhugamaður sem átti eftir að verða mikilvægur gerandi í íslenskri tónlistarsögu. Einar þekkti Marcus Featherby,¹⁷⁴ sem var virkur í útgáfu og tónleikabransanum ytra¹⁷⁵ og í gegnum þau tengsl varð útgáfan að veruleika. Fæðing plötunnar var löng, en upptökurnar höfðu verið gerðar nær heilu ári áður. Fræbbblarnir þurftu að bíða lengi eftir því að fá pressuð eintök plötunnar til landsins, mun lengur en þeir höfðu vænst sem sést vel á því að þeir höfðu þegar í október 1979 hafist handa við að kynna hana í fjölmiðlum.

Platan fékk þökkalega dóma í íslenskum fjölmiðlum og það þóttu tímamót að eina pönkhljómsveit Íslands sem stæði undir nafni hefði gefið út plötu.¹⁷⁶ *Helgarpósturinn* birti tvo plötudóma um hana, hvorn frá sínum gagnrýnandanum. Annar dómurinn var birtur undir fyrirsögninni „Fræbbblarnir gera það gott!“¹⁷⁷ og í hinum var tekið fram að héldu Fræbbblarnir rétt á spilunum gætu þeir „hresst mikið upp á hinn lélega mórál sem ríkir í íslenskri rokktónlist á þessum síðustu og verstu tímum“. Í síðarnefnda dómnum var þó reyndar sett út á það að tónlist Fræbbblanna væri tveim árum á eftir tímanum en gagnrýnanda þótti hún hljóma „nákvæmlega eins og tónlist Stranglers var fyrir tveimur árum“.¹⁷⁸ Gagnrýnandi *Vísir* slátraði hinsvegar plötunni undir fyrirsögninni „Hvít er skítt“.¹⁷⁹ *Tíminn*, *Helgarpósturinn* og *Morgunblaðið*¹⁸⁰ fjölluðu sérstaklega um það að *False Death* væri gefin út í Englandi og hefði þar að auki bæði verið kynnt þar og seld. Var greinilegt að það þótti gefa plötunni og Fræbbblunum aukið vægi. Tekið var fram að Fræbbblarnir hyggðu jafnvel á tónleikaferð þangað með haustinu. Í plötudómi í *Helgarpóstinum* er lögð áhersla á að eintök af plötunni hafi selst í Englandi og um hana hafi verið fjallað bæði í „hinu víðlesna“ músíktímariti *Sounds* og í „pönkblaðinu einu fjölrituðu „NMX““. Í því síðarnefnda hafi platan fengið þökkalega dóma og um Fræbbblanna verið skrifað að þótt þeir líti ekki út eins og pönkarar þá sé tónlist þeirra alvöru pönk: „Í hreinskilni sagt fá þeir hvaða eins grips hljómsveit enska sem er, til að hljóma eins og Led Zeppelin“.¹⁸¹ Upplýsingar um eintakafjölda voru nokkuð á reiki, í *Tímanum* var til dæmis skrifað að 3000

¹⁷³ „Fræbbblarnir halda upp á afmæli rassaplötunnar“, *Dagblaðið Vísir* - DV, 18. mars 2005, bls. 37.

¹⁷⁴ Vef. „Marcus Featherby“, <http://www.ourgenerationpunkandmod.co.uk/Marcus-Featherby-interview.html>, 13. janúar 2014.

¹⁷⁵ „Nú eru það Fræbbblarnir sem gilda“, *Tíminn* 28. október 1979, bls. 16, „Arftakar Sex Pistols sem bezta hljómsveit í heimi“, *Morgunblaðið* 4. nóvember 1979, bls. 25.

¹⁷⁶ „Hvít plata frá Fræbbblunum“, *Morgunblaðið* 2. apríl 1980, bls. 36.

¹⁷⁷ „Fræbbblarnir gera það gott“, *Helgarpósturinn*, 21 mars 1980, bls. 20.

¹⁷⁸ „Fyrsta pönkið og bíómyndamúsikin. Nýmæli á ísl. plötumarkaði“, *Helgarpósturinn*, 28. mars 1980, bls. 18.

¹⁷⁹ „Hvít er skítt“, *Vísir*, 30. apríl 1980, bls. 16.

¹⁸⁰ „Fræbbblarokk“, *Tíminn* 23. mars 1980, bls. 26., „Hvít plata frá Fræbbblunum“, *Morgunblaðið*.

¹⁸¹ „Fræbbblarnir gera það gott“, *Helgarpósturinn*.

eintök hefðu verið pressuð.¹⁸² Það munu þó aðeins hafa verið 500 eintök sem bárust til landsins og gekk sala þeirra dræmt.¹⁸³ Fræbbblarnir létu það þó ekki draga úr sér og héldu áfram að koma fram og standa fyrir tónleikum. Um miðjan júní veittu þeir sjálfum sér gullplötu fyrir fyrstu tíu seldu eintökin af False Death.¹⁸⁴

Utangarðsmenn

Þótt Utangarðsmenn skilgreindu sig aldrei sem pönkara voru þeir iðulega spyrtilir saman við pönkið í fjölmiðlaumfjöllun þessa tíma, sér í lagi hvað sviðsframkomu og útliti viðvæk. Í viðtali við *Vísir* á fullveldisdaginn 1980 segir Bubbi að Utangarðsmenn séu oft kallaðir pönkarar en þeir séu þó mun frekar rokkarar sem spili „gamla slagara með nýju energí“. Hann virtist þó ekki taka samlíkingunni illa og tók fram að persónulega væri honum þó alveg sama þótt þeir séu kallaðir pönkarar.¹⁸⁵ Vinstri pólitíkin sem Bubbi stóð fyrir féll líka vel að ímynd pönksins eins og hún hafði verið kynnt í íslenskum fjölmiðlum, sem uppreisn öreigaæskunnar.¹⁸⁶ Utangarðsmenn spiluðu hrátt rokk en tengsl við pönkið eru þó greinileg í bæði tónlist þeirra og textagerð. Þeir spiluðu gjarnan með Fræbbblunum, sérstaklega í upphafi ferils síns, og það tengdi þá svo enn frekar við pönkið að Einar Örn Benediktsson, oft nefndur fyrsti pönkari Íslands, var umboðsmaður þeirra.

Sá kraftur og töffaraskapur sem einkenndi Utangarðsmenn var sömuleiðis tvímælalaust í takt við anda pönksins og af samtímaumfjöllun að dæma þóttu þeir mikilvægur drifkraftur þess gróskumikla tónlistarvettvangs sem varð til veturinn 1980 - 1981. Utangarðsmenn voru drífandi afl og vöktu gífurlega athygli um leið og þeir komu fram. Í maílok, 1980, skrifar *Morgunblaðið*: „Í þeirri miklu ládeyðu lifandi tónlistar, sem nú ríkir, þykir tilkoma nýrra hljómsveita ætíð viðburður, einkum og sér í lagi ef um er að ræða hljómsveit, sem leikur „övenjulega“ tónlist. Ein slík skaut upp kollinum fyrir stuttu, Bubbi Morthens og Utangarðsmenn, en sú hefur sérhæft sig í

¹⁸² „Fræbbblarokk“, *Tíminn*.

¹⁸³ „Fræbbblarnir halda upp á afmæli rassaplötunnar“, *Dagblaðið Vísir – DV*.

¹⁸⁴ „Fræbbblarnir afhentu sjálfum sér gullplötu“, *Vísir*, 16. júní 1980, bls.6. Í viðtali við *Helgarpóstinn* haustið 1980 heldur Valgarður Guðjónsson, söngvari Fræbbblanna, því reyndar fram að þessi uppákoma hafi verið djók og litla platan hafi í raun selst í nokkur hundruð eintökum. Sjá: „Rokkið er spennandi og skemmtilegt - spjallað við Valgarð Guðjónsson, söngvara Fræbbblanna“, *Helgarpósturinn*, 24. október 1980, bls. 26.“

¹⁸⁵ „Sá sem alltaf hækkar flugið hlýtur einhverntíma að hrapa“. Gunnar Salvarsson ræðir við Bubba Morthens., *Vísir* 6. desember 1981, bls. 26.

¹⁸⁶ „Öreigaæskan hrækir á móti“, *Þjóðviljinn*.

„gúaná-rokki“¹⁸⁷. Vinsældir þeirra fengu fólk til að flykkjast á tónleika, sem var auðvitað þeim hljómsveitum sem með þeim spiluðu til framdráttar. Sprenging varð í stofnun nýrra unglíngahljómsveita og var hún gjarnan rakin til áhrifa Utangarðsmanna og áeggjan.¹⁸⁸ Í heimildamyndinni *Rokk í Reykjavík* er Bubbi gerður að einum helsta talsmanni hins nýsprötna menningarkíma og að tákmynd endurnýjunar.

Utangarðsmenn stukku fram á sjónarsviðið vorið 1980 á pönkhátíðinni *Heilbrigð æska* og tóku strax til við að spila af gríð og erg. Þeir spiluðu mörg kvöld í viku,¹⁸⁹ úti á landi jafnt sem í Reykjavík¹⁹⁰ og í viðtali við *Vísir* í byrjun desember 1980 telst Bubba svo til að frá fyrstu opinberu tónleikum Utangarðsmanna og fram í nóvemberlok hafi þeir komið um nítíu sinnum fram.¹⁹¹ Þeir slógu hratt í gegn og voru í lok júní valdir til að hita upp fyrir The Clash í Laugardalshöll. Koma The Clash hingað til lands þótti merkilegur atburður en jafnframt því að vera með vinsælli hljómsveitum framsækna geirans, bæði í Evrópu og vestanhafs, töldust The Clash til frumkvöðla breska pönksins. Auk þess að rokka með Utangarðsmönnum gaf Bubbi, í júní, út sólóplötuna *Ísbjarnarblús*. Frumraun hans sló í gegn og jók enn á vinsældir Utangarðsmanna, sem í lok sumars voru orðnar gífurlegar.¹⁹² Töldu tónlistargagnrýnendur fjölmiðlanna áhrif þeirra þá þegar greinileg í tónlist annarra nýrra hljómsveita.¹⁹³

Utangarðsmenn höfðu gert útgáfusamning við Steinar hf. um sumarið¹⁹⁴ og í lok september kom út fjögurra laga smáskífan *Ha ha ha (Rækjureggæ)*. Fékk hún almennt góðar viðtökur¹⁹⁵ nema meðal hinna svokölluðu „skallapoppa“ sem þóttu ómaklega að sér vegið með titillaginu. Í texta þess eru aðdáendur hljómsveitanna Brimkló og HLH flokksins kallaðir löggiltir hálfvitar sem láti markaðsöflin hafa sig að fífla en í viðtölum varð Bubba tíðrætt um þau neikvæðu áhrif sem hann taldi ráðandi markaðsöfl hafa á íslenska tónlistarsköpun. Smáskífan seldist strax upp¹⁹⁶

¹⁸⁷ „Blúsinn gefur svo mikla möguleika“ - Af Bubba Morthens og Utangarðsmönnum, *Morgunblaðið*, 24. maí 1980, bls. 36.

¹⁸⁸ „Gróskumikið tónlistarlíf í Gagnfræðaskóla Keflavíkur“, *Helgarpósturinn*, 23. apríl 1982, bls. 25 og „Hafiði séð MYNDINA?“, *Helgarpósturinn*, 23. apríl 1982, bls. 25.

¹⁸⁹ „Molar“, *Helgarpósturinn*, 13. júní 1980, bls. 28.

¹⁹⁰ „Það verður ekki aftur snúið“ - Garnirnir raktar úr Bubba Morthens, *Þjóðviljinn*, 11. maí 1980, bls. 8 og 9.

¹⁹¹ „Sá sem alltaf hækkar flugið hlýtur einhverntíma að hrapa“ - Gunnar Salvarsson ræðir við Bubba Morthens“, *Vísir*.

¹⁹² Sjá t.d. „Ef þú hefur eitthvað að segja...“, *Morgunblaðið*, 20. júní 1980, bls. 22 og 23.

¹⁹³ Sjá t.d. „Fræbbblarnir, F-8 og Utangarðsmenn“, *Vísir*, 30. ágúst 1980, bls. 12.

¹⁹⁴ „Molar“, *Helgarpósturinn*.

¹⁹⁵ Sjá t.d. „Fiskipopp? Fyrsta plata Utangarðsmanna“, *Tíminn*, 12. október 1980, bls. 26 og „Þrjár góðar heima og heiman“, *Helgarpósturinn*, 10. október 1980, bls. 20.

¹⁹⁶ *Vef*. „1980“, http://www.bubbi.is/index.php?option=com_content&task=view&id=30&Itemid=8, 11. janúar 2014.

og þann 10. október var hún sú níunda vinsælasta í Reykjavík samkvæmt vinsældalista *Vísir*.¹⁹⁷ Samkvæmt viðtali Vikunnar við Bubba, í nóvember 1980, gekk þó illa að fá Ríkisútvarpið til að spila plötuna og einhverjir dreifingaraðilar á landsbyggðinni neituðu að dreifa plötunni á þeim forsendum að hún innihéldi sóðalegt orðbragð.¹⁹⁸

Utangarðsmenn hömruðu járníð meðan það var heitt og fyrsta og eina stóra hljóðversplata þeirra, *Geislavirkir*, kom út 27. nóvember 1980. Hún fékk fádæma góða dóma og skrifaði gagnrýnandi *Tímans* að þó svo rokkið væri ekki nýtt af nálinni þá væri nýjung í því að íslensk hljómsveit gæti rokkað á þennan hátt. Leyfði hann sér að efast um að betur hefði verið rokkað á íslenskri plötu hin seinni ár. Textana sagði hann „mergjaða“.¹⁹⁹ Viðtökur meðal almennings voru engu síðri og rann platan út. Geislavirkir var í þriðja sæti vinsældalista Dagblaðsins á Þorláksmessu 1980 og var sérstaklega tekið fram að salan á henni væri stöðugt að aukast úti á landi og að landsbyggðarfólk væri "loksins að átta sig á plötunni“.²⁰⁰ Í viðtali í *Vísi* í desemberbyrjun 1980 er Bubbi kynntur til leiks með eftirfarandi orðum: „Bubbi Morthens er rétt að segja einhver frægasti maður landsins, hann hefur verið sjálft vorið í íslenskri rokktónlist og hlotið slíkt lof að þess munu vart finnast dæmi hliðstæð“.²⁰¹ Um Utangarðsmenn skrifaði svo *Tíminn* í lok desember 1980: „koma þeirra í íslenskt tónlistarlíf markar viss tímamót“.²⁰² Til marks um það hversu almennar vinsældir þeirra voru má geta þess að Utangarðsmenn voru meðal þeirra hljómsveita sem komu fram í skemmtipættinum *Á síðasta snúningi*, sem kom í stað áramótaskaups Ríkissjónvarpsins á gamlárskvöld 1980. Um var að ræða fyrirfram upptekin atriði og tóku Utangarðsmenn tvö lög af plötunni *Geislavirkir*.²⁰³

¹⁹⁷ „Topp 10 ...vinsælustu lögin“, *Vísir*, 10. október 1980, bls. 17. Þess má geta að þetta var fyrsta íslenska tilraunin til þess að setja saman slíkan lista, byggðan á vinsældum smáskífna. Hann var þó ekki byggður á sölutölum, eins og erlendir listar af saman tagi, heldur tekinn saman af sérstakri dómnefnd unglinga í Þróttheimum, æskulýðsmiðstöð Reykjavíkurborgar.

¹⁹⁸ „Atómstýrjöld, poppstjörnum... og restin bara rokk og fjör“, *Vikan*, 45 tbl., 1980, bls. 29.

¹⁹⁹ „Rokkað í skugga bombunnar“, *Tíminn* 14. desember 1980, bls. 14.

²⁰⁰ „Íslenzkar plötur í þremur efstu sætunum“, *Dagblaðið* 23. desember 1980, bls. 7.

²⁰¹ „Sá sem alltaf hækkar flugið hlýtur einhverntíma að hrapa“ - Gunnar Salvarsson ræðir við Bubba Morthens“, *Vísir*.

²⁰² „Rokkað í Gamla Bíói“, *Þjóðviljinn* 24. desember 1980, bls. 7.

²⁰³ *Vef*. „1980“.

F-8

F-8 var „þvergrípaþónksveit“ úr Kópavoginum stofnuð í upphafi sumars 1980 og starfaði fram á vor 1981. Gunnar Hjálmarsson, síðar þekktur sem Doktor Gunni, spilaði á gítar og Ari Einarsson, síðar gítarleikari í Fræbbblunum kom við sögu hljómsveitarinnar. Gunnar Hjálmarsson skilgreinir tónlist þeirra sem „tilgerðarlaust popppönk“ undir áhrifum frá Ramones og Fræbbblarnir og með „smá raggífiling í bland“.²⁰⁴ Í umsögn um eina fyrstu tónleikana þar sem F-8 komu fram þóttist tónlistargagnrýnandi *Vísis* greina í tónlist þeirra áhrif frá Bubba í söng og framkomu söngvarans.²⁰⁵ Auk þess að taka lög eftir Sex Pistols, Ramones, Clash, Crass og önnur pönkgoð samdi hljómsveitin lög sem báru titla á borð við „Útjaskaðir nemendur“, „Bölvun fylgi þeim“ og „Sadistar“. Tvö síðastnefndu lögín fjölluðu um „helvítis lögguna“ og í laginu „Vinnuskólinn“ var fjallað um það óréttlæti að verkstjórinn í unglíngavinnunni tæki sér pásu á meðan ungmennin þræluðu. F-8 spíluðu mikið með Fræbbblunum, þar á meðal á tónleikum úti á landi, nánar tiltekið á Laugarvatni og svo á Hellu þar sem þeir hlutu góðar undirtektir. Þeir komu einnig fram á tónleikum með Utangarðsmönnum, Englaryki, Taugadeildinni og N.A.S.T. Þessir tónleikar voru flestir haldnir í félagsmiðstöðvum og skólum og svo auðvitað í Kópavogsbíói.²⁰⁶ F-8 spílaði á 13 tónleikum áður en hún flosnaði upp um veturinn.²⁰⁷

Taugadeildin

Taugadeildin var stofnuð haustið 1980 að frumkvæði Árna Daníels Júlíussonar, fyrrum Sníllings og Óskars Þórissonar. Hljómsveitin tók þó ekki til starfa að fullu fyrr en um áramót en tónleikarnir voru haldnir í febrúar í Menntaskólanum við Sund.²⁰⁸ Árni lék á bassa og Óskar stóð við hljóðnemann. Sá síðarnefndi hafði einnig komið við sögu Fræbbblanna. Innanborðs var annar fyrrverandi meðlimur Fræbbblanna, Þorsteinn Hallgrímsson, sem lék á hljómborð. Arnór Snorrason gítarleikari Sníllinganna lék með Taugadeildinni fyrsta kastið en þegar hann gekk til liðs við Fræbbblana tók Óðinn Guðbrandsson við gítarnum. Taugadeildin notaðist fyrst um sinn við trommuheila en um veturinn bættist trommuleikarinn Kormákur Geirharðsson í hópinn og auk Egils Lárusson, söngvara.²⁰⁹

²⁰⁴ Vef. „F/8“, <http://this.is/drgunni/f8.html>, 4. febrúar 2014.

²⁰⁵ „Fræbbblarnir, F-8 og Utangarðsmenn“, *Vísir*.

²⁰⁶ Vef. „F/8“.

²⁰⁷ „Ástin er margþvælt og úrelt efni“, *Helgarpósturinn*, 3. júlí 1981, bls. 24.

²⁰⁸ „Taugadeild tekin tali“, *Þjóðviljinn*, 20. júní 1981, bls. 18.

²⁰⁹ Vef. „Saga“, <http://axelkrist.com/taugadeildin/index.html>, 23. febrúar 2014 og Árni Daníel Júlíusson, viðtal.

Taugadeildin spilaði pönktónlist af því tagi sem síðar fékk heitið „síðpönk“, það er að segja pönktónlist sem leitaði flóknari og tilraunakenndari slóða en þriggja gripa pönk Sex Pistols og Ramones. Hefur henni oft verið líkt við bresku hljómsveitina Joy Division en lög eftir þá hljómsveit voru einmitt meðal þeirra tókulaga sem Taugadeildin spilaði á tónleikum.²¹⁰ Sveitin taldi sig sprotna úr sama ranni og Utangarðsmenn, Fræbbblarnir, Purrkur Pillnikk og Q4U. Tónlistin var frumsamin og samin í af hljómsveitarmeðlimum í sameiningu. Taugadeildin hafði þá sérstöðu að státa af tveim söngvurum og vakti það nokkra athygli. Aðspurðir sögðu Taugadeildarmenn að þeim þætti það gera hljómsveitina líflegri á sviði auk þess sem það byði upp á fleiri möguleika á því að auka breidd í hljóðfæra skipan, til dæmis hafði annar söngvarinn það í hyggju að taka upp saxafónleik meðfram söngnum.²¹¹ Tónlistargagnrýnandi *Þjóðviljans* lýsti tónlist Taugadeildarinnar sem „pönkaðri popptónlist“.²¹² Eftir tónleika Taugadeildarinnar á Borginni vorið 1981 lýsti tónlistarspekúlant *Morgunblaðsins* tónlist Taugadeildarinnar sem blöndu af ska og „köldu bylgjunni hans Gary Numan“.²¹³ *Morgunblaðið* tók í sama streng og líkti Taugadeildinni við bresku ska hljómsveitirnar The Specials og Madness. Taugadeildarmenn sögðust þó hlæja að þeim stimpli. Sjálfir vildu þeir staðsetja sig mitt á milli Fræbbblanna og Þeysaranna en vildu þó helst forðast það að láta líkja sér til tiltekna hljómsveitir. Aðspurðir um áhrifavalda sögðust þeir leggja sig eftir því að fylgjast með nýjunum og hlusta á alla nýju bresku tónlistina, þar á meðal ska tónlist og sögðu þeir að þeir vildu gjarnan standa undir „þessum ska áburði“.²¹⁴

Taugadeildin starfaði fram á haust 1981 og spilaði víða, oft með Fræbbblunum, Utangarðsmönnum, Purrki Pillnikk og Q4U. Taugadeildin fékk jafnan góða dóma fjölmiðla sem töluðu um hana sem eina efnilegustu ungu hljómsveitina og spáðu henni góðri framtíð.²¹⁵ Sveitin kom fram á nýbylgjuháttinum *Annað hljóð í strokkinn*. Hrósaði *Þjóðviljinn* framlagi hennar sérstaklega og skrifaði að sveitin væri mjög góð, hljóðfæraleikur þéttur og hefði Taugadeildin átt heiðurinn af því að hleypa lífi í salinn²¹⁶.

²¹⁰ „Taugadeildin opnuð á ný“, *Morgunblaðið*, 18. febrúar 2005., bls. 48.

²¹¹ „Taugadeild tekin tali“, *Þjóðviljinn*.

²¹² „Lífs og liðnir“, *Helgarpósturinn* 30. október 1981, bls. 22.

²¹³ „Festivalið á Borginni. Taugadeildin - Q4U - Purrkur Pillnikk.“, *Morgunblaðið*, 29. apríl 1981, bls. 55.

²¹⁴ „Taugadeild tekin tali“, *Þjóðviljinn*.

²¹⁵ Sjá t.d. „Kynslóðaskipti“, *Vísir*, 9. maí 1981, bls. 12. , „Á ég að rota ykkur?“ - frísklegir tónleikar Utangarðsmanna, Q4U, Purks Pillnikks og Taugadeildarinnar á Borginni sl. föstudag.“, *Dagblaðið*, 15. apríl 1981, bls. 6., „Taugadeildin sendir senn frá sér litla hljómplötu“, *Dagblaðið*, 4. júní 1981, bls. 20. og „Festivalið á Borginni. Taugadeildin - Q4U - Purrkur Pillnikk.“, *Morgunblaðið*.

²¹⁶ „Annað hljóð í strokkinn“, *Þjóðviljinn*, 11. júlí 1981, bls. 11.

Sumarið 1981 tók hljómsveitin upp fjögurra laga 45-snúninga plötu á vegum Fálkans. Upptökustjóri var Valgarður Guðjónson, forvígismaður Fræbbblanna²¹⁷. Brestir voru hins vegar komnir í samstarfið og í október 1981 hætti hljómsveitin starfsemi, rétt áður en platan kom út²¹⁸ og einnig rétt áður en Friðrik Þór Friðriksson hófst handa við að kvikmynda tónleika. Í auglýsingum fyrir plötuna voru blóm og kransar vinsamlegast afþökkuð en þeim sem vildu minnast Taugadeildarinnar bent á að kaupa plötuna²¹⁹! Platan hlaut góðar viðtökur²²⁰ og harmaði gagnrýnandi *Þjóðviljans* stutta ævi hljómsveitarinnar.

Hótel Borg verður að tónleikastað

Vísir skrifar um kynslóðaskipti í íslensku tónlistarlífi vorið 1981 og auk annarra er staðahaldara á Hótel Borg þakkað framlag sitt til viðreisnar lifandi tónlistar:

Rokktónlistin sem boðið var uppá í diskóteki Hótel Borgar hefur tvímælaust ýtt undir þessa þróun og þegar staðurinn hóf að styðja við bakið á lifandi tónlist í fyrra með tónleikahaldi sínu, birti heldur betur yfir málunum. Þessir föstu tónleikar á fimmtudögum á Borginni hafa öðlast fastan sess í höfuðborgarlífinu²²¹.

Rætur enska pönksins eru oft raktar til breska pöbbarokksins²²² en sem tónlistarstaðir voru breskir pöbbar voru gjarnan reiðubúnir til að hleypa óreyndum hljómsveitum að til flytja tónlist sína. Oft var jafnvel söngkerfi eða annar tónleikabúnaður til staðar. Hérlandis voru hinsvegar engir pöbbar þar sem nýjar hljómsveitir gátu á einfaldan hátt komið sér á framfæri og það var kostnaðarsamt að koma sér uppi öllum þeim tækjabúnaði, s.s. söngkerfi o.fl., sem til tónleikahalds þurfti. Vínveitingahús voru alls 13 talsins í borginni,²²³ aðallega betri veitingahús og hótél. Lifandi tónlist, hvað þá pönktónlist, var ekki á boðstólum á diskótekunum. Þeir skemmtistaðir sem réðu til sín hljómsveitir vildu hljómsveitir sem léku vinsælt efni sem hægt var að dansa við. Það var í sjálfu sér ekki erfitt að finna húsnæði til að spila í. Bíóhús voru mikið nýtt. Kópavogspönkið fæddist í Kópavogsbíói²²⁴ og spilað var í Austurbæjarbíói, Hafnarbíói og

²¹⁷ „Taugadeild tekin tali“, *Þjóðviljinn*.

²¹⁸ „Taugadeildin“, *Þjóðviljinn*, 31. október 1981, bls. 16.

²¹⁹ Sjá t.d. „Taugadeildin látin“, *Morgunblaðið*, 25. október 1981, bls. 43.

²²⁰ Sjá t.d. „Taugadeildin“, *Þjóðviljinn*, „Lífs og liðnir“, *Helgarpósturinn* og „Þrjár stuttar“, *Dagblaðið* 2. nóvember 1981, bls. 28.

²²¹ „Kynslóðaskipti“, *Vísir*.

²²² Vef. Jens Guðmundsson, „Þegar pönkið var ekki pönk“, <http://jensgud.blog.is/blog/jensgud/entry/404381/>. 12. febrúar 2014.

²²³ Eggert Þór Bernharðsson, *Saga Reykjavíkur. Borgin 1940-1990. Fyrri hluti*. (Reykjavík: Iðunn 1998), bls. 330.

²²⁴ „Fræbbblarnir, F-8 og Utangarðsmenn“, *Vísir*.

Borgarbíói. Tónleikahald fór einnig fram í félagsmiðstöðun, grunn- og framhaldsskólum enda stór hluti á framhaldsskóla og efri grunnskólabeckjaraldri.

Rokksprengjan gerði Hótel Borg að mekka pönks og nýbylgju. Hótel Borg hafði vissulega hýst viðburði af öllu tagi, jafnvel pönktónleika, en Fræbbblarnir spiluðu þar 25. október 1979²²⁵ í þeim tilgangi að kynna plötuna *False Death*²²⁶ sem þó skilaði sér ekki til landsins fyrr en um hálfu ári síðar. Þó svo diskótekið hafi verið allsráðandi í íslensku skemmtanalífi á öndverðum áttunda áratugnum hafði Hótel Borg reynt að marka sér sérstöðu með því að bjóða á fimmtudagskvöldum upp á það sem þeir kölluðu „rokkótek“. Rokkótekið var að vísu aðeins diskótek með breyttum áherslum en í stað diskótónlistar var spiluð rokkónlist af ýmsu tagi og reynt að höfða til þeirra sem vildu heyra það nýjasta í erlendri rokkónlist, þá sérstaklega breskri. Rokkótekið var gagnert auglýst sem „ný stefna“ og stefnt gegn hinum eiginlegum diskótekum undir frösom á borð við þann að „Rokkið er fyrir þá sem hafna diskótónlistinni!“²²⁷ og „Rokkið nær yfirtökunum. Diskótónlistinni hafnað.“²²⁸

Það voru Utangarðsmenn sem áttu upptökin að því að gera rokkónleika að reglulegum viðburði á Hótel Borg en þeir leituðu til staðarhaldara í lok apríl og buðust til þess að spila endurgjaldlaust á fimmtudagskvöldi gegn því að mega rukka aðgangseyri²²⁹. Þeir fylltu húsið og spiluðu eftir það reglulega á Borginni. Eftir því sem hljómsveitum fjölgaði yfir veturinn 1980-1981 fjölgaði fimmtudagsrokkónleikunum sömuleiðis uns þau voru orðin að föstum lið og borgin að samkomu stað pönkáhugafólks, að minnsta kosti hvað þá varðaði sem höfðu aldur til að komast inn. Vorið 1981 skrifar *Morgunblaðið*: „Það er greinilega mikil vakning meðal ungmenna að leika tónlist í dag og hljómsveitirnar spretta nú jafnvel örar en gorkúlur. ... Borgin hefur verið fjölsótt í vetur og undarleg „punk“-stemning, ef svo má kalla, myndast þar“.²³⁰ Á svipuðum tíma er skrifað í *Vísu* um kynslóðaskipti í íslensku tónlistarlífi og þakkar Hótel Borg fyrir að hafa ýtt undir þá þróun, bæði með rokkónlistinni sem boðið var uppá í rokkótekinu og með föstu tónleikahaldi á fimmtudögum²³¹. Rokkótekið lifði áfram en í auglýsingum um pönk- og nýbylgjutónleika á Borginni er rokkótekið oft auglýst sem fyrsti dagskrárliður eða í hléum.

²²⁵ „Fræbbblarnir. „False Death““, *Morgunblaðið*, 25. október 1979, bls. 43.

²²⁶ „Arftakar Sex Pistols sem besta hljómsveit í heimi“, *Morgunblaðið*.

²²⁷ „Rokkótek á Borginni“, *Morgunblaðið*, 16. ágúst 1979, bls. 35.

²²⁸ „Hótel Borg. NÝTT - ROKKÓTEK - NÝTT“, *Dagblaðið*, 16. ágúst 1979, bls. 7.

²²⁹ „Bubbi Morthens og Utangarðsmenn“, *Morgunblaðið*, 17. apríl 1980, bls. 43 og *Vef*. „Utangarðsmenn“, http://www.bubbi.is/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=23, 4. febrúar 2014.

²³⁰ „Festivalið á Borginni. Taugadeildin - Q4U - Purrkur Pillnikk.“, *Morgunblaðið*.

²³¹ „Kynslóðaskipti“, *Vísir*.

Þeyr

Nýbylgjusveitin Þeyr var kom fyrst fram á tónleikum 18. nóvember í Norræna Húsinu²³² og aðeins mánuði síðar kom fyrsta plata þeirra, *Pagað í Hel*, út. Hópurinn að baki Þeyr hafði reyndar starfað lengi saman og fengist við ýmsar tónlistarstefnur en tónlistin sem að endingu rataði á *Pagað í Hel* var tilraunakennd og drungaleg nýbylgja. Í kjölfar útgáfu hennar og nokkurra mannabreytinga varð Þeyr ein af mest áberandi hljómsveitum pönksins, bæði þótti tónlist þeirra framsækin og sviðsframkoman leikræn og nýstárleg.

Þeysararnir stofnuðu sitt eigið útgáfufyrirtæki, Eskvímó, og var forsvarsmaður þess Guðni Rúnar Agnarsson. Eskvímó stóð fyrir stórtónleikunum *Annað hljóð í strokkinn*.

Nammið

Fræbbblarnir áttu eftir að gefa út meira efni áður en árið var úti en haustið 1980 byrjuðu þeir að taka upp nýtt efni. Upptökunum var upphaflega ætlað að vera svanasöngur Fræbbblanna en í lok sumars voru hljómsveitarmeðlimir orðnir þreyttir á því sem þeim fannst mikið hark fyrir litla uppskeru. Frumraun þeirra seldist illa og umsagnir tónlistargagnrýnenda voru oftast en ekki afar neikvæðar. Í viðtali við Helgarpóstinn kom fram að Fræbbblunum fannst þeir upplifa fordóma í sinn garð og þættu ekki passa nægilega vel að þeim hugmyndum sem almenningur hefði um pönkara. Sagði Valgarður, söngvari Fræbbblanna, að fólk skyldi þá ekki þar sem þeir væru ekki „handbókarpönkarar“ og átti þá bæði við útlit og þjóðfélagsstöðu. „Fólk ætlast ... til þess að við snobbum niðurávið og þykjumst vera aðrir en við erum“.²³³ Sömuleiðis dró það úr Fræbbblunum að hafa ekki fengið að hita upp fyrir Clash um sumarið²³⁴ en þrátt fyrir að Fræbbblarnir hefðu verið orðaðir við tónleikana²³⁵ voru það Utangarðsmenn sem hrepptu hnossið. Ætlunin var að

²³² „Rokkað í Gamla Bíói“, *Þjóðviljinn*.

²³³ „Rokkið er spennandi og skemmtilegt - spjallað við Valgarð Guðjónsson, söngvara Fræbbblanna, *Helgarpósturinn*.

²³⁴ *Vef*. „Saga. Minningabrot“, „Á heimasíðu sinni rekja Fræbbblarnir sögu sína og hafa þetta um Clash tónleikana að segja að bæði Fræbbblarnir og Utangarðsmenn hafi langað til að spila með Clash og til að byrja með hafi báðar hljómsveitirnar hlotið samþykki Listahátíðar. Síðan hafi Fræbbblunum verið hafnað. Á heimasíðunni segir: „*Síðan kom í ljós að við vorum ekki nógu fínir. Enginn þjóðfélagsboðskapur í okkar textum. Ekki litlir þægir kommastrákar eins og allir "popparar" áttu að vera. Hætt við að láta okkur spila. Helvítis drullusokkarnir! Clash að koma, sem var stórviðburður, langsóttur draumur, og okkur úthýst. Fyrir menntasnobbspólitík. Eða skort á henni.*“.

²³⁵ „Molar“, *Helgarpósturinn*.

gefa efnið út á kassettu en svo vatt útgáfan upp á sig og úr varð stór plata.²³⁶ Fyrsta stóra plata Fræbbblanna, *Viltu nammi væna?*, kom út í desember 1980 í samvinnu við Fálkann en undir merkjum Rokkfræðsluþjónustunnar, útgáfufyrirtækis Fræbbblanna. Um viðtökur gagnrýnenda sagði Valli að þær hefðu verið „Hræðilegar. Meira segja þeir sem gáfu sig út fyrir að vera með opinn huga og allt hökkuðu plötuna í sig“.²³⁷ Vissulega tóku tónlistargagnrýnendur plötunni fálega en inntak flestra dómanna var þó á þá leið að Fræbbblunum hefði farið fram frá því þeir gáfu út litlu plötuna um vorið.²³⁸ Þess skal þó geta að gagnrýnandi Dagblaðsins sagði plötuna hafa komið sér á óvart þrátt fyrir einfaldleika tónlistarinnar. Kostir hennar væru fleiri en gallar, löggin kröftug, sum „dúndrandi rokkarar. Sagðist gagnrýnandinn hafa hafa haft meira og meira gaman af plötunni við hverja hlustun.“²³⁹ Gagnrýnandi *Helgarpóstsins* gekk svo langt að skrifa að þó svo platan væri ekki jafn léleg og hann hefði átt von á þá væri Fræbbblarnir ekki nógu góð hljómsveit til að koma hugmyndum sínum til skila og Valgarður sá allra versti söngvari sem fram hefði komið hérlendis á síðari árum. Við það bætti hann: „Kannski hefur það verið með góðum ásetningi að Fræbbblarnir fóru að reyna að flytja Íslendingum pönk-tónlist en ég er þó hræddur um að því miður hafi þeir fælt fleiri frá þeirri ágætu tónlistarstefnu, sem annars pönkið er, en þeir unnu á hennar band“.²⁴⁰

Barðir til róþóta

Gróska í íslensku dægurtónlistarlífi var staðfest í Gamla Bíói þann 17. desember 1980 en þá efndu Fræbbblarnir, Utangarðsmenn og Þeyr til tónleika í Gamla Bíói undir heitinu *Barðir til róþóta*. Tónleikarnir þóttu til marks um grósku í íslensku tónlistarlíf og vel heppnaðir. *Tíminn* talaði um „fyrirmyndartónleika“ sem hefðu verið „öllum aðstandendum til sóma“.²⁴¹ *Vísir* lagði tvær heilsíður undir umfjöllun sína²⁴² og *Þjóðviljinn* sagði tónleikana hafa verið "allsögulega"²⁴³.

²³⁶ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 205.

²³⁷ Pönkið var kjaftæðissía", *DV*. Platan vann þó greinilega á með tímanum en utan þess að vera merkur hluti íslenskrar tónlistarsögu hreppti hún 19. sæti af 100 í kosningu sem fram fór um plötu aldarinnar árið 2001. Kjörgengir voru bæði „bransalandsliðið“, hópur tónlistarspekúlanta valinn af Gunnari Lárusi Hjálmarssyni, og almennigur en í netkosningu greiddu rúmlega 4000 manns atkvæði. Sjá Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 340 og áfram.

²³⁸ Sjá t.d. „Viltu nammi væna?“, *Morgunblaðið*, 21. desember 1980, bls. 47 og „Íslensk nýbylgja - Útlent rokk“, *Helgarpósturinn*, 19. desember 1980, bls. 18.

²³⁹ „Eins einföld og hægt er en kemur samt á óvart. Plata vikunnar: Fræbbblarnir - Viltu nammi, væna“, *Dagblaðið*, 19. desember 1980, bls. 20.

²⁴⁰ „Íslensk nýbylgja - Útlent rokk“, *Helgarpósturinn*.

²⁴¹ „Gamla bíói rokkað“, *Tíminn* 19. desember 1980, bls. 15.

²⁴² „Af nýbylgtjótónleikum í Gamla bíói: „En hvernig voru Fræbbblarnir?“, *Vísir* 20. desember 1980, bls. 4-5.

Eins og nefnt hefur verið hér á undan hafði lifandi tónlist vikið fyrir diskómenningunni á öndverðum áttunda áratugnum. Veturinn 1980 til 1981 markar þáttaskil í tónleikahaldi og verður nánar fjallað um það hér á eftir. Í desember 1980 þótti þó enn nýnæmi af tónleikum af þessu tagi og lýstu gagnrýnendur allir sérstaklega yfir ánægju með framtakið. Í *Þjóðviljann* var skrifað „Það er mjög gaman að fylgjast með því hvað vegur lifandi tónlistar fer ört vaxandi. Hér eins og á svo mörgum öðrum sviðum eru Utangarðsmenn í fararbroddi. En koma þeirra í íslenskt tónlistarlíf markar viss tímamót“.²⁴⁴ Í fjölmiðlaumfjöllun kemur fram að þrátt fyrir að tónleikarnir hefðu ekki verið auglýstir mjög mikið hafi verið húsfyllir, sem að mati *Þjóðviljans* sýndi augljóslega þann mikla grundvöll sem væri fyrir tónleika af þessu tagi.²⁴⁵

Allar þrjár hljómsveitirnar fengu góða umsögn í fjölmiðlum og kallaði *Tíminn* Fræbbblana, Þey og Utangarðsmenn „okkar hressustu rokkhljómsveitir“.²⁴⁶ Fræbbblarnir hófu leikinn og fengu þá umsögn í *Þjóðviljanum* að þeir væru með vel æft prógramm, sviðsframkoma þeirra lífleg og þeir greinilega þaulvanir því að koma fram opinberlega. Bætti gagnrýnandi við að sem „okkar eina pönkhljómsveit“ væru Fræbbblarnir „allframbærilegir“. *Tíminn* sagði að ekki væri hægt að kalla Fræbbblana fágaða en athyglisverðir væru þeir vissulega. Tók gagnrýnandi *Tímans* það sérstaklega fram að Fræbbblunum hefði verið tekið vel af áhorfendum. Hin nýstofnaða hljómsveit Þeyr kom gagnrýnanda *Tímans* á óvart fyrir góðan flutning á frumsömdu efni. Skilgreindi hann tónlist þeirra sem svo að hún væri „í anda rokksins þó með ýmsum hliðarsporum“ og sagði Þey eina athyglisverðustu ungu hljómsveitanna. *Þjóðviljinn* sagði Þey hafa sýnt „ótvíræðar framfarir“ frá sínum fyrstu opinberu tónleikum aðeins mánuði fyrr.

Utangarðsmenn voru lokanúmer tónleikanna og var þeirra beðið af eftirvæntingu. *Tíminn* sagði þá hafa sett punktinn yfir i-ið á þessum „fyrirmyndartónleikum“ á meðan að *Þjóðviljinn* sagði Utangarðsmenn marka tímamót í íslensku tónlistarlífi. Sviðsframkoma Utangarðsmanna fékk sérstaka athygli í *Tímanum*, *Þjóðviljanum* og *Vísi* og reyndar var ríflega helmingur umfjöllunar *Vísis* helgaður innblásinni lýsingu á sviðsframkomu Utangarðsmann auk stórra ljósmynda af hljómsveitinni. „Auðvitað voru Utangarðsmenn stjórnur kvöldsins“, skrifaði blaðamaður *Vísis*. Þar næst lýsti hann því hvernig „töff“ og „professional“ spilamennska og framkoma Utangarðsmanna hefði heillað salinn. Yngri krakkana segir hann hafa orðið „nær viti

²⁴³ „Rokkað í Gamla Bíói“, *Þjóðviljinn*.

²⁴⁴ „Rokkað í Gamla Bíói“, *Þjóðviljinn*.

²⁴⁵ „Rokkað í Gamla Bíói“, *Þjóðviljinn*.

²⁴⁶ „Gamla bíói rokkað“, *Tíminn*.

sínu fjær“. „Þeir fálmudu í stjórnlausri hrifningu í næsta mann, hentust fram og til baka, dönsuðu á göngunum: þeir réðu sér ekki“.

Hávaði á tónleikunum þótti keyra úr hófi fram og tók gagnrýnandi *Þjóðviljans* það sérstaklega fram að þetta hefðu verið hans fyrstu „fjögurra eyrnatappa tónleikar“. *Vísir* sagði hávaðann "yfirþyrmandi", svo erfitt hefði verið að heyra i söngvurum Þeysaranna og *Tíminn* gaf í skyn að yfirskrift tónleikanna vísaði til „vel barðra“ hlusta tónleikagesta. Dagblaðið skrifaði um tónleikana undir fyrrsögninni „Hávaðamet í Gamla bíói?“²⁴⁷ og *Morgunblaðið* sagði hávaðann hafa verið „öllum aðstandendum til háborinnar skammar“.²⁴⁸ Blaðamaður *Vísis* minnst sérstaklega á það að hafa tekið eftir unglingum sem voru "að reyna að vera pönk". Þeir voru leðurklæddir og sumir málaðir, snoðklíptir, með "allskonar dinglemdang utan á sér". Stúlkurnar hafi verið með skærlitað hár og svartar varir.

Englaryk

Englaryk var pönkhljómsveit sem spratt upp í Breiðholtinu og spilaði fyrstu tónleika sína í félagsmiðstöðinni Fellahelli í seinnihluta desember 1980. Meðlimir voru á aldrinum fjórtán til sautján ára. Gítarleikari var Jóhann Vilhjálmsson en hann var síðar meðlimur í Vonbrigðum sem í *Rokk í Reykjavík* flytja eitt frægasta lag íslenskrar pönksögu, *Ó Reykjavík*. Um borð var líka Didda „skáldkona“ Jónsdóttir sem einnig átti eftir að starfa með Vonbrigðum. Nafn hljómsveitarinnar vísaði til fíkniefnisins Englaryks (e. Angel Dust) sem um þær mundir var umfjöllunarefni ófárra krassandi greina í íslenskum fjölmiðlum.²⁴⁹ Hljómsveitin starfaði óreglulega og með miklum mannabreytingum á milli hverra tónleika. Á nýbylgjuhátíðinni *Annað hljóð í strokkinn*, sumarið 1981, kom fram með þeim söngkona sem hljómsveitin hafði ráðið á staðnum að eigin sögn.²⁵⁰ Tónlistarspekúlant Dagblaðsins skrifaði um hlut Englaryks að hljómsveitin hefði vakið takmarkaða hrifningu meðal viðstaddra og hann hefði haft á tilfinningunni að þeim væri meira grín en alvara.²⁵¹ Englaryk taldi Sex Pistols til áhrifavalda

²⁴⁷ „Fólk á nýbylgjutónleikum: Hávaðamet í Gamla bíói“, *Dagblaðið*, 20. desember 1980, bls. 14.

²⁴⁸ „Hljómleikarnir í Gamla bíói“, *Morgunblaðið*, 4. janúar 1981, bls. 29.

²⁴⁹ Sjá t.d. „Eitt hættulegasta eiturflyfið á markaðnum: Englaryk - Deyfilyf handa hestum.“, *Dagblaðið*, 17. desember 1979, bls. 3. Þar segir að „Þeir sem neyta þess verða árásgjarnir um leið og sjálfseyðingarhöt þeirra örvast.“ Tekin eru dæmi um einstaklinga sem eftir að hafa neytt Englaryks missi vitið og taki rottueitur, dragi úr sér allar tennurnar með naglbít eða stingi úr sér augun.

²⁵⁰ *Ný fullnæging*, september 1981.

²⁵¹ „Annað hljóð í strokkinn í Höllinni: Vel heppnaðir tónleikar og bjartir tímar í nánd“, *Dagblaðið* 11. júlí 1981, bls. 16.

sinna og skilgreindi tónlist sína sem „gamaldags pönk... bara nógu helvíti ruglað“.²⁵² Englaryk var vel þekkt stærð innan íslenska frumpönksins, nafn hljómsveitarinnar mátti sjá krotað víða um höfuðborgarsvæðið, meðal annars aftan á sæti strætisvagna og málað á húsveggi og strætóskýli.²⁵³ Aðdáendur sveitarinnar skrifuðu lesendabréf í fjölmiðla til þess að lýsa yfir ágæti hennar.²⁵⁴ Tónlistarspekúlöntum kom þó saman um að Englaryk væri ekki merkileg hljómsveit.²⁵⁵ Englaryk kom fram á nýbylgjuháttíðinni *Annað hljóð í strokkinn*.

Englaryk lagði upp laupana haustið 1981 og varð að Vonbrigðum. Í viðtali við *Tímann*, skömmu áður lýstu meðlimir hennar frati á Utangarðsmenn sem þá voru að þeirra mati orðnir „væmnir skallapopparar“.²⁵⁶

Stjörnumessan

Utangarðsmenn héldu áfram að ögra þeim aðilum sem þeir kenndu við markaðshyggju og skallapopp. 12 febrúar 1981 var blásið til svokallaðrar Stjörnumessu á Hótel Sögu en Stjörnumessan var árlegur viðburður og var haldin á vegum Dagblaðsins og Vikunnar. Stjörnumessunni var ætlað að vera uppskeruhátíð íslenska tónlistarbransans og voru þar veitt verðlaun fyrir söluhæstu plötuna auk ýmissa annarra viðurkenninga grundvallaðra á vinsældakosningu sem fram fór meðal almennings. Þótti hátíðin öllu jafna glæsilegur viðburður og var þetta í fjórða skiptið sem hún var haldin.²⁵⁷ Þeyr var valin hljómsveit ársins og átti langvinsælustu plötuna. Bubbi varð í efsta sæti sem söngvari ársins og einnig efstur textahöfundur. Hann varð í öðru sæti sem lagahöfundur ársins og tónlistarmaður ársins en aðeins munaði nokkrum stigum að hann hreppti þá titla einnig. Lögin *Hiroshima* og *Sigurður er sjómaður*, af plötunni *Geislavirkir*, urðu í öðru og þriðja sæti á listanum yfir lög ársins. Var það tekið fram í umfjöllun Dagblaðsins um úrslitin að það væri athyglisvert að fylgi Utangarðsmanna kæmi alls staðar að af landinu. Sveitin sjálf tók þó ekki við verðlaununum þar sem hún var með

²⁵² „Utangarðsmenn eru væmnir - segir Englaryk“, *Tíminn*, 19. júlí 1981, bls. 20.

²⁵³ „Utangarðsmenn eru væmnir - segir Englaryk“, *Tíminn* og *Ný friðþæging*.

²⁵⁴ Sjá m.a. „Af skallatónmenntum og pönki: Finnast hér betri hljómsveitir en Englaryk, Tóti tókarrass o.fl.?“, *Morgunblaðið* 13. ágúst 1981, bls. 36. Þess má svo geta að þótt Biggi, sem skrifar lesendabréf í *Vísi* 11. ágúst 1981, sé ekki þar hrifinn af Englaryki þá skilgreinir hann sveitina þó sem landsfræga, sjá „Enn um „skallapopp“ og „gúanórokk““, *Vísir*, 11. ágúst 1981, bls. 16.

²⁵⁵ „Nasasjón“, *Tíminn*, 23. ágúst 1981, bls. 18 og „Annað hljóð í strokkinn“, *Þjóðviljinn*.

²⁵⁶ „Utangarðsmenn eru væmnir - segir Englaryk“, *Tíminn*.

²⁵⁷ „Verðlaunastytturarnar steiptar - miðaverð á Messuna hefur verið ákveðið“, *Dagblaðið*, 21. janúar 1981, bls. 1, „Vinsældaval Dagblaðsins & Vikunnar 1980“, *Dagblaðið*, 21. janúar 1981, bls. 17 og „Stjörnumessan '81 haldin 12. febrúar. Glæsilegasta skemmtun ársins í framhaldi af Vinsældavali DB og Vikunnar.“, *Dagblaðið*, 6. janúar 1981, bls. 16.

tónleika á Hótel Borg á sama tíma. Þeir sendu Einar Örn Benediktsson, umboðsmann sinn eftir verðlaunagripum og tók hann á móti þeim með drungalega andlitsmálningu, dressaður í pönkklaðnað.²⁵⁸ Utangarðsmenn sögðust síðar gefa lítið fyrir slíkar uppákomur „skallapoppa og markaðshyggjumanna“²⁵⁹ og samkvæmt rokksögu Doktors Gunna kölluðu þeir tónleikana á Borginni „Stjörnuklessuna“.²⁶⁰ Fræbbblarnir²⁶¹ og Þeyr fengu einnig greidd atkvæði, m.a. sem hljómsveit ársins, og bárust þau aðallega af höfuðborgarsvæðinu.²⁶²

N.A.S.T.

N.A.S.T. var unglíngahljómsveit úr Kópavoginum stofnuð um mánaðarmótin mars – apríl 1981. Meðlimir hennar voru piltar á aldrinum fimmtán til sextán ára. Þeir spiluðu frumsamið efni og skilgreindu tónlist sína sem pönk eða hrátt rokk. Meðal áhrifavalda þeirra voru Ramones, Clash, Utangarðsmenn og Fræbbblarnir. Eins og aðrar pönkhljómsveitir tóku þeir strax til við að spila á tónleikum. Fyrstu tónleikar þeirra voru í Snælandsskóla um mánuði eftir stofnun hljómsveitarinnar og skömmu eftir það spiluðu þeir í mekka pönksins, Kópavogsbíói. N.A.S.T. voru meðal þeirra hljómsveita sem komu fram á nýbylgjuháttíðinni *Annað hljóð í strokkinn* en voru óánægðir með sinn hlut. Þeir voru mjög framarlega á dagskránni og taldist til að það hefðu ekki verið mættir nema tuttugu manns þegar þeir tróðu upp. N.A.S.T. lýstu frati á diskóið. „Við hlustum aðallega á það sem er kraftur í“ sögðu þeir og bættu við: „okkur leiðist væmni“.²⁶³ Dr. Gunnar kallar hljómsveitina „groddapönkhljómsveit“²⁶⁴ og vitnar í eftirfarandi textadæmi úr laginu *Anarkisti*: „Ég er anarkisti, á móti Kristi, ég vil fá að ríða þegar ég vil!“²⁶⁵ N.A.S.T. virðast hafa starfað fram undir vor 1982.²⁶⁶

²⁵⁸ „Stjörnumessa 1981“, Vikan, 9. tbl. 43. árg., bls. 36-7.

²⁵⁹ Vef. „1981“.

²⁶⁰ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 214.

²⁶¹ Þetta var ekki í fyrsta skipti sem Fræbbblunum voru greidd atkvæði en eins og þegar hefur verið fjallað um höfðu atkvæði greidd Fræbbblunum verið gerð ógild í Vinsældavali 1979.

²⁶² „Bubbi og Utangarðsmenn unnu stóran sigur. Úrslit í Vinsældavali Dagblaðsins og Vikunnar kunngerð“, *Dagblaðið*, 13. febrúar 1981, bls. 17.

²⁶³ „N.A.S.T. - Okkur leiðist væmni“, *Helgarpósturinn*, 17. júlí 1981, bls. 24.

²⁶⁴ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 204

²⁶⁵ Vef. Gunnar Lárus Hjálmarsson „Pönkið aftur í Kópavoginn – NAST“, <http://drgunni.wordpress.com/2011/10/20/ponkid-aftur-i-kopavoginn-%E2%80%93-nast/>, 17. janúar 2014.

²⁶⁶ „Íslands unglíngafjöld“, *Morgunblaðið*, 25. október 1981, bls. 42. og Vef. Gunnar Lárus Hjálmarsson, „Pönkið aftur í Kópavoginn“.

Purrkur Pillnikk

Purrkur Pillnikk varð til um vorið og kom fyrst fram á tónleikum í Norðurkjallara 9. mars 1981, daginn eftir stofnun hljómsveitarinnar og fyrstu æfinguna. Einum mánuði og fjórum dögum síðar gaf Purrkurinn, eins og hljómsveitin var oft kölluð, út smáskífuna *Tilf*. Útgáfa *Tilf* var ekki síst merkileg fyrir þær sakir að vera kveikjan að stofnun Grammsins, sem á næstu misserum gaf út efni frá mörgum pönk og nýbylgjuhljómsveitum og rak undir sama nafni verslun, sem var sá staður þar sem helst var hægt að nálgast pönk og aðra framsækna tónlist. Fyrsta stóra plata Purrksins, *Ekki enn*, kom svo út í nóvember.²⁶⁷ Framsækin textagerð og áhersla á áræðni var eitt helsta aðalsmerki Purrksins en það var söngvari hans, Einar Örn Benediktsson, sem í *Rokk í Reykjavík* lét falla hin fleygu orð, „Það er ekki hvað þú getur heldur hvað þú gerir“ sem í huga margra eru einkunnar orð íslenskrar pönkmenningar. Purrkurinn fékk Sveinbjörn Beinteinsson í lið með sér haustið 1981 og flutti hann rímur við undirleik hljómsveitarmeðlima á tónleikum.

Grammið

Á öndverðum níunda áratugnum var plötuúrval hér á landi með eindæmum einsleitt. Eins og fram hefur komið þótti pönkurum það mikið happ að annað hvort þekkja einhvern sem var á leið til útlanda eða komast sjálfir úr landi. Þetta breyttist með stofnun útgáfufyrirtækisins Grammsins. Nafngiftin var stytting á orðaleiknum „Gramm á fóninn“. Grammið var stofnað vorið 1981 af Ásmundi Jónssyni og Einari Erni Benediktssyni og fyrsta hljómplatan sem þeir gáfu út var stuttskífan *Tilf*, með Purrki Pillnikk. Grammið gaf út margar af íslensku pönk- og nýbylgjuhljómsveitunum. Dæmi um hljómsveitir og tónlistarfólk sem Grammið gaf út eru Tappi Tíkarass, Vonbrigði, Q4U, Jonee Jonee, Þeyr, KUKL, Íkarus, Psychic TV, Svarthvítur draumur, Megas og Bubbi Morthens.

Grammið hóf fljótlega innflutning tónlistar og varð að fyrstu óháðu plötubúð Íslands sem rekin var í miðbæ Reykjavíkur, fyrst við Vesturgötuna og síðan við Laugaveg. 1987 varð Grammið gjaldþrota. Ásmundur og Einar og nokkrir af þeim sem höfðu tekið þátt í KUKLinu stofnuðu þá tónlistarútgáfuna Smekkleysu.²⁶⁸

²⁶⁷ „... ekki að geta heldur að gera“, *Morgunblaðið*, 27. janúar 2002, bls. 43.

²⁶⁸ „Ási í Facó, Fálkanum, Gramminu, Geisla, Japís og Smekkleysu“, *Morgunblaðið*, 17. apríl 2005, bls. 12-18.

Q4U

Hljómsveitin Q4U var stofnuð 14. mars 1981 upp úr kvennahljómsveit sem hét Nýnasistur. Nýnasistur urðu til í tilefnis tónlistarmaræðis í Menntaskólanum í Hamrahlíð. Það vantaði hljómsveit til að fylla upp í prógrammið og söngkonan Ellý sagðist hafa slegið til þrátt fyrir að hafa aðeins sólarhrings fyrirvara.²⁶⁹ Q4U varð fljótt mjög áberandi, sérstaklega fyrir skrautlega, jafnvel sláandi ásýnd, bæði á sviði og í daglegu lífi. Sérstaklega gildi það um söngkonuna Ellý sem þótti mjög ögrandi. Liðsmenn hljómsveitarinnar voru engir nýgræðingar en bassaleikarinn Gunnþór hafði verið hljóðmaður bæði Fræbbblanna og Utangarðsmanna²⁷⁰ og trommarinn Kommi, sem tók kjuðunum af fyrsta trommuleikara hljómsveitarinnar, hafði spilað með Taugadeildinni.²⁷¹ Gítarleikarinn Steinþór spilaði á bassa með Fræbbblunum og var þekktur fyrir áberandi pönkað útlit. Var honum gjarnan líkt við Sid Vicious, einn illræmdasta pönkara Englands.²⁷² Utangarðsmaðurinn Danny Pollock var viðriðinn hljómsveitina, sérstaklega eftir því sem á leið og í lok árs bættist Snillingurinn Árni Daníel Júlíusson í hópinn. Bróðir hans Ingólfur Júlíusson áttu svo einnig eftir að ganga til liðs við hljómsveitina. Ellý og Gunnþór voru límið í hljómsveitinni og stóðu vaktina þar til yfir lauk árið 1985 en Q4U varð óvenju langlíf miðað við aðrar hljómsveitir.²⁷³

Q4U vakti frá upphafi mikla athygli. Þau spiluðu að mestu frumsamið efni og voru söngkonurnar mikilvirkar í tónlistarsköpuninni.²⁷⁴ Tónlist þeirra var hrá og taktföst og oftar en ekki drungaleg. Notkun hljómborða og tölvuheila varð áberandi hluti af tónlist þeirra þegar á leið. Áhrif frá bresku goth-pönki voru greinileg, sérstaklega á fyrri hluta starfstímans. Eftir tónleika á Borginni snemma árs 1982 lýsti blaðamaður Tímans tónlist Q4U sem harðri og grófri pönktónlist.²⁷⁵ Textarnir voru flestir eftir Ellý og oftar en ekki nóturlegir. Q4U lét verkin tala og demdi sér strax út í spilamennsku. Í viðtali við DV sumarið 1982 kemur fram að hljómsveitin spilaði á ellefu tónleikum áður en þau héldu sína fyrstu eiginlegu æfingu.²⁷⁶ Í lok apríl höfðu þau meðal annars spilað tvisvar á Borginni í góðum félagsskap Utangarðsmanna, Purrks Pillnikks og

²⁶⁹ „Q4U. Pönkið er eilíft.“, *Helgarpósturinn*, 2. apríl 1982, bls. 24.

²⁷⁰ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 202

²⁷¹ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 205

²⁷² Sjá t.d. „Stuð rifjað upp.“, *Morgunblaðið*, 29. nóvember 1988, bls. 60.

²⁷³ „Ekki bara brauðstrit“, *Þjóðviljinn*, 13. apríl 1985, bls. 16.

²⁷⁴ „Q4U. Pönkið er eilíft.“, *Helgarpósturinn*.

²⁷⁵ „Úlpumenn á hljómlaikum.“, *Tíminn*, 14. febrúar 1982, bls. 2.

²⁷⁶ „„Nasisminn var of hressilegt kjafthögg! - segja pönkararnir í Q4U.“*Dagblaðið Vísir*, 24. júlí 1982, bls. 19.

Taugadeildarinnar.²⁷⁷ Þau fengu til að byrja með laka dóma tónlistargagnrýnenda, eftir tónleika þeirra á Borginni 10. apríl lýsti blaðamaður *Dagblaðsins* tónlist þeirra sem „stefnulausri“ og „mónótónískri“ og sagði hljóðfæraleikarana lélega.²⁷⁸ *Morgunblaðið* fjallaði um seinni tónleikana og var öllu jákvæðara, sér í lagi í garð Ellýar sem blaðamanni þótti sýna meira öryggi á sviði og meiri sviðshæfni en almennt væri meðal íslenskra söngkvenna.²⁷⁹ Q4U létu slæma dóma þó ekki á sig fá og héldu ótrauð áfram. Heimildamyndin *Rokk í Reykjavík* vakti enn frekari athygli á hljómsveitinni.

Q4U tók fyrst upp efni í æfingahúsnæði hljómsveitarinnar í Hafnarfirði og hafa þær upptökur gengið undir nafninu *Skaf* eða *Skafið*. Áramótin 1982-1983, eftir mannabreytingar og stutt hlé á starfsseminni, tók hljómsveitin upp nýtt efni sem varð að plötunni Q1. Fóru upptökur fram í Grettisgati, hljóðveri Stuðmanna og Þursaflokksins og gaf Grammið plötuna út.²⁸⁰

Grýlurnar

Grýlurnar voru fyrsta íslenska kvennarokksveitin sem náði að vekja athygli og ná vinsældum. Grýlurnar voru stofnaðar að frumkvæði Ragnhildar Gísladóttur í byrjun apríl 1981.²⁸¹ Grýlurnar voru ekki hreinræktuð pönkhljómsveit en hljómsveitin var þó grundvölluð á þeirri hugmyndafræði pönksins að láta verkin tala. Þeim var áfram um að sýna að konur ættu jafnmikið erindi og karlar í rokkið.²⁸² Hljómsveitin hlaut frá upphafi mikla athygli enda var forsprakki þeirra og söngkona, Ragnheiður Gísladóttir, þá þegar þekkt nafn í íslenska tónlistarheiminum. Andlitsfórðun og hárgreiðsla þeirra var í pönkuðum stíl og þær minntu oftast en ekki á bresku gothpönksöngkonuna Siouxi Sioux.²⁸³

Grýlurnar komu fyrst fram opinberlega með Utangarðsmönnum, Fræbbblunum og Purrki Pillnikk á stórtónleikum SATT (Samband alþýðutónskálda og tónlistarmanna) í Austurbæjarbíoí 18. apríl 1981,²⁸⁴ en þá voru aðeins um tvær vikur frá stofnun hljómsveitarinnar. Mikil

²⁷⁷ „Utangarðsmenn og þrjár nýjar grúppur á Borginni“, *Dagblaðið*, 10. apríl 1981, bls. 18 og „Hótel Borg. Tónleikar“, *Morgunblaðið*, 30. apríl 1981, bls. 42.

²⁷⁸ Sjá t.d. „Á ég að rota ykkur?“ - frísklegir tónleikar Utangarðsmanna, Q4U, Purks Pillnikks og Taugadeildarinnar á Borginni sl. föstudag.“, *Dagblaðið*.

²⁷⁹ „Festivalið á Borginni. Taugadeildin - Q4U - Purrkur Pillnikk.“, *Morgunblaðið*.

²⁸⁰ Sjá innlegg með Q2 geisladisknum: Q4U, Q2, Norður&Niður, 1996.

²⁸¹ „Í Grýlumánuði hinum fjórða“, *Þjóðviljinn*, 4. júlí 1981, bls. 6.

²⁸² „Hvaða vísitölugæji heldurðu að vilji giftast manni? - spjallað við stelpurnar í Grýlunum“, *Helgarpósturinn*, 3. júlí 1981, bls. 17.

²⁸³ Vel heppnaðir tónleikar, *Tíminn*, 15. desember 1981, bls. 12.

²⁸⁴ „Fjórar hljómsveitir koma fram á SATT-hljómleikum“, *Dagblaðið*, 14. apríl 1981, bls. 16.

eftirvænting hafði ríkt eftir því að sjá þær stíga á stökk²⁸⁵ en tónlistarspekúlantar lýstu yfir vonbrigðum²⁸⁶. Þær spiluðu mikið, bæði í Reykjavík og úti á landi.²⁸⁷ Í desember 1981 kom fyrsta plata þeirra út, smáskífan Gullúrið, sem hafði að geyma tvö frumsömin lög auk tveggja tókulaga. Fékk hún góðar viðtökur gagnrýnenda.²⁸⁸ Grýlurnar komu fram í *Rokk í Reykjavík* og fór vegur þeirra sífellt vaxandi. Þær störfuðu við góðar undirtektir fram lok árs 1983.

Tappi Tíkarass

Tappi Tíkarass varð til vorið 1981 og spilaði fyrst opinberlega í Hafnarbíói 30. maí 1981 ásamt Þey og Bruna B.B..²⁸⁹ Meðlimir Tappans höfðu áður verið í unglingshljómsveitunum Exodus, Kolossus og Jam 80. Þau höfðu fengist við tónlist af ýmsu tagi og höfðu reynslu bæði af því að semja efni og koma fram. Tónlist þeirra var frumsamin, frumleg og pönkuð á köflum.²⁹⁰ Tappinn var meðal þeirra hljómsveita sem í júlí spiluðu á nýbylgjuháttíðinni *Annað hljóð í strokkinn*²⁹¹ og fengu þá umsögn tónlistarspekúlanta að hér væri á ferðinni efnileg hljómsveit.²⁹² Björk Guðmundsdóttir, gekk til liðs við hljómsveitina haustið 1981 og vakti rödd hennar mikla athygli og lof.²⁹³ Tappinn kom fram í *Rokk í Reykjavík* og sýndi auglýsingarplakat myndarinnar Björk í miklum ham á tónleikum, máluð og klædd eins og brúða. Þessi mynd af Björk varð ein af táknmyndum íslenska frumpönksins.

Tappinn spilaði oft en ekki með Þey en sterk tengsl voru á milli þessarar tveggja hljómsveita. Tappinn hengdi upp plaköt fyrir Þeysaranna²⁹⁴ og þeir síðarnefndu hjálpuðu Tappanum við fyrstu demóupptökur.²⁹⁵ Áhrif frá kosmískri hugmyndafræði Þeysaranna gjarnan greinileg í viðtölum við Tappann. Þannig útskýrðu þeir nafngift hljómsveitarinnar í viðtali við *Helgarpóstinn* í ágúst 1981 sem svo að „Tappi er holrúm á milli tveggja vidda. Við

²⁸⁵ Sjá t.d. „Tónleikar SATT í Austubæjarbíói: Kvennahljómsveit“, *Þjóðviljinn*, 14. apríl 1981, bls. 7.

²⁸⁶ Sjá t.d. „Tónleikar SATT í Austubæjarbíói: Allir í einni kös upp við sviðið dansandi og syngjandi“, *Dagblaðið*, 5. maí 1981, bls. 2 og „Eruði ekki í stuði“!!!“, *Dagblaðið*, 22. apríl 1981, bls. 17.

²⁸⁷ „Hvaða vísitölugæji heldurðu að vilji giftast manni? - spjallað við stelpurnar í Grýlunum“, *Helgarpósturinn*.

²⁸⁸ Sjá t.d. „Grýlu-geggjun. Sínum augum lítur hver silfrið“, *Morgunblaðið*, 20. desember 1981, bls. 35 og „Grýlurnar „lifandi komnar“. Fyrsta íslenska kvenrokkplatan“, *Þjóðviljinn* 12. desember 1981, bls. 14-15.

²⁸⁹ „Tónleikar í Hafnarbíói“, *Morgunblaðið*, 30. apríl 1981, bls. 28.

²⁹⁰ „Aldrei heyrta... Aðr' eins rödd! - Tappi tíkarass, Vonbrigði og P. Pillnikk á Rokkhátíð '82“, *Tíminn*, 25. júlí 1982, bls. 2.

²⁹¹ „Annað hljóð í strokkinn: Nýbylgjuháttíð í Laugardalshöll“, *Dagblaðið*, 26. júní 1981, bls. 7.

²⁹² „Annað hljóð í strokkinn í Höllinni: Vel heppnaðir tónleikar og bjartir tímar í nánd“, *Dagblaðið*.

²⁹³ Sjá t.d. „Aldrei heyrta... Aðr' eins rödd! - Tappi tíkarass, Vonbrigði og P. Pillnikk á Rokkhátíð '82“, *Tíminn*.

²⁹⁴ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 242

²⁹⁵ „Tappi tíkarass notar fimm víddir“, *Helgarpósturinn* 21. ágúst 1982, bls. 15.

spilum ekki frumsamda músik, heldur músik að handan“.²⁹⁶ Tappinn var ein þeirra hljómsveita sem kom fram á Melarokki þar sem þau fengu lofsamlega dóma.²⁹⁷

Tappinn sleit samstarfinu í desember 1982, daginn eftir að þeirra eina plata kom út. Hún var tekin upp í hljóðveri pönkhljómsveitarinnar Crass í London.²⁹⁸ Úr rústum samstarfsins reis hljómsveitin Kukl.

Geðfró/ Beri Beri

Geðfró var ein Kópavogssveitanna, stofnuð upp úr unglingshljómsveitinni F-8 sem einnig var úr Kópavoginum. Gunnar Lárus Hjálmarsson, síðar þekktur sem Dr. Gunni, var annar tveggja gítarleikara og aðallagasmiður hljómsveitarinnar. Samkvæmt viðtali við *Helgarpóstinn*, í júlí 1981, snerist textasmíðin snerist um „löggunna, Hallærisplanið og almenn vandamál“ að undanskilinni ástinni, hún væri „úrelt og margþvælt efni“. Aðspurðir að aðdraganda þess að þeir stofnuðu hljómsveit svöruðu hljómsveitarmeðlimir því til að þeir hefði lengi haft áhuga á því að spila á hljóðfæri og hefði flestir lært eitthvað að spila. Hljómsveitin spilaði frumsamið efni, reggískotna nýbylgju og voru hrifnir af breskri nýbylgju umfram þá bandarísku. Aðspurðir um tónlistarlífið í Kópavogi nefndu þeir N.A.S.T. sem þeir sögðu virkilega góða pönkhljómsveit.²⁹⁹ Geðfró kom fyrst fram í Hlíðargarði 21. júlí 1981. Tveim dögum síðar spiluðu þau í Kópavogsbíói. Um veturinn komu þau fram í Félagsstofnun Stúdenta ásamt Vonbrigðum, N.A.S.T. og Sjálfsfróun og var það í fyrsta skipti sem hljómsveitin fékk borgað fyrir að spila.³⁰⁰

Þegar *Helgarpósturinn* rabbaði við Geðfró var hljómsveitin skipuð 4 piltum. Í lok viðtalsins auglýstu þeir eftir söngkonu. Ung stúlka svaraði auglýsingunni og gekk til liðs við sveitina. Þetta var Sigríður Beinteinsdóttir, sem síðar átti eftir að verða ein þekktasta söngkona Íslands. Hún lýsti sveitinni síðar sem mjög duglegri við æfingar og tónleikahald. Ferill Siggú með Geðfró tók þó enda eftir tónleikana í Félagsstofnun Stúdenta þar sem meðlimir annarrar nýbylgjuhljómsveitar, Meinvillinganna, fengu Siggú til að segja skilið við Geðfró og ganga til liðs við þá.³⁰¹ Gítarleikarinn Gunnar, sem þá var orðinn bassaleikari, tók þá við söngnum. Geðfró

²⁹⁶ „Tappi tíkarrass notar fimm víddir“, *Helgarpósturinn*. Sjá einnig „Látum tannréttingar stynja. Miðnæturspjall í draugahúsi við Tappa Tíkarrass“, *Tíminn*, 6. september 1981, bls. 20-21.

²⁹⁷ „Melarokk“, *Tíminn*, 5. september 1982, bls. 62.

²⁹⁸ Sbr. Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 242-3.

²⁹⁹ „Ástin er margþvælt og úrelt efni“, *Helgarpósturinn*.

³⁰⁰ *Vef.*, Gunnar Lárus Hjálmarsson, „Beri-Beri“, <http://this.is/drgunni/beriberi.html>, 4. mars 2014.

³⁰¹ „Ég er í raun tvær Siggur“, *Fréttatíminn*, 13. júlí 2012, bls. 16.

skipti um nafn um veturinn og hét eftir það Beri-Beri.³⁰² Nýja nafnið var tilvísun til samnefnd lags með Tappa Tíkarassi.³⁰³ Beri-Beri virðist hafa starfað fram á vor 1982.

Annað hljóð í strokkinn

Annað hljóð í strokkinn voru stærstu einstöku tónleikarnir fram til þessa en þar komu fram 14 hljómsveitir. Þeir fóru fram í Laugardalshöll 3. júlí 1981 og komu hljómsveitirnar fram á 2 misstórum sviðum. Þeyr, Fræbbblarnir, Taugadeildin, Bara-flokkurinn, Fan Houtens Kókó, Box, Englaryk, Spilafífl, Exodus, Tappi Tikarass, Clitoris, N.A.S.T. og Bruni B. B.³⁰⁴ Aðstandendur voru Eskvímó, útgáfufyrirtæki Þeysaranna og Steríó.³⁰⁵ Aðspurður sagði Guðni Rúnar Agnarsson:

Það hefur lengi verið í bígerð að koma saman hljómsveitum þeimsem spila þessa nýju tónlist. Þær hljómsveitir sem fram koma í kvöld eru kúlurafsprengrar pönksins og hafa verið að koma upp á yfirborðið allt frá árinu 79. Svo eru aðrar rétt að skrifa út úr bílskúrnum. Hugmyndin er að reyna að koma upp stemningu og sjá hvort fólk er móttækilegt fyrir þessari tónlist, en víða erlendis er það einmitt þessi tónlist sem mest er spunnin í.³⁰⁶

Hljómsveitirnar fengu misjafna dóma en hátíðin í heild þótti gott framtak og veita góða innsýn í ört vaxandi tónlistarvettvang.³⁰⁷ *Tíminn* gaf hátíðinni eftirfarandi einkunn:

Tónleikarnir í Laugardalshöllinni eru hluti af þeirri vakningu sem orðið hefur á undanfögnu ári hérlendis en á því tímabili hafa fjölmargar góðar hljómsveitir sprottið upp sem spila þessa tónlist en hafa hingað til aðeins átt innangengt á Borgina eða sérstaka, frekar illa sóttu, konserta. Margar af „bílskúrahljómsveitunum“ á þessari hátíð spiluðu mjög hráa og grófa tónlist en hún á eftir að meitlast hjá mörgum þeirra. Hinsvegar væri

³⁰² Sjá Vef., Gunnar Lárus Hjálmarsson, „S.H. Draumur (1982 - 1988): Kicking Against The Pricks“, <http://www.grapevine.is/Music/ReadArticle/Gunnis-history-of-Icelandic-rock-24>, 4. apríl 2014 og Vef., Gunnar Lárus Hjálmarsson, „Beri-Beri“.

³⁰³ Vef. Gunnar Lárus Hjálmarsson, „ÓKEYPIS MÚSSIKK! / FREE MP3s“, <http://this.is/drgunni/sounds.html>, 27. febrúar 2014.

³⁰⁴ „Hljómleikar í Laugardalshöll n.k. föstudag: Annað hljóð í strokknum“, *Þjóðviljinn* 27. júní 1981, bls. 9 og „Tólf nýbylgjuhljómsveitir þenja sig í höllinni“, *Dagblaðið* 3. júlí 1981, bls. 17.

³⁰⁵ „Annað hljóð í strokkinn“, *Þjóðviljinn*.

³⁰⁶ „Annað hljóð í strokkinn“, *Helgarpósturinn*, 3. júlí 1981, bls. 24.

³⁰⁷ „Annað hljóð í strokkinn í Höllinni: Vel heppnaðir tónleikar og bjartir tímar í nánd“, *Dagblaðið*.

³⁰⁷ „Þungur, þéttur og frumstæður taktur“, *Tíminn*, 12. júlí 1981, bls. 26 og „Annað hljóð í strokkinn“, *Þjóðviljinn*.

leitt ef hun „mýktist“ um of því hún er ekki hvað síst heillandi fyrir það hve hún er hrá og gróf.³⁰⁸

Bruni B.B. var á meðal þeirra nafna sem prýddu dagskrá. Brunni B. B. var öðrum þræði hljómsveit, öðrum þræði gjörningahópur sem framdi gjörningalist sína á tónleikum við undirspil tónlistar af handi. Ætlan þeirra þetta kvöldið var að kveikja í einum liðsmanna hljómsveitarinnar en aðstandendum hátíðarinnar þótti það ótryggt sökum ölvunar hljómsveitarmeðlima. Hljómsveitinni var að endingu meinað að koma fram. *Þjóðviljinn* skrifar:

„Reiddust þá nokkrir kappanna og í æðinu brutu þeir rúður og slettu málningu á Höllina. Réðust þeir síðan upp á svið með látum og vélsög sem að vísu var bandlaus en um það var engum kunnugt nema þeim. Lögreglan skarst því í leikinn og flutti þá í steininn“.³⁰⁹

Bruni B.B. hélt áfram að hneyksla með gjörningalist sinni og urðu illræmdir eftir misheppnaða hænsnaslátrun í Nýlistasafninu um veturinn. Atburðurinn var kvikmyndaður og gefur að líta í heimildamyndinni *Rokk í Reykjavík* en þar má sjá lögregluna stöðva tónleikana og dýraníðið.

Northern Lights Playhouse

Sumarið 1981 var pönkið í svo miklum blóma að Fálkinn ákvað að ráðast í gerð safnplötu þar sem helstu hljómsveitirnar væru kynntar. Platan nefndist *Northern Lights Playhouse* og var ætluð á erlendan markað. Hún var gefin út í samvinnu við Rough Trade Records sem dreifði henni í Englandi.³¹⁰ Í Skandinavíu annaðist Sam Distribution dreifinguna. Á plötunni var efni frá Þey, Utangarðsmönnum, Taugadeildinni, Purrki Pillnikk, Fræbbblunum og Megasi, sumt nýtt, annað endurhljóðblandað og sumt þegar útgefið.³¹¹ Platan kom út í Englandi haustið 1981³¹² en til Íslands barst platan þó ekki fyrr en eftir dúk og disk, í júlí 1982.³¹³ Hérlendum tónlistarspekúlöntum bar saman um það að meðgangan hefði verið alltof löng, svo löng að glansinn væri farinn af útgáfunni. Að vísu hefðu sum laganna staðist tímans tönn en önnur ættu tæpast erindi til lengur á markað. Platan hefði þó söfnunargildi og væri ágætis minnisvarði um

³⁰⁸ „Þungur, þéttur og frumstæður taktur“, *Tíminn*.

³⁰⁹ „Annað hljóð í strokkinn“, *Þjóðviljinn*.

³¹⁰ Sjá t.d. „Íslensk safnplata gefin út í Englandi með Þey, Fræbbblunum, Utangarðsmönnum, Taugadeildinni, Purrki Pillnikk og Megasi“, *Morgunblaðið*, 13. september 1981, bls. 71.

³¹¹ „ICELANDIC PHeNoMeNAL MUSIC“, *Tíminn*, 4. júlí 1982, bls. 24 og „Fálkinn gefur út nýbylgjusafnplötu á erlendan markað“, *Dagblaðið* 17. ágúst 1982, bls. 26.

³¹² „Fálkinn gefur út nýbylgjusafnplötu á erlendan markað“, *Dagblaðið*.

³¹³ „Sitt af hverju“, *Helgarpósturinn* 23. júlí 1982, bls. 13.

góðan draum og hugsjón sem því miður náði ekki að rætast.³¹⁴ *Þjóðviljinn* kallaði *Northern Lights Playhouse* þá plötu sem lengstan fæðingartíma hefði átt hér á landi.³¹⁵

Alfa

Ásættanleg hljóðver voru komin til sögunnar þegar pönkið barst til Íslands en allar íslenskar hljómplötur voru lengst af framleiddar erlendis með tilheyrandi tilkostnaði og oftast en ekki töfum, sbr. hina ógurlegu bið eftir fyrstu plötu *Fræbbblanna*. Árið 1980 fór fyrirtækið Alfa í Hafnarfirði að pressa hljómplötur en fyrirtækið framleiddi einnig kassettur og var hið fyrsta sinnar gerðar á Íslandi. Sjálfur skurðurinn fór áfram fram erlendis en Alfa tók að sér að hafa milligöngu um þann hluta framleiðslunnar. Það að geta pressað plötur hérlendis gerði plötuútgáfu mun einfaldari og ódýrari, ekki síst fyrir þær sakir að nú þurftu hljómplötuútgefendur ekki lengur að panta jafn stór upplög af plötunum auk þess sem hægt að var að bregðast við óvæntum vinsældum útgáfu með því að prenta strax meira.³¹⁶

Sjálfsfróun

Hljómsveitina Sjálfsfróun skipuðu ungir strákar sem allir voru kenndir við pönkið. Þetta voru Siggi Pönk, Pési Pönk og Bjarni Móhíkani sem kenndur var við móhíkanakambinn sem hann bar. Meðalaldur hljómsveitarmeðlima var fjórtán ár³¹⁷ og stofnuðu þeir einnig til annarra pönkhljómsveita, þar á meðal Biafra Restaurant, Ósóma og Beatnecks.³¹⁸ Bjarni vann sem ketilhreinsari á hvalskipunum við Ægisgarð. Hann hafði hætt í skóla ungar, í 8. bekk.³¹⁹ Þeir héldu til á Hlemmi og líktust breskum götupönkurum, í stíl við þá sem íslenskir fjölmiðlar höfðu gjarnan birt myndir af. Þeir klæddust leðurjökkum útstungnum nælum, þeir voru með pönkklipt hár og höguðu sér ruddalega, hræktu á hvorn annan og hrintu. Í heimildamyndinni *Rokk í Reykjavík* virðist almenningi standa stuggur af þeim. Þeir höfðu það orð á sér að sniffa lím og viðtal þess efnis í heimildamyndinni *Rokk í Reykjavík* gerði þá á einni nóttu að einni umtöluðustu og illræmdustu hljómsveit landsins.

³¹⁴ „Northern Lights Playhouse“, *Þjóðviljinn* 3. júlí 1982, bls. 20.

³¹⁵ „Fræbbblarnir munu landið erfa“, *Þjóðviljinn* 5. júní 1982, bls. 14.

³¹⁶ „Þeir „baka“ hljómplötur allan sólarhringinn“, *Dagblaðið*, 19. desember 1980, bls. 6.

³¹⁷ Vef. Padraig Mara, „Jón Björn Óttarsson“, <http://www.grapevine.is/Features/ReadArticle/J%C3%B3n-Bj%C3%B6rn-%C3%93ttarsson>, 18. febrúar 2014.

³¹⁸ Vef. Jens Guðmundsson, „Skúbb! Stórfrétt!“, <http://jensgud.blog.is/blog/jensgud/entry/1120601/>, 14. febrúar 2014.

³¹⁹ „Bara að redda okkur nokkrum beljum“, *Helgarpósturinn*, 23. apríl 1982, bls. 1.

Fjölmiðlar skirrdust oft við að nefna Sjálfsfróun sínu rétta nafni í umfjöllun. Sagan segir að sveitin hafi stundum auglýst tónleika sína undir nafninu „Handrið“. Í umsögn um tónleika í október 1981, þar sem þeir eru nefndir „Rúnki“ segir um Sjálfsfróun að sveitin sé „skipuð mjög ungum mönnum, sem sýna að þeir búa yfir talsverðum vilja, þótt hávaðinn væri ærandi og söngurinn minnti helst á gamalt ljón með hálsbólgu. ...víst er að strákamir eiga eftir að skara fram úr einn daginn, ef Bjarni móhíkani heldur áfram að hlusta á Dead Kennedys og Crass“.³²⁰ Þeir voru yngsta hljómsveitin og þóttu ekki endilega hátt skrifaðir en fengu þó næg tækifæri til þess að leika á tónleikum. Í umfjöllun um hljómsveitina Q4U var Bjarni Móhíkani var titlaður lærlingur hljómsveitarinnar.³²¹

Margar hinna nýju hljómsveita byggðu tónlistarsköpun sína á listrænum forsendum af einhverju tagi. Sjálfsfróun þvert á móti kjarnaði tilvist sína utan um götupönkið sem lífsstíl öllu framar. Siggi pönkari hafði lengi haft áhuga á pönkinu og hafði, áður en Sjálfsfróun kom til sögunnar stofnað til pönkbandsins LSD.³²²

Vonbrigði

Hljómsveitin Vonbrigði varð til síðsumars 1981 upp úr hljómsveitinni Englaryk³²³ og fyrstu tónleikar þeirra voru í Bústaðakirkju í lok ágúst.³²⁴ Jóhann Vilhjálmsson söng í báðum hljómsveitunum og Didda hélt áfram að gera texta. Gunnar, bassaleikari Vonbrigða sagði um tónlistarsköpun hljómsveitarinnar að þeir hafi verið að hlusta á ýmsa tónlist áður en pönkið kom. Það hafi hinsvegar legið beint við að spila það vegna þess að kunnátta þeirra á hljóðfæri var enn takmörkuð. Jóhann segir að það að stofna hljómsveit hafi bara verið tilviljun. „Við höfðum gaman af músík...og vorum að þvælast mikið í hljóðfæraaverslunum“.³²⁵ Vonbrigði komu fram í *Rokk í Reykjavík*. Flutningur þeirra á *Ó Reykjavík* var notaður sem upphafslag myndarinnar og varð að einkennislagi pönksins í hugum margra. Upptakan er frá tónleikum þeirra í Hafnarbíói.³²⁶

³²⁰ „Íslands unglingsfjöld“, *Morgunblaðið*.

³²¹ „Að taka sig ekki of alvarlega. Af Q4U“, *Dagblaðið Vísir*, 8. febrúar 1982, bls. 11.

³²² Vef. Jens Guðmundsson, „Deila Bubba og Bigga í Maus“, <http://jensgud.blog.is/blog/jensgud/entry/482118/>, 8. mars 2014.

³²³ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 240

³²⁴ „Krafturinn hefur haldist, allt hitt breyttst“, *Helgarpósturinn*, 15. september 1983, bls. 19.

³²⁵ Vonbrigði, viðtal.

³²⁶ Sjá plötuumslag: *Rokk í Reykjavík* (Hugrenningur: 1982)

Tónleikar The Fall

Breska síðpönksveitin The Fall kom til Íslands í september 1981 en The Fall var þá í fremstu röð framsækninna síðpönksveita á Bretlandseyjum. Sveitin hélt tvö tónleika á Borginni. Fræbbblarnir og The Bodies hituðu upp fyrra kvöldið en Þeyr og Q4U það seinna. Húsfyllir í bæði skiptin. Þriðju tónleikarnir voru í Austurbæjarbíói og þar var það Purrkur Pillnik sem hitaði upp.³²⁷ Þess má geta að The Fall kom aftur til Íslands til tónleikahalds í maí 1983.³²⁸

Ný fullnæging – Ný friðþæging

Tímaritið *Halló* hefur verið stundum verið álitid pönkblað en sú nafngift er þó heldur rausnarleg. *Halló* kom út í þrem tölublöðum árið 1978, flutti fréttir úr erlendu tónlistarlífi jafnt sem íslensku og fjallaði vissulega um pönk. Megináherslan var þó á pönk sem hneykslanlegt fyrirbæri og að því leyti var umfjöllun *Halló* í takt við nálgun annarra fjölmiðla. Mun merkara framlag til íslenrar pönkmenningar voru fjölritin *Ný fullnæging* og *Ný friðþæging*, sem var alvöru „fanzine“, fjölrit gert af þáttakendum í menningarkímanum og með þáttakendur innan menningarkímans að markhópi.

Ný fullnæging kom að því virðist aðeins einu sinni út, titlaður útgefandi var BAZOL-útgáfan. Í blaðinu var fjallað um Van Houtens Kókó, The Fall, birtar tilvitnanir í Johnny Rotten og Voltaire, Englaryk og Vonbrigði. Í forystugrein segir:

„Nei, við erum ekki að gera annað en framleiða enn eitt heilasorpið ofan í þig og þína. Það er svo þitt mál hvernig þú tekur því. Við persónulega eigum ekki von á því að þú hugir þessu blaði líf, enda gerum við það varla sjálfir. Þó gerum við okkur vonir um að það komi að minnsta kosti að sama gagni og Vísir og Sjávarfréttir og hvað þetta drasl nú heitir allt saman. Við þurfum fráleitt á þér að halda.

Ný friðþæging er annað blað svipað *Nýrri fullnægingu* enda kemur fram að sömu útgefendur standi þar að baki. Það er svipað að efnistöfum og stíl og þar er fjallað um Van Houtens Kakó, Sex Pistols, The Fall, Jóa á hakanum, The Crass, birt ljóð eftir Ólaf Jóhann Engilbertsson og Einar Melax og skrifað um ýmsa tónlistargjörninga Medúsuþópsins á borð við hljómsveitirnar Síðasta Stunan, Kjötstúlkan og Ónýta Bókasafnið, hljómsveit Sjón og Þórs³²⁹. Þess má geta að nafnið *Ný Friðþæging* tengist mögulega samnefndu lagi með hljómsveitinni Vonbrigði.

³²⁷ „The Fall í Borginni“, *Vísir*, 11. september 1981, bls. 19.

³²⁸ „Ég hef alltaf eitthvað að segja“, Morgunblaðið, 15. nóvember 2015, bls. 52.

³²⁹ *Ný Friðþæging*.

Vonbrigði var einmitt tekin til umfjöllunar í *Nýrri fullnægingu* en lagið var meðal fyrstu tónsmíða hljómsveitarinnar og er til á demóupptöku frá 1981³³⁰.

Tökur á Rokkinu hefjast

Friðrik Þór Friðriksson, kvikmyndagerðarmaður, var einn þeirra sem hreifst af pönkinu. Hann ákvað að festa tónlistarlega grósku þess á filmu og hóf upptökur í seinni hluta október 1981. Afraksturinn varð heimildamyndin *Rokk í Reykjavík* en hún þykir í dag merkasta heimildamynd íslensku kvikmyndasögunnar og mögnuð innsýn í goðsagnakenndan hluta íslenskar tónlistarsögu.

VI.3 Virkni tónlistarvettvangsins

Tónlistarspekúlantinn Jens Guðmundsson var einn þeirra sem skrifuðu um tónlist fyrir íslenska fjölmiðla í upphafi níunda áratugarins. Á vefsíðu sinni lýsir hann öndverðum áttunda áratugnum á eftirfarandi máta:

Hér réði skallapoppið ríkjum, auðn og tóm, metnaðar- og sköpunarleysi. Tímabilið 1977 til vorsins 1980 var geldasta tímabil íslensku rokksögunnar. Gamlir þreyttir útlendir kántrýslagarar með íslenskum bulltextum einkenndu markaðinn.³³¹

Í heimildamyndinni *Rokk í Reykjavík* ræðir rokktónlistarmaðurinn Pétur Kristjánsson bága stöðu rokksins á öndverðum áttunda áratugnum. Hann bendir á að ekki aðeins hafi diskómenningin ýtt rokkinu út í kant heldur hafi rokkið beinlínis verið sett út í kuldann. Hann segir frá því að veturinn 1974- 1975 hafi skólastjórar í reykvískum gagnfræðaskólum tekið sig saman um að banna hljómsveitir á skólaböllum. Þessi ákvörðun hafi verið réttlætt með þeim rökum að meira væri um drykkju á böllum þegar hljómsveitir spiluðu en þegar leikin væri tónlist af plötum. Pétur rekur versnandi starfsgrundvöll rokkhljómsveita til þessarar ákvörðunar. Hann segir að þetta hafi verið það versta sem hafi komið fyrir bransann því að þeir árgangar ungmenna sem ekki fengu tækifæri til þess að njóta flutnings lifandi tónlistar á skólaböllum hafi ekki skilað sér á sveitaböllin, sem þá voru aðaltekjulind rokktonlistarmanna. Það hafi ekki verið fyrr en árið 1980, með tilurð hins nýja tónlistarvettvangs, sem *Rokk í Reykjavík* fjallar um, að krakkarnir fóru aftur

³³⁰ „Íslensk-þýska vinyltengingin“, Fréttablaðið, 3. febrúar 2011, bls. 36.

³³¹ Vef. Jens Guðmundsson, „Deila Bubba og Bigga í Maus“.

að hlusta á lifandi tónlist segir Pétur³³². Þess má geta að auk hljómsveitabannsins sem Pétur ræðir um hafa var doði í íslenskri rokktonlist einnig rakinn til þess að aukin skattheimta af dansleikjahaldi hafi dregið úr flutningi lifandi tónlistar.³³³

Valgarður Guðjónsson, söngvari Fræbbblanna lýsir tónlistarlífinu á mótum áttunda og níunda áratugarins á þessa leið: „Það var óvenjulegt að fólk kæmi bara til að hlusta. Þetta voru bara hljómsveitir sem spiluðu svona koverlög eða Ljósín í bænum að spila diskó eða hérna eins og ég segi, svona einhver topp tíu lög“.³³⁴ Meðlimir hljómsveitarinnar Exodus, sem síðar uppistaðan í Tappa Tíkarrassi, tóku í sama streng þegar þau lýstu því hvernig það var að reyna að flytja frumsamda tónlist í byrjun árs 1980:

Það er oft eins og það þýði ekki fyrir hljómsveitir að ætla sér að leika fyrir dansi. Fólk hópast bara að sviðinu og glápir, en fer síðan að dansa þegar diskóið fer aftur í gang. Það er eins og ungu fólki þyki asnalegt að dansa eftir lifandi tónlist. Það er afleiðing diskóuppeldisins. Okkur finnst það ferlega leiðinlegt, þegar við höfum verið að flytja okkar eigin lög, bestu lögin í prógramminu, fáum við dræmar undirtektir, og svo verður kannski allt vitlaust þegar við tökum lög eins og Hot Stuff með Donnu Summer. Það þarf að breyta þessu viðhorfi til lifandi tónlistar. Það þarf að halda fleiri konserta, fjölga skemmtistöðum þar sem hljómsveitir geta komið fram og spilað. Og umfram allt útrýma diskótónlistinni.³³⁵

Rokkdauðinn sigraður

Exodus varð ekki að ósk sinni, diskótónlistinni varð ekki útrýmt. Veturinn 1980-1981 myndaðist hinsvegar rými við hlið hennar. Það voru Fræbbblarnir og Utangarðsmenn sem ruddu veginn. Þeir fyrrnefndu riðu á vaðið og innleiddu pönktónlistina í íslenska menningu. Utangarðsmenn náðu hinsvegar gífurlegum vinsældum á mjög skömmum tíma og hrifu æskuna með sér. Helgarpósturinn lýsti haustinu 1980 á þennan veg: „Og sjá, þar flóðgáttir opnast. Það beinlinis flæddu um Ísland alls konar hljómsveitir, en mismunandi að vísu“.³³⁶ Bubbi lýsir verkaskiptingu

³³² Friðrik Þór Friðriksson, *Rokk í Reykjavík*.

³³³ „Slæmt ástand íslenskrar alþýðutónlistar“, *Helgarpósturinn*, 18. janúar 1980, bls. 22.

³³⁴ Valgarður Guðjónsson, viðtal.

³³⁵ „Exodus, „Fólk hópast bara að sviðinu og glápir...““, *Helgarpósturinn*.

³³⁶ „Gróskumikið tónlistarlíf í Gagnfræðaskóla Keflavíkur“, *Helgarpósturinn*.

Fræbbblanna og Utangarðsmanna á þessa leið: „Fræbbblarnir voru að vísu komnir á undan okkur, en þeir höfðu ekki alveg það sem til þurfti. Þeir opnuðu dyrnar, við löbbuðum inn“.³³⁷

Bubbi talaði af krafti á móti tónlistarlegri stöðnun sem hann rakti til ágirndar markaðsaflanna. Hann tók sér stöðu með æskunni og sagði hana hafa verið svikna. Um diskómennunguna segir hann að hún ali unglíngana upp á gervitónlist „niðursoðinni einhversstaðar úti í heimi, matreiddri á ópersónulegan og dauðan hátt. En nú er þessi nýja kynslóð að uppgötva lifandi tónlist, auk þess sem við fjöllum um hluti sem okkur finnst að skipti þau, og okkur, máli, en það gera fæstir gömlu popparanna.“³³⁸ Bubbi var duglegur að hvetja unga fólkið til dáða á sviði tónlistarinnar.³³⁹ Í grein titlaðri „Kynslóðaskipti“, birtri í *Vísi* í lok apríl 1981 segir að það hafi varla farið fram hjá neinu að nú skjóti hver hljómsveitin á fætur annarri úr úr dimmum og þröngum bílskúrum og láti ljós sitt skína. Og ekki aðeins hafi orðið sprenging hvað varðar fjölda hljómsveit heldur hafi orðið sú viðhorfsbreytingar til tónlistarsköpunar að „kóperingin“ hafi verið látin lönd og leið og nú þyki sjálfsagt að nýjar hljómsveitir flytji sem mest af frumsamdri tónlist. Þessi þróun er þökkuð „brautryðjendastarfi“ Fræbbblanna og Utangarðsmanna.³⁴⁰

Poppspekúlantinn Jens Guðmundsson segir að styrkur Utangarðsmanna hafi falist í því að hljómsveitin hafi haft stíl sem var í bland kunnuglegur en jafnframt sjálfstæður. Þótt Utangarðsmenn hafi ekki skilgreint sig sem pönkara hafi þeir haft mikil áhrif í þá hátt. Jens skrifar:

Á þessum tíma umgekkst ég mikið Sigga Pönkara, Bjarna Móhíkana og Pésa Pönk sem síðar stofnuðu Sjálfsfróun. Siggi elti uppi alla pönkhlómleika og var byrjaður að pönka með hljómsveitinni LSD. Hann var á fyrstu hlómleikum Utangarðsmanna og sagði mér spenntur frá því að nú væri eitthvað stórt að gerast. Utangarðsmenn urðu þessum strákum sú vítamínssprauta sem þurfti til að þeir kæmu út úr bílskúrnum og kýldu á hlutina. Sjálfsfróun og Vonbrigði hefðu tæplega orðið til án Utangarðsmanna. Að minnsta kosti hefðu þær hljómsveitir ekki orðið neitt það sem þær urðu.³⁴¹

Það voru ekki aðeins hugarfarslegir þættir sem hrintu tónlistarlegri byltingu af stað heldur gerðu efnahagslegar breytingar hana mögulega. Hér á undan var fjallað um það hvernig aðstöðuleysi

³³⁷ Silja Aðalsteinsdóttir og Ásbjörn Morthens, *Bubbi* (Reykjavík: Mál og menning 1990), bls. 162.

³³⁸ „Ef þú hefur eitthvað að segja...“, *Morgunblaði*.

³³⁹ „Gróskumikið tónlistarlíf í Gagnfræðaskóla Keflavíkur“, *Helgarpósturinn*, 23. apríl 1982, bls. 25.

³⁴⁰ „Kynslóðaskipti“, *Vísir*, 9. maí 1981, bls. 12.

³⁴¹ Vef. Jens Guðmundsson, „Deila Bubba og Bigga í Maus“.

stóð hljómsveitum fyrir þrifum í upphafi *rokksprengjunnar*. Þrátt fyrir landfræðilega einangrun urðu aðföng að mörgu leyti auðveldari í upphafi áttunda áratugarins heldur en áður og hægara var um vik að nálgast hljóðfæri og tæknibúnað. Jens Guðmundsson lýsir því á þessa leið:

...þetta var dálítið eins og að upplifa Bítlæðið á rauntíma. Það var allt að gerast. Nema ég var krakki þegar Bítlæðið gekk í garð. Það var algjört ævintýri. Pönkbyltingin var ennþá meiri bylting hvað það varðaði að þátttaka almennings varð almennari. Á Bítlátímabilinu var minna framboð á hljóðfærum og þrátt fyrir að þar var margt í gangi þá var allt miklu auðveldara á pönktímabilinu.³⁴²

Á sama tíma varð einnig auðveldara að verða sér úti um plötur. Framboðið hafði verið rýrt. Meðlimir Vonbrigða lýsa því hvernig landið lá við þeim sem vildu fylgjast með nýjustu straumum og stefnum: „Rás tvö var ekki komin, ekki fyrr en '84, það var bara Rás eitt og Áfangar, þannig að þorstinn eftir tónlist var miklu meiri“.³⁴³ Með stofnun Grammsins, og skömmu síðar Stuðbúðarinnar, varð mun auðveldara að verða sér úti um framsækna tónlist. Tilkoma Alfa hljómplötupressunnar gerði hérlendum hljómsveitum svo auðveldara um vik með útgáfu efnis.

Fjölbreytni og tilraunafrelsi

Eitt helsta einkenni íslensku pönksins sem tónlistarlegs vettvangs var hversu sundurleitur hann var. Þegar rokksprengjan var tendruð voru fyrstu erlendu pönksveitirnar löngu dánar og grafnar. Á sama tíma og bílskúrararnir fylltust af hljómsveitum voru þær margvíslegu myndir sem pönkið tók á sig allar á sveimi hér í einu. Áhrif þessa er auðvelt að greina í tónlist íslensku hljómsveitanna sem, hún var fjölbreytt og frelsi til tilrauna og þróunar mikið. Aðskilnaður ólíkra strauma pönks var ekki mikilvægur hér og þáttakendur álitu hann heldur ekki nauðsynlegan. Jóhanna Bergmann fór til London og lýsti því að hafa verið hissa á því hversu skýr skipting var á milli ólíkra hópa innan breska pönksins:

Þegar að ég fór, man ég áttatíu og eitt eða eitthvað svoleiðis, til London sko, þá var þetta allt klippt og skorið þar. ...það var algerlega sitthvort útlitið sko. Sitthvor tónlistin og svona en hérna heima þá blandaði maður þessu meira saman. Maður var bara pönkari.³⁴⁴

³⁴² Vef. Jens Guðmundsson, „Skúbb! Stórfrétt!“.

³⁴³ Vonbrigði, viðtal.

³⁴⁴ Jóhanna Bergmann, viðtal.

Tónleikar voru vettvangur fleiri en bara innvígðra. Í umsögn *Þjóðviljans* um tónleikana *Barðir til róþóta* er tekið er fram að þrátt fyrir að tónleikarnir hafi ekki verið mikið auglýstir hafi verið húsfullir. Er aðstandendum þakkað „mjög þarft framlag í þágu lifandi tónlistar“ en tekið fram að það hafi þó skyggt á þessa ánægjulegu kvöldstund að þetta sama kvöld hafi jassáhugamenn staðið fyrir samkomu í Klúbbnum. Þessi árekstur hafi mælst mjög illa fyrir og skorar *Þjóðviljinn* á tónleikahaldara að skipuleggja sig betur. Það er athyglisvert að setja þessi skrif í samhengi við það hversu lítið var um tónleikahald á þessum tíma en það kann ekki endilega að virðast augljóst að samkoma jassáhugamanna í Klúbbnum höfði til sama hóps og Utangarðsmenn, Fræbbblarnir og Þeyr. Áskorunin er þó strax mun skiljanlegri sé hún skoðuð með opið eðli pónksins í huga. Þungamiðjan var áherslan á tónlistarlega nýsköpun og framsækið efni. Sem tónlistarvettvangur stóð pónkið opið þeim utanaðkomandi sem áhuga höfðu á tónlistarlegri nýsköpun. Einstaklingar innan menningarkimans sáu sig heldur ekki sem bundna af tónlistarlegum hefðum. Það má því auðveldlega álykta að fyrstu pónk og nýbylgjuhljómsveitirnar hafi ekki bara verið að spila fyrir „sitt fólk“ heldur hafi tónleikar þeirra höfðað til tónlistaráhugafólks á víðari grundvelli.

Félagslegur auður

Kenningar Bourdieu um menningarvettvanga og þann auð sem einstaklingar innan þeirra búa yfir varpa ljósi á það hvernig tónlistarlegur vettvangur menningakimans byggðist upp. Þegar nánar er að gáð er ljóst að þrátt fyrir hinn áþreifanlegi fjármagnsauður skipti vissulega máli hvað varðar möguleika einstaklinga til að skapa tónlist og koma henni á framfæri, þá er félagslegi auðurinn ekki síður mikilvægur. Hugtakið félagsauður hefur breiða skírskotun en vísar til tenginga milli einstaklinga sem og innan hópa. Í flestum tilfellum snýr hugtakið að gildi félagslegra samskipta og hlutverki samvinnu sem leiðir til ávinnings, einstaklings eða hóps. Í einföldu máli má segja að félagsauður sé ávöxtur félagslegra tengsla.³⁴⁵

Þegar þróun tónlistarvettvangsins er skoðuð með tilliti til þess hvernig hljómsveitum gengur að koma sér á framfæri og flytja tónlist sína er ljóst að félagsauðurinn er mikilvægasta breytan sem sést vel á mikilvægi tengslanets. Kosturinn við smæð menningarkimans var svo að eftir því sem á leið varð tengslanetið þéttara og opið eðli menningarkimans gerði að verkum að þáttakendur áttu greiðan aðgang inn í tengslanetið. Pónkið var, samanber umfjöllunina hér á

³⁴⁵ Gestur Guðmundsson. (2008). *Félagsfræði menntunar: kenningar, hugtök, rannsóknir og sögulegt samhengi*. Reykjavík: Skrudda.

undan, opið fyrir allri þeirri tónlistar og listasköpun sem snerist um kjarna hugmynda um nýsköpun og framsækni.

Og, og maður þekkti mann og svo ég meina fyrst var þetta svona, Fræbbblarnir, Utangarðsmenn, svo einhver tvö þrjú bílskúrsbönd sem voru jafnvel alveg eins ekkert að spila pönk sko, jafnvel eitthvað allt annað sko og, hleyptu þannig svona, þannig var þetta, þetta var einhvernvegin, svo var haft samband bara við nemendur og skólana hérna í Kópavogi og forsvarsmenn félagsmiðstöðva og bara beðið um að fá að spila. Og alltaf fyrir engan pening. Og hérna, og þessi átti kerfi, hinn, hinn átti betra sett en annar....“³⁴⁶

Tengslanetið teygði sig út fyrir landssteinana og lágu sprotar þess sérstaklega yfir til Bretlands. Þar sem menningarkiminn var mjög smár hérlendis þekktust einstaklingar innan hans oft innbyrðis. Þeir einstaklingar sem höfðu tengsl við pönkmenningu erlendis voru menningarkimanum hér heima mikils virði. Fyrsta íslenska pönkplatan kom einmitt til í gegnum slík tengsl og lýstu Fræbbblarnir tilurð hennar á eftirfarandi hátt:

Þannig var að við kynntumst strákum hér heima, sem höfðu á hljótleikum í Englandi kynnt enskum plötuútgefanda. Þeir komu okkur í samband við Englendinginn og honum sendum við spólu með lögum okkar. Því lauk þannig að samið var um að platan yrði gefin út í Englandi á vegum útgáfufyrirtækisins Limited Edition og að Rough Trade-fyrirtækið dreifði henni. Platan kemur út í London og Sheffield³⁴⁷.

³⁴⁶ Steinn Skaftason, viðtal.

³⁴⁷ „Arftakar Sex Pistols sem besta hljómsveit í heimi“, *Morgunblaðið*.

V Félagslegur vettvangur

V.1 Hópamyndun: tengsl og rými

Sem menningarkimi var pönkið ekki aðeins vettvangur tónlistarsköpunar og neyslu. Pönkmenningin gat einnig af sér samfélagslegan vettvang sem samanstóð af einstaklingum voru á víðu aldursbili og uppfylltu í mismiklum mæli uppfylltu þá ímynd sem fjölmiðlar höfðu dregið upp af pönkurum. Í þessum kafla verður dregin upp mynd af samfélagslegri vídd menningarkimans sem samanstóð af mörgum litlum hópum sem sameinuðust um áhuga sinn á pönkmenningu. Hér á eftir verður helstu hópunum lýst ásamt þeim því rými þeir gerðu að sínu. Fjallað verður um ásýnd pönkara og því lýst hvernig einstaklingar innan menningarkimans nýttu sér pönkútlitið til þess að skilgreina sig og aðgreina frá öðrum ungmennum og hversu mismikilvæg ytri ásýnd var milli hópa. Að lokum verður því lýst hvernig hópurinn rúmaði ólíkar skoðanir hvað varðar sýn á pönkið og hugmyndafræðilega vídd þess.

Áhugi á pönki smitaðist oftast en ekki í gegnum nærumhverfið og tengslanet. Þessir þættir voru sömuleiðis mikilvægir hvað hópamyndun varðar. Líkt og flestir myndaði pönkáhugafólk gjarnan tengsl sín á milli í gegnum sitt félagslega nærumhverfi og eru Fræbbblarnir og áhangendur þeirra gott dæmi um slíkt eins og rakið hefur verið. Medúsuþópurinn og Bruni B.B. eru svo einnig dæmi um hópa sem urðu til innan skólaumhverfis.

Íslenska pönkið hafði sterk tengsl inn í samfélag ungra listamanna og þá sérstaklega við gjörningalistina. Tengslin voru sérstaklega sterk við Fjölbrautaskólann í Breiðholti annars vegar og Myndlista- og handíðaskólann hinsvegar. Súrrealistahópurinn Medúsa varð til í Fjölbrautaskólaum í Breiðholti árið 1979. Hópurinn skipuðu þeir Sigurjón Birgir Sigurðsson (Sjón), Þór Eldon, Ólafur J. Engilbertsson, Matthías Magnússon og Einar Melax. Björk Guðmundsdóttir tónlistarkona og myndlistarmaðurinn Alfreð Flóki voru einnig viðloðandi hópurinn. Medúsuþópurinn var mjög virkur en auk þess að leggja stund á súrrealíska ljóðagerð, reka gallerí og standa fyrir upptökum fengust meðlimir hans einnig við sköpun framsækinnar tónlistar. Hin tilraunakennda hljómsveit Fan Houtens Kókó spratt upp úr Medúsu og hópurinn stóð einnig að baki pönkritunum *Nýrri Fullnægingu* og *Nýrri Friðþægingu*. Því má bæta við að Björk Guðmundsdóttir, Einar Melax og Þór Eldon voru í pönkhljómsveitinni KUKL og síðar risu

úr rústum Medúsu fjöllistahópurinn Smekkleysa og hljómsveitin Sykurmolarnir.³⁴⁸ Upplestrar Medúsu hópsins vöktu mikla athygli og fóru fjölmargir þeirra fram veturinn 1980 – 1981. Úlfhildur Dagsdóttir lýsir þeim sem ljóðaorgíum og einskonar leikhúsuppfærslum:

Peir félagar [stóðu] fyrir gjörningum, kvikmyndasýningum, upplestrum – þar sem lesið var í kapp og ofan í hvern annan, keyrt inn í upplestrarsali á bíl og drukkið blóð, skáldin komu fram hálfnakinn með lærisneiðar á höfði, og tefldu sömu megin við taflborðið, spreycjuðu ilmvatni alltumkring og trommuðu á bækur.³⁴⁹

Um Bruna B.B. var fjallað sérstaklega í kafla 3 en meðlimir þeirrar umdeildu hljómsveitar voru allir nemendur við nýlistadeild Myndlistar- og Handíðaskóla Íslands. Tónleikar þeirra voru sambland ólíkra listforma undir formerkjum gjörningalistar. Í viðtali við *Helgarpóstinn* kölluðu þeir list sína „tótal art“ sem sameinaði tónlist, ljóðlist, gjörnina og að vissu marki leiklist.³⁵⁰ Listsköpun Brunamanna átti reyndar eftir að enda á því að úthýsa þeim úr því félagslega umhverfi sem þeir spruttu úr en eftir illræmda uppákomu í Nýlistasafninu, sem var sérstaklega kvikmyndað fyrir *Rokk í Reykjavík*, voru þeir gerðir brottrækir úr skólanum.

Að eigna sér almannarýmið

Gestur Guðmundsson og Kristín Ólafsdóttir benda á það í bók sinni um '68 kynslóðina að til þess að lifa hippadrauminn til fulls hafi íslenskir hippar þurft að flýja land og setjast að erlendis.³⁵¹ Viðmælendur mínir höfðu það vissulega oft á orði að til þess að upplifa pönkið í alvöru hafi verið nauðsynlegt að fara til útlanda og sumir gerðu sér reyndar reglulega ferð erlendis í þeim tilgangi. Bæjarkrilið Reykjavík var hinsvegar sá vettvangur sem flestir urðu að láta sér nægja. Í undanförunum köflum er bent á sterk ímyndartengsl pönkmenningar og stórborgarumhverfis. Margir íslensku pönkararanna völdu samkomustöðum sínum stað á almannafæri og gerðu sig þannig að áberandi hluta borgarlífsins. Skiptistöðin í Kópavogi og undirgöngin sem tengdu hana við Hamraborgina voru ríki Kópavogspönkaranna, á Hlemmi átti annar hópur aðsetur sitt og þriðji hópurinn hélt til á nýopnaðri göngugötu í Austurstræti, hinnar einu sinnar tegundar í borginni. Um helgar sameinuðust margir pönkarar svo öðrum unglिंगum

³⁴⁸ Stefán Þór Hjartarsson, *Hinn súrrealíska uppskurður. Krufning á súrrealistahópnum Medúsu*, BA-ritgerð í Bókmenntafræði, 2012, <http://hdl.handle.net/1946/11518>

³⁴⁹ Úlfhildur Dagsdóttir, „Medúsa“, *Ársrit Torfhildar*, ritstj. Gunnþórunn Guðmundsdóttir, Haukur Ástvaldsson, Kristján B. Jónasson, (Reykjavík: Háskóli Íslands 1991), bls. 4–10, hér bls. 4-5.

³⁵⁰ „Skemmta skrattanum og skemmta fólki. Brunamenn BB teknir tali“, *Helgarpósturinn*, 22. janúar 1982, bls. 6.

³⁵¹ Gestur Guðmundsson og Kristín Ólafsdóttir, *'68 Hugurflug úr viðjum vanans*, (Reykjavík: Tákn 1987).

um sköpun unglíngavandamálsins svokallaða á Hallærisplaninu og á rúntinum.³⁵²

Skiptistöðin

Í rokksögulegu samhengi hefur Kópavogur oft hefur verið nefndur vagga pönksins. Þar spruttu Fræbblarnir upp, þar var Kópavogsbíó, sem var í upphafi helsti vettvangur pönktónleika, og þar var hin illræmda Skiptistöð þar sem hópur pönkunglinga hafðist við. Skiptistöðin var eins og nafnið gefur til kynna strætisvagnabiðstöð. Hún var tengd við Hamraborgina með útkrotuðum undirgöngum. Þar héldu Skiptistöðvarpönkararnir til. Hópurinn samanstóð af mjög ungum krökkum sem litu skrautlega út og báru gjarnan hundaólar um hálsins og greiddu hár sitt í hanakamb. Um helgar var áfengisneysla algeng í undirgöngunum og límsniff var sömuleiðis algengt³⁵³. Margrét Rún Guðmundsdóttir var einn þeirra unglínga sem héldu til á Skiptistöðinni og hún lýsir andrúmsloftinu á Skiptistöðinni á þessa leið.

[Skiptistöðin] var náttúrulega bara félagmiðstöð okkar tíma sko. Og maður bara var þarna, bara alltaf eftir skóla. Þá fór maður á skiptistöðina og maður kannski fór heim að borða og kom aftur sko. Þarna voru allir vinirnir, og þarna var bara allt að gerast. Og það var náttúrulega alltaf rosa mikið fyllerí þarna um helgar sko. Það var bara af því að það var enginn annar staður til að vera á held ég. Það var búið að krota þarna út um allt þú veist, alla, þetta eru þú veist svona undirgöng, það voru alveg bara heilu framhaldssögurnar af herna, allskonar annað hvort bara kjaftasögum eða einhverju ógeðslegu um einhvern. Landa og einhverju ógeði, íslensku brennivíni, man ég við blönduðum oft út í mix og tópas til að finna örugglega ekkert bragð af því sko. En þetta var svona, þú veist, þetta var ekkert kannski alveg fyrir hvern sem er, ég meina það var fullt af fólki sem þorði ekki að labba þarna í gegnum göngin, gamlar konur og bara aðrir unglíngar. Á meðan þú varst ekki í þessari svona, þessari kreðsu þá labbaðirðu frekar þú veist úti og fórst hringinn til að bíða eftir strætó. Sko fólk labbaði ekkert í gegn þarna á Skiptistöðina. Nema bara ef þú varst þeim mun kjarkaðri skilurðu að voga þér þarna inn eða þannig.³⁵⁴

Skiptistöðvarpönkararnir komu flest úr Kópavoginum en þó voru dæmi um það að einstaklingar

³⁵² Björk Guðmundsdóttir, viðtal. Sjá einnig ýmsa samtímaumfjöllun og sbr. söguvið skáldsagna Páls Pálssonar um pönkunglinga í Reykjavík.

³⁵³ „Í minningu Skiptistöðvarinnar“, *DV*, 15. febrúar 2005, bls. 29 og Margrét Rún Guðmundsdóttir, viðtal.

³⁵⁴ Margrét Rún Guðmundsdóttir, viðtal.

innan hópsins kæmu annarsstaðar frá. Sigurður Sigurbjörnsson kom af Álftanesinu og hóf að sækja Skiptistöðina 13 ára gamall. Hann lýsir Skiptistöðinni sem heimasvæði hópsins og sem partístað.³⁵⁵ Margrét Rún segir að utanaðkomandi hafi þó oft ekki haft kjark til að blanda geði við Skiptistöðvarpönkarana. Hún lýsti því að síðar, þegar hún gekk í Framhaldsskólann í Breiðholti, hafi hún komist að því að samnemendur hennar úr Breiðholti litu beinlínis á Skiptistöðina sem hættulegan stað sem það hefði ekki þorað að fara á. Margrét bætti því við að hún hefði litið sömu augum á aðra samkomustaði pönkara sem lágu utan hennar þægindasviðs.

Ég man eftir því að hafa farið í Grammið, þarna í einhverju bakhúsi á Laugaveginum, ég var alltaf soldið svona feimin við það held ég. Því þá var maður kominn úr örygginu í Kópavogi og þetta var sko, þar sem allir héngu eða, þú veist, og fyrir svona einhvern tólf ára úr Kópavoginum þá var soldið mál að fara þarna inn skilurðu og vera kúl sko, að láta ekki sjá hvað maður væri þú veist... þarna í raun og veru feiminn og stressaður við að vera að fara og líka bara eins að taka strætó og svona á Hlemmi. [Þar voru] Reykjavíkarpönkarar, svona alvöru, þeir sem voru þú veist í hljómsveitunum... Maður þekkti náttúrulega ekkert umhverfið þar. Maður var einhvernvegin alltaf öruggur á skiptistöðinni af því að maður þekkti alla þar og þar voru bara vinir manns og eitthvað, svo þú veist, hélt maður að þetta væri svona meiri, þú veist rebelar, þeir væru alveg hérna, jafnvel bara eitthvað hættulegir sko. Gætu lamið mann og eitthvað sko.³⁵⁶

Hlemmur

Hlemmur var sambærilegur við Skiptistöðina að því leyti að hann var samastaður ungra pönkara sem skáru sig rækilega frá öðrum gestum Hlemms hvað varðaði ásýnd og framkomu. Ólíkt því sem átti við Skiptistöðvarpönkarana, sem höfðu eignað sér undirgöngin að sjálfri Skiptistöðinni, voru Hlemmpönkarar og almennir Hlemmgestir hinsvegar tilneyddir til að deila sama rými. Það skapaði gjarnan árekstra sem stundum lauk með því að yfirvöld á Hlemmi beittu straffi eða jafnvel með afskiptum lögreglunnar.³⁵⁷ Í *Rokk í Reykjavík* er greinilegt hvernig andrúmsloftið á Hlemmi fyllist spennu þegar pönkararnir í Sjálfsfróun arka þar inn með látum og innbyrðis ryskingum. Hlemmur hafði lengi haft það orð á sér að vera samastaður utangarðsfólks og

³⁵⁵ „Hefur pönkast í Sjálfstæðisflokknum frá því hann var 16 ára“, Kópavogsfréttir, 11. október 2013.

³⁵⁶ Margrét Rún Guðmundsdóttir, viðtal.

³⁵⁷ „Bara að redda okkur nokkrum beljum - þá værum við góð“, Helgarpósturinn, 23. apríl 1982, bls. 24.

vandræðaunglinga³⁵⁸ og voru Hlemmpönkararnir almennt taldir til þess hóps, bæði af almenningi og einnig af öðrum þáttakendum í menningarkímanum. Límsniff var almennt meðal Hlemmpönkara og frjálst lísing Bjarna Móhíkana á límsniffi í *Rokk í Reykjavík* vakti almenna hneykslan meðal góðborgara. Margrét Rún, lýsir muninum á Skiptistöðinni og Hlemmi sem svo að það hafi verið meiri harka á Hlemmi, slagsmálin hafi við alvöru og dópneysla hafi verið meiri. Ása Björk Ólafsdóttir, sem var nokkru eldri, lýsir stemningunni á Hlemmi sem „sorglegri“. Hún tekur fram að Hlemmpönkararnir hafi flestir verið barnungir drengir sem glímt hafi við félagslega erfiðleika. Margir þeirra höfðu flosnað upp úr skóla og gildi það til dæmis um Bjarna Móhíkana, söngvara Sjálfsfróunar, sem hætti í skóla í áttunda bekk og fór að vinna við ketilhreinsun á hvalskipum.³⁵⁹

Hlemmpönkararnir komu víða að en þó voru margir úr Breiðholtinu og sumir úr Hafnarfirðinum.³⁶⁰ Eitthvað virðist hafa verið um samgang á milli Hlemmpönkara og Skiptistöðvarpönkara en Gunnar Hjálmtýsson, sem sjálfur stundaði Skiptistöðina, skrifar í einskona minningargrein um Skiptistöðina að þangað hafi Hlemmpönkararnir sótt þegar þeir voru settir í straff á Hlemmi.³⁶¹ Fræbbblarnir áttu dyggan hóp aðdáenda meðal Hlemmpönkaranna sem gadda- og leðurklæddir voru áberandi á tónleikum, „tróðu sér í fremstu sætin og hristu kambana. ...þegar framúrstefnubönd eins og Jóí á hakanum eða Fan Houtens Kókó hófu leik á sviðinu, urðu þeir æfir, steyttu hnefanna og öskruðu „Fræbbblarnir, Fræbbblarnir, Fræbbblarnir“ allt prógrammið“.³⁶² Stelpur voru fáar meðal Hlemmpönkara en undantekningar frá því voru Didda Jónsdóttir sem starfaði með Vonbrigðum og Birgitta Jónsdóttir en báðar urðu síðar þekktar sem skáldkonur.

Austurstræti

Austurstræti var breytt í göngugötu árið 1974 og þar til árið 1983³⁶³ var reynt að halda þar uppi lífligri stemningu með söluborðum og útmarkaði. Tiltækið féll í góðan jarðveg hjá mörgum

³⁵⁸ „Af hugraunum“, *Tíminn*, 4. apríl 1982, bls. 8.

³⁵⁹ „Bara að redda okkur nokkrum beljum - þá værum við góð“, Helgarpósturinn.

³⁶⁰ „Í Bretlandi erum við jafnvel ekki kallaðir pönkarar - segja tveir pönkarar“, Helgarpósturinn, 7. ágúst 1981, bls. 24.

³⁶¹ „Í minningu Skiptistöðvarinnar“, *DV*.

³⁶² *Vef*. „Saga. Minningabrot“.

³⁶³ Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir, *Húsakönnun. Austurstræti – Pósthússtræti – Hafnarstræti – Lækjargata. Skýrsla nr. 132* (Reykjavík: Minjasafn Reykjavíkur 2006).

og gerði Austurstræti að aðlaðandi stað. Hópur ungmenna sem aðhylltust pönkið gerðu Austurstræti að samastað sínum og lýsir ein viðmælenda minna stemmningunni á þessa leið:

Það var einmitt á þessum árum sko sem að Austurstræti var breytt í göngugötu. Okkur leið bara eins og við værum komin til Timbúktú eða eitthvað, þetta var eitthvað alveg rosalega exótískt, [þetta] hafði aldrei verið í Reykjavík áður. Maður gat bara keypt, man ég, alltaf epli og appelsínur og banana. Ég var eitthvað svona sextán ára eða fimmtán ára þegar ég sá í fyrsta skiptið jarðarber og kiwi og svona ávexti. Og svo var fólk að sitja á götunni og búa eitthvað til og maður gat keypt það og þetta var eitthvað svona, bara svona „wild“. væld. (hlær) Það lifnaði við miðbærinn, maður gat annað hvort hittst þar á daginn og svo var það bara Hallærisplanið og rúnturinn.³⁶⁴

Ása Björk Ólafsdóttir lýsir Austurstræti í upphafi níunda áratugarins á þessa leið: „Austurstrætið var göngugata á þessum tíma og það gerðist allt í Austurstræti! Mikið af mínum vinum voru úr Vesturbænum og úr Sundunum og Vogunum og allir hittust í Austurstræti“.³⁶⁵ Ellý, söngkona Q4U, var hluti af hópnum í Austurstræti og rifjaði stemmninguna þar upp í viðtali við DV.

Það var markaður í Austurstræti alltaf þegar veðrið var gott og þar hégum við og seldum boli, myndir og eyrnalokka. Sumir kölluðu okkur „Hannyrðapönkarana“. En svo fóru þeir að rukka fyrir plássið og þá lagðist þetta af.³⁶⁶

Ása Björk var einn hannyrðapönkaranna en hún hafði á þessum tíma brennandi áhuga á fatahönnun og seldi eigin framleiðslu í Austurstrætinu. Hún lýsti því hvernig hún hefði hengt flíkurnar á herðatrjám á grindurnar utan á byggingunni sem þá hýsti Útvegsbankann og setið þar fyrir neðan og prjónað eða saumað. Það var líf og fjör í Austurstrætinu, klíkan sem hékk þar sat á götunni og vann að hinu og þessu. Ása Björk prjónaði og saumaði, textar urðu til, gripið var í gítar eða unnið að ýmiskonar listsköpun.³⁶⁷ Mynd birt á baksíðu Dagblaðsins vorið 1982 sýnir hóp ungs fólks af báðum kynjum sitja í einni kós upp við vegg Útvegsbankans, niðursokkin í handavinnu af ýmsu tagi.³⁶⁸

³⁶⁴ Björk Guðmundsdóttir, viðtal.

³⁶⁵ Ása Björk Ólafsdóttir, viðtal.

³⁶⁶ „Ef einhver reyndi að tala við mann þá barði maður hann bara“, *DV - Fókus*, 9. desember 2003, bls. 15.

³⁶⁷ Ása Björk Ólafsdóttir, viðtal, Björk Guðmundsdóttir, viðtal.

³⁶⁸ Sjá baksíðu Dagblaðsins, 16. apríl 1982.

Hótel Borg

Auk þeirra staða sem beinlínis gerðu pönkæskuna sýnilega í almannarýminu voru ýmsir staðir sem stóðu opnir þeim sem áhuga höfðu á félagsskap annars pönkáhugafólks. Einn sá helsti var Hótel Borg, oftast nefndur „Borgin“. Borgin var tónleikastaður sem gerði út á tónleika pönk- og nýbylgjusveita og varð fljótt fræg fyrir að vera samkomustaður pönkara. Vorið 1981 skrifar *Morgunblaðið*: „Borgin hefur verið fjölsótt í vetur og undarleg „punk“-stemning, ef svo má kalla, myndast þar“.³⁶⁹ Um svipað leyti líkti *Dagblaðið* Borginni við *Marquee* klúbbinn í London, en sá staður hafði gert út á bresku pönkbylgjuna.³⁷⁰ Hópurinn sem sótti Borgina var þó mjög blandaður³⁷¹ og lýsti Jóhanna Bergmann því að þar hefði verið hægt að „hitta alla sem skiptu máli“.³⁷² Borgin var vinsæl og röðin gat verið löng. Í henni var þó líf og fjör, stundum svo mikið fjör að til ryskinga kom.³⁷³ Útsjónarsamar hljómsveitir nýttu sér kösina sem myndaðist og buðu þeim sem biðu í röðinni eða komu til að hanga fyrir utan barmmerki til kaups.³⁷⁴ Það sem gestir á Borginni áttu þó allir sameiginlegt var að vera kominn á aldur til þess að stunda vínveitingahús. Þeir sem voru undir aldri urðu að láta sér lynda að hanga fyrir utan og blanda geði við þá sem biðu í röðinni.

Grammið

Sem verslun var Grammið mikilvægur punktur á landakorti pönksins og eðli málsins samkvæmt staður sem var öllum opinn. Grammið var aðaluppspretta tónlistarlegs nýnæmis og þangað sóttu öll þau sem áhuga höfðu á framsækinni tónlist. Grammið var ekki bara verslun heldur líka vettvangur félagslegra samskipta.³⁷⁵ Grammið tengdist Medúsuþópnum með því að selja bæði tónlist þeirra og fjölrítuð verk. Síðar áttu þeir aðilar sem stóð að baki Medúsuþópnum og Gramminu eftir að renna saman í fjöllistahópinn Smekkleysu.³⁷⁶

³⁶⁹ „Festivalið á Borginni. Taugadeildin - Q4U - Purkur Pillnikk.“, *Morgunblaðið*..

³⁷⁰ „„Á ég að rota ykkur?“ - frísklegir tónleikar Utangarðsmanna, Q4U, Purks Pillnikks og Taugadeildarinnar á Borginni sl. föstudag.“, *Dagblaðið*.

³⁷¹ „Úlpumenn á hljómleikum.“, *Tíminn*..

³⁷² Jóhanna Bergmann, viðtal.

³⁷³ Valgarður Guðjónsson, viðtal.

³⁷⁴ „Úlpumenn á hljómleikum.“, *Tíminn*.

³⁷⁵ Margrét Rún Guðmundsdóttir, viðtal.

³⁷⁶ Ólafur J. Engilbertsson, „Rætur Smekkleysu þræddar“ *Humar* eða frægð, (Reykjavík: Smekkleysa 2003), bls. 7-8.

Fjalakötturinn

Fjalakötturinn var kvikmyndaklúbburframhaldsskólanna, stofnaður haustið 1975 og rekinn í Tjarnarbíói. Hann var vettvangur ungs fólks en aðstandendur voru Stúdentaráð Háskólans og Félagsstofnun stúdenta í samstarfi við Kvikmyndaklúbb menntaskólanna. Í stjórn sátu fulltrúar menntaskólanna í Reykjavík og Kópavogi, og Háskóla Íslands og Verslunarskóla Íslands ásamt fulltrúa frá Félagsstofnun stúdenta. Fjalakötturinn starfaði í sjö ár, frá 1975 til 1982 og var stærsti kvikmyndaklúbbur sem starfræktur hefur verið í landinu. Markmið klúbbsins var að sýna kvikmyndir sem höfðu listrænt gildi og stuðla að bættri kvikmyndamenningu. Friðrik Þór Friðriksson var framkvæmdastjóri Fjalakattarins fyrstu árin og undir hans stjórn var klúbburinn mjög virkur. Hvert ár voru sýndar allt að fimmtíu myndir og voru meðlimir um tvö þúsund talsins.³⁷⁷

Fjalakötturinn laðaði að sér ungt fólk úr framhaldsskólunum og Háskólanum. Jóhanna Bergmann segir að sunnudageftirmiðdagssýningar Fjalakattarins hafi höfðað til pönkara. „Fjalakötturinn sýndi svona skrýtnar myndir á sunnudögum og þessvegna voru allir mættir niður í bæ á sunnudageftirmiðdögum. Í múnderingunni sko!“³⁷⁸ Fjalakötturinn var staður þar sem hægt var að hitta hina og kynnast fólki. Ása Björk Ólafsdóttir, tiltók Fjalaköttinn sem þá sína inngönguleið inn í samfélag pönkara.

...það var í þessum kvikmyndaklúbb. Fjalakettinum, sem ég kynntist klíkunni eiginlega. ...Það var, ...þetta var öðruvísi. Þetta voru ekki sko Saturday Night Fever, Grease og Deerhunter. Það var verið að sýna gamlar myndir, svona offstream, einhverjar sem að sko maður hafði aldrei haft tök á að sjá neinsstaðar annarsstaðar. Og er oft erfitt að finna í dag. Þetta var þýskur expressjónismi og japanskar Kúrúsawa og það voru allskonar, allar þessar myndir sem var verið að sýna. Það var þó nokkuð pönk í kringum Fjalaköttinn. Og svo voru haldnir einhverjir tónleikar líka í Tjarnarbíói.... Þetta var vettvangur, svona félagslegur vettvangur.³⁷⁹

Fjalakötturinn veitti ekki aðeins ferskum vindum inn í tilveru kvikmyndaáhugafólks heldur var hann sá líka staður þar sem íslenskt pönkáhugafólk hafði möguleika á því að sjá erlent pönk á filmu. Auk Friðriks Þórs komu Valgarður Guðjónsson, söngvari Fræbbblanna, Óskar Þórisson, Taugadeildarmaður, og Einar Örn Benediktsson allir að starfssemi Fjalakattarins á þeim tíma

³⁷⁷ „Gamall og geðillur fressköttur“, Morgunblaðið, 6. september 1997, bls. 35.

³⁷⁸ Jóhanna Bergmann, viðtal.

³⁷⁹ Ása Björk Ólafsdóttir, viðtal.

sem pönkið var að skjóta rótum héraendis. Valgarður segir frá því að þeir hafi bæði fengið myndir á filmu og á myndbandi. *Punk in London*, heimildamynd um uppgang breska pönksins eftir Wolfgang Büld var ein þeirra mynda sem sýndar voru í Fjalakettinum og auk þess voru sýndar upptökur af tónleikum. Pönksýningarnar voru þó ekki hluti af dagskrá Fjalakattarins og ekki reglulegur viðburður heldur var slíkt efni sýnt tilfallandi eftir að auglýstri sýningu lauk. Árni Daníel Júlíusson, meðlimur í Snillingunum og síðar Taugadeildinni og Q4U var einn þeirra sem kynntist öðru pönkáhugafólki í gegnum Fjalaköttinn og minnst þess að hafa þar séð pönk sýnt utan opinberrar dagskrár.³⁸⁰

Aldursmunur

Til þess að komast inn í hópa á borð við þá sem lýst var hér á undan var tengslanetið mikilvægt. „Þú varðst bara að koma þér inn í klíku. Varðst að þekkja einhvern sem þekkti einhvern. ...það voru allir velkomnir. En það var samt erfitt, skilurðu, maður þurfti að tilheyra einhverju.“³⁸¹ sagði ein viðmælenda minna. Þeir þættir sem sameinuðu og tengdu þáttakendur voru oftast ekki búseta eða sameiginlegt félagslegt umhverfi á borð við skóla eða vinnustaði. Sé litið á hópinn í heild sinni er augljóst að aldursbilið var mjög breitt og hafði greinileg áhrif á þáttökumöguleika og þar með hópamyndun en yngstu þáttakendurnir voru allt niður í ellefu ára og þeir elstu voru ungt fullorðið fólk komið á þrítugsaldurinn. Birgitta Jónsdóttir og Jón Gnarr voru meðal hinna barnungu Hlemmpönkara en þau eru bæði fædd árið 1967 og voru því aðeins þrettán ára vorið 1980. Einar Örn Benediktsson og Elly í Q4U eru aftur á móti fædd árið 1962 og margir enn fyrr, til dæmis eru Valgarður í Fræbblunum fæddur árið 1959 og Bubbi árið 1956, svo dæmi séu tekin af frumkvöðlum íslenska pönksins.

Þó svo unglíngahljómsveitir á borð við Sjálfsfróun og Englaryk væru hluti af menningarkímanum þá áttu áhangendur þeirra ekki endilega auðvelt með að sækja tónleika, sérstaklega þá sem haldnir voru á vínveitingahúsum. Tónlistarspekúlantinn Dr. Gunnar hefur lýst vonbrigðum sínum yfir því að komast ekki, fimmtán ára gamall, á tónleika á Borginni og aldurstakmarkinu var einnig fylgt eftir hvað sjálfar hljómsveitirnar varðar. Einar Örn Benediktsson, sem varð umboðsmaður Utangarðsmanna aðeins sautján ára, lýsir því í viðtali að hafa árið 1980 bókað gígg á Borginni fyrir Utangarðsmenn en hafa sjálfur ekki komist inn á

³⁸⁰ Árni Daníel Júlíusson, viðtal.

³⁸¹ Ása Björk Ólafsdóttir, viðtal..

tónleikana sökum ungs aldurs.³⁸² Björk Guðmundsdóttir, sem einnig tilheyrði yngri hluta menningarkimans, lenti í því að komast ekki inn á Borgina til þess að spila³⁸³ og í umfjöllun Tímans um tónleika á Borginni snemma árs 1982 er þess einnig getið að ein þeirra hljómsveita sem auglýstar hafi verið hafi ekki fengið að stíga á stökk þar sem meðlimir hennar voru ekki allir komnir á aldur.³⁸⁴ Tvær viðmælenda minna lýstu því hvernig það var að vera pönkunglingur:

Maður hefur ábyggilega þurft að vera orðinn sextán, til að fara á tónleika, ...ég var náttúrulega bara tólf ára þarna. Þannig að ég fór ekkert á neina, fleiri tónleika sem ég man sko. Ég man líka að þegar maður var á skiptistöðinni, þá þurfti ég að vera komin heim klukkan eitt þegar eldri krakkarnir voru að fara með síðasta strætó niður á Hallærisplan.³⁸⁵

Stundum þurfti maður að mála sig með fjólubláu til að komast inn á Borgina því að þá virkaði maður ellilegri, ég veit það ekki, stundum settum við meira að segja eitthvað hérna undir [augun] til að gera okkur lifaðri. Þetta var hreinsað um leið og maður kom inn og var aftur ferskur og þú veist, eitthvað svona. Við vorum náttúrulega allt alltof ungar sko!³⁸⁶

Unglingahljómsveitin F-8 taldist til áhangenda Fræbbblanna og spilaði gjarnan með þeim en þrátt fyrir samvinnuna var aldursbilið gjá. Gunnar Hjálmtýsson lýsti vinskap Fræbbblanna og F-8 á þessa leið: „Við flæktumst með Fræbbblunum út um allt. Tókum félagsmiðstöðvarnar, fórum á Laugarvatn og Hellu, og spiluðum í Borgarbíói, hinu bíóinu í Kópavogi. Við vorum of ungir til að Fræbbblunum fyndist akkur í að bjóða okkur í parti“.³⁸⁷

Yngstu krökkunum gat fundist óþægilegt að fara út fyrir sitt þægindasvæði. Margrét Rún, sem var ein af pönkurunum sem héldu til á Skiptistöðinni rifjaði upp að hafa fundið fyrir óöryggi og feimni í verslun Grammsins í miðbæ Reykjavíkur.

Ég man eftir því að hafa farið í Grammið, þarna í einhverju bakhúsi á Laugaveginum, það var soldið svona, ég var alltaf soldið svona feimin við það held ég. Því þá var maður kominn svona úr örygginu í Kópavogi og þetta var sko, þar sem allir héngu eða, þú veist,

³⁸² „Hver er Einar Örn? Skyggst á bak við ímyndina um fjölmiðlaskelfinn og tónlistarmanninn sem segist ekki vera tónlistarmaður“, *Morgunblaðið* B-hluti, 14. desember 2003, bls. 13.

³⁸³ „Ef einhver reyndi að tala við mann þá barði maður hann bara“, *DV – Fókus*.

³⁸⁴ „Úlpumenn á hljómlaikum.“, *Tíminn*.

³⁸⁵ Margrét Rún Guðmundsdóttir, viðtal .

³⁸⁶ Ása Björk Ólafsdóttir, viðtal.

³⁸⁷ *Vef*. „Saga. Minningabrot“.

og fyrir svona einhvern tólf ára úr Kópavoginum þá var þetta soldið svona, tss, það var alveg mál að fara þarna inn skilurðu og vera kúl sko, að láta ekki sjá hvað maður væri þú veist... þarna í raun og veru feiminn og stressaður við að vera að fara.³⁸⁸

Þeir hópar sem kenndir voru við Hlemm og Skiptistöðina samanstóðu af yngstu þáttakendum og mögulega endurspeglar val þeirra á samastað skerta þáttökumöguleika þeirra samanborið við þá eldri. Í viðtali við *Helgarpóstinn* kallar sextán ára pönkari úr Hafnarfirðinum Hlemmpönkarana „smápönkara“.³⁸⁹ Elínborg Halldórsdóttir, einnig þekkt sem Ellý í Q4U, hefur tengt stéttaskiptingu innan menningarkimans við aldur þáttakenda og tekið fram að Hlemmpönkararnir hafi staðið neðst í virðingarröðinni.

Í efstu stéttinni voru Utangarðsmenn og fínna liðið, Grylurnar og allir þessir meik artistar. Í miðjunni vorum við og Fræbbblarnir og svo Oxsmá hópurinn þegar hann varð til. Fyrir neðan okkur voru Hlemmpönkararnir, Bjarni móhíkani og strákarnir í Sjálfsfróun. Þetta skiptist að hluta til eftir aldri.³⁹⁰

Það var greinilegt að eldri hluti viðmælenda minna sá ekki tengingu á milli sín og Hlemmpönkaranna. Jóhanna Bergmann lýsti Hlemmpönkurunum á þá leið að eldri hluti menningarkimans hafi ekki endilega séð samtengingu á milli sín og þeirra. Þau hafi litið á Hlemmpönkarana sem vandræðaunglinga sem færu illa með sig og væru í vondum málum.

„Ég býst við að mér hafi bara fundist þessir litlu pönkarastrákar bara einum of kreisí. Í alvöru [hlær]. Þú veist, hafði engan áhuga á að ná nokkru sambandi við þá sko. Þeir voru bara of kreisí sko. Lífsstíllinn var bara kominn út í rugl sko. Á meðan að ég var bara, samviskusöm menntaskólamaer“.³⁹¹

Annar viðmælandi minn, jafnaldra Jóhönnu var á sama máli og sagði um unglíngana á Hlemmi og á Skiptistöðinni:

Þeir eru yngri en við. Á þessum tíma höfum við líklega litið á þá sem hluta af þessum skítugu. Strákarnir sem voru í líminu og einhverju svona. Af því að það var dýrt að kaupa sér eitthvað svona vímu eitthvað en límið var mjög algengt. Og ég hugsa að við höfum sko, ...án þess að það hafi kannski sko neitt verið talað um það þá höfum við sett þá kannski með þeim hópi. En þeir voru yngri en við, ég hef ábyggilega verið farin til

³⁸⁸ Margrét Rún Guðmundsdóttir, viðtal.

³⁸⁹ „Í Bretlandi erum við jafnvel ekki kallaðir pönkarar - segja tveir pönkarar“, *Helgarpósturinn*.

³⁹⁰ „Ef einhver reyndi að tala við mann þá barði maður hann bara“, *DV – Fókus*.

³⁹¹ Jóhanna Bergmann, viðtal.

útlanda þegar þeir komu svona mikið... Ég sá þessa krakka á Hlemmi og svoleiðis en þú veist, maður kannski ...æji, ég gaf þeim fyrir kók eða eitthvað svoleiðis eða gaf þeim með mér af namminu eða eitthvað svona af því að þeir settust oft og þú veist, voru voða sætir strákar og allt það með svona svart litað hár og brúsk og eitthvað.... Þeir voru aldrei hluti af okkar pakka. Við vorum ekki í þessum undirgöngum í Kópavoginum heldur. Það var meira, sko það voru límsniffararnir. Skilurðu. Við litum ekki á það sem pönk, okkur fannst það bara soldið ruglað. Og eða sorglegt eiginlega. Það var meira þannig.³⁹²

Þeir einstaklingar sem höfðu lengst talist til menningarkimans töluðu stundum af mikilli fyrirlitningu um ungu krakkana sem tileinkuðu sér klæðaburðinn en ekki hugmyndafræðina. „Pönkið byggist ekki upp á leðurjökkum og merkjum eins og margir halda, það er búið að búa til einhverja skrýpamynd af því“³⁹³ sögðu meðlimir Q4U vorið 1982.

V.2 Af útliti

Fyrstu fregnir af pönki gengu að miklu leyti út á myndskreyttar upphrópanir yfir útgangi pönkara. Árið 1977 fjallar *Morgunblaðið* um pönkara í Kaupmannahöfn og lýsir útliti þeirra á þessa vegu: „Ræflarokkarar lita hár sitt fjólublátt eða grænt, ganga í svo slitnum fötum, að hipparnir fyrir 10 árum hefðu skammast sín fyrir múnderinguna. Í ofanálag stinga þeir gjarnan öryggisnælum í gegn um eyru og kinnar“.³⁹⁴ Það var þó misjafnt hversu langt var gengið í ögrandi útliti. Í umfjöllun Paul Cobley um áhrif búsetu á birtingarmynd bresks pönks kemur skýrt fram að það var ólíku saman að jafna að vera pönkari í London eða úti á landi. Landsbyggðarpönkarar nutu ekki þess skjóls sem nafnleysi og menningarlegur fjölbreytileiki höfuðborgarinnar bauð. Þeir þurftu að þola meira áreiti og jafnvel líkamlegt ofbeldi. Cobley bendir á að meðal enskrar verkamannastéttar hafi ofbeldi gagnvart þeim sem stóðu utangarðs verið viðurkennd hegðun og það að ganga um í fullum pönkskrúða, á tímum þar sem vaxandi atvinnuleysi jók enn á samfélagslega spennu, hafi því verið ögrun sem búast mátti við að yrði brugðist við. Þegar ferðast var úr úthverfi niður í miðbæ enskra bæja til að fara á tónleika þótti smábæjarpönkurum það oft öruggara að klæðast ekki pönkgallanum fyrr en komið var niður í miðbæ. Útlit breskra smábæjarpönkara var aukinheldur almennt mun hófstilltara en pönkara í

³⁹² Ása Björk Ólafsdóttir, viðtal.

³⁹³ „Að taka sig ekki of alvarlega“, *Dagblaðið*, 8. febrúar 1982.

³⁹⁴ „Ræflarokkarar“, *Morgunblaðið*.

London. Bæði komi þar til takmarkaðri möguleikar á því að verða sér úti um sérstakan pönkklaðnað en einnig það að á smærri stöðum þurfti minna til til þess að aðgreina sig og ögra útlitslega. Cobley segir að sjá megi klæðaburð hinna skrautlegu götupönkara í London sem sem „piece of radical theatre“, sem útreiknaða tilraun til þess að ergja og ganga fram af borgaralegri smekkvísi. Á hinum smærri stöðum voru aðstæður og nauðsyn hinsvegar það sem rak pönkara til þess að skapa sjálf pönkklaðnað með því að raða saman því sem þau komust yfir. Í dreifbýlinu gat fatnaður sem ekki féll sérstaklega undir pönkklaðnað öðlast nýja og kaldhæðna merkingu, það að klæðast skyrtu og bindi mátti til dæmis sjá sem útúrsnúning á hefðbundnum breskum skólabúningum og því kerfi sem þeir stóðu fyrir.³⁹⁵

Samkvæmt viðmælendum mínum virðast íslenskir pönkarar alls ekki haft sömu ástæðu til þess að óttast ofbeldi og þeir ensku. Áreiti af öðru tagi var hinsvegar staðreynd sem íslenskir pönkarar virðast hafa upplifað í ólíkum mæli eftir því hversu skrautlega þeir klæddu sig og það er mögulegt að fámennið hérlendis hafi framan af virkað sem bremsa hvað það varðar að bera pönkáhugann utan á sér. Það sama gilti svo um íslenska pönkara og um aðra pönkar sem bjuggu fjarri stórborgum, nauðsynin rak þau til þess að notast við það sem hér fékkst og skapa pönkgallann sjálf.

Ása Björk Ólafsdóttir minnst samanburðarins við stórborgina London og verslanirnar á Kings Road:

Þar var verið að selja þessi pönkföt. Það var rosaleg upplifun af því að hérna var ekkert verið að selja sko, Flóin og Kjallarinn voru með notuð föt en það var ekkert pönk. Það var hvergi verið að selja pönk hérna á þeim tíma og pönkið var bara það sem við bjuggum til úr því í raun og veru. Þessvegna vorum við að sauma föt og þessvegna var maður að klippa af einhverju og þrengja buxur og, þú veist, eitthvað svona rífa eitthvað og setja nælur og svona gadda og eitthvað og þá var komið pönk. Ég keypti mér aldrei neitt mikið af þessu dóti [í London]. Ég svona meira horfði og ég mátaði og svo fór ég bara heim og ég saumaði einhverja útgáfu af því eða varð fyrir áhrifum og eitthvað svoleiðis. Og svo auðvitað voru tímarit líka, Smash Hits og New Musical Express, þar

³⁹⁵ Cobley, Paul, „Leave the Capitol“, í *Punk Rock. So What? The Cultural Legacy of Punk*, ritstj. Roger Sabin (London, Routledge 1999), 170–185, hér bls. 172.

voru æðislegar myndir. Og þar horfðum við á málninguna, hvernig fólkið var málað líka.³⁹⁶

Jóhanna Bergmann lýsti einnig tilraunum til þess að skapa pönkklaðnað úr því sem hér fékkst:

Maður fór á einhverja staði sko þar sem var hægt að fá skrýtin föt. Einhverja flóamarkaði og eitthvað svona. Og reyndi bara að setja saman eitthvað, nógu skrýtið. ...Kannski eitthvað sem fékk kannski nýtt hlutverk. Eins og að vera í undirpilsu utan yfir [öðrum fatnaði]. Ég man að eitt sem ég gerði var að vera í mörgum mörgum allskonar sokkabuxum með ólíku munstri til að fá út eitthvað svaka munstur sko. Af því að það er skrýtið að vera í mörgum fötum.³⁹⁷

Reddingarnar gátu verið heilmikil fyrirhöfn en meðal þess klaðnaðar sem þótt pönklegur voru niðurþröngar gallabuxur sem skyldu vera niðurþröngar alla leið niður á ökkla. Slíkar buxur fengust hinsvegar ekki út úr búð hér. Margrét Rún var ein þeirra sem héldu til á Skiptistöðinni og hún lýsir því hvernig hún og vinkonur hennar björguðu sér.

Svona gallastretsbuxur fengust í Blondí. Við þrengdum þær svo ógeðslega mikið að við gátum ekki farið úr þeim sko á kvöldin, við þurftum að spretta þeim upp. Þú veist, á kvöldin, og svo sauma aftur á morgnana. Þær máttu ekki vera neitt víðar, alls ekki eins og þær voru beint úr búðinni, það var ekkert mjög flott.³⁹⁸

Margrét Rún gekk með hundaól sem vinkona hennar hafði gefið henni í þrettán ára afmælisgjöf en slíkar ólar voru hér jafnt sem erlendis klassískur fylgihlutur pönkara. Hún lýsir því að hafa krotað hljómsveitanöfn á skólatöskuna sína og skreytt sig með nælum og barmmerkjum. Pönkstelpur ilmuðu gjarnan af Patchouli olíu og báru svokallaða arabaklúta. Hvort tveggja fékkst í versluninni Þúsund og einni nótt sem staðsett var á Laugaveginum. Vinnufatabúðin þótti einnig gullnáma en þar fengust bæði kínaskór og hermanna-klossar. Líkt og gildi um buxurnar úr Blondí þurfti þó að taka hermanna-klossana í gegn áður en þeir þótt nothæfir:

Maður byrjaði náttúrulega alltaf á því að skrapa þá alla, af því þeir máttu sko alls ekki líta út fyrir að vera nýjir skilurðu, það var ekkert smá hallærislegt. Þeir urðu að vera svona allir rispaðir og eyddir á tánum eitthvað svona þannig að það var bara farið með glænýja skó og byrjað á því að eyðileggja þá næstum því.³⁹⁹

³⁹⁶ Ása Björk Ólafsdóttir, viðtal.

³⁹⁷ Jóhanna Bergmann, viðtal.

³⁹⁸ Margrét Rún Guðmundsdóttir, viðtal.

³⁹⁹ Margrét Rún Guðmundsdóttir, viðtal.

Það var ekki aðeins fatnaðurinn sem skipti máli. Margir lögðu sig einnig fram við að skapa skrautlegar hárgreiðslur, sérstaklega stelpurnar. Broddaklippingar og snoðaðir kollar þóttu hæfa. Hanakamburinn var klassískur og að sögn Margrétar Rúnar algengur meðal pönkunglinga í Kópavogi. Birgitta Jónsdóttir, þá Hlemmpönkari, sagðist í viðtali við DV hafa verið fyrsta íslenska stelpa til þess að skarta hanakambi.⁴⁰⁰ Jóhanna Bergmann lýsti pönkhárinu sem svo að markmiðið hafi verið að ögra viðteknum hugmyndum um fegurð kvenna :

Pönklúkkið það var bara meira, þú veist, að skemma fegurðina. Bara gera of mikið. Af málningu eða þú veist. Ég til dæmis var með hrikalega sítt hár. Sem að, þú veist, ímyndin er stolt hveirrar konu eitthvað, fallett þykkt hár og allt eitthvað svona. Og ég var með hár niður á rass. Og til að skemma það þá lét ég raka á mig skalla sko, hérna, báðar hliðarnar og svo var ég með topp sem að ég gerði í svona brodda. Ég litaði það svart. Þú veist, að skemma bjútiementið sko. Og það var reyndar ein hérna, sem að, var svona líka pönkari, hún sagði einu sinni um mig, varðandi þetta, lúkkið á mér, að ég gæti þetta af því að ég væri sæt. En, þú veist, þeir sem eru bara eitthvað, venjulegir eða ljótir, eða eitthvað, þeir bara geti ekkert gert þetta, eða henni fannst það sko. Ég man alltaf eftir því að hún sagði þetta af því að, ég bara hmmm..... Já, bíddu! Er eitthvað til í þessu? Allavega, allavega fannst mér ég áfram vera ógeðslega flott sko. Þó ég eyðilagði allt þetta sem var svona, standard bjúti sko.

Ása Björk Ólafsdóttir lýsir því að hafa verið með grænan „pönkaratopp“ og stuttar rauðlitaðar fléttur. Til þess að lita hárið notaði hún matarlit. Hún segist ekki hafa haft áhuga á því að setja varanlegan lit í hárið á sér heldur hafi notið þess að geta skolað litinn úr þegar hún þvoði á sér hárið og breytt svo til og skipt yfir í annan lit. Þessi aðferð, að nota matarlit frekar en varanlegan lit, var ekki endilega tilkomin vegna aðfangaerfiðleika. Í London var hægt að fá hárið litað í skærum pönklitum á hárgreiðslustofum en í viðtali við breska tímaritið *Woman's own* lýsir bresk pönkstúlka því að hún noti liti hárið með tússlitum einmitt til þess að geta skipt um liti að vild.⁴⁰¹

Pönkarar máluðu sig gjarnan í framan en förðun var líkust karnivalfarða. Geometrísk form voru algeng sjón í upphafi og má sjá einstaklinga málað á slíkan hátt meðal áhorfenda á tónleikum Halló og Heilaslettnanna á Kjarvalstöðum árið 1978.⁴⁰² Það var til í dæminu að karlmenn máluðu sig en aðallega voru það þó konur sem það gerðu og var kattarglyrnuleg

⁴⁰⁰ „Birgitta: Jón Gnarr fyrsti kærastinn“, *DV*, 11. september 2010, bls. 23.

⁴⁰¹ „Punks and Mothers“, *Womans Own*, 15. október 1977, bls. 55.

⁴⁰² „Rokkað á Ræflamáta“, *Vikan*, 40. árg., 36. tbl. 1978, bls. 2.

augnmálning Nínu Hagen og Siouxi Soux höfð að fyrirmynd auk mynda úr tónlistartímaritunum.⁴⁰³ Mikil andlitsmálning var þó ekki endilega hluti af daglegu morgunrútinu:

Ég málaði mig alltaf þegar ég fór út á kvöldin og svo var ég bara ómáluð á daginn. Það var ekkert svona standard lúkk sko. Það voru kolsvartar augabryr sem náðu út að hársverði og sterkar svartar línur og kannski skærir augnskuggar líka. Og grænir, bláir og svartir varalitir og maskarar. Maður viðaði að sér [farða] þegar maður fór til Evrópu í einhverjar borgarferðir, það var nóg úrval þar. Þannig að maður átti sitt sko.⁴⁰⁴

Fjölmíðlar höfðu lagt mikla áherslu á fríkað útlit pönkara í umfjöllun um pönkmenninguna og þetta hafði þau áhrif að í þeir sem stóðu utan menningarinnar höfðu gert sér tilteknar hugmyndir um það hvernig pönkarar skyldu líta út. Einar Örn Benediktsson tjáði sig um þetta viðhorf í viðtali við *Dagblaðið Vísir*: „Fólk er alltaf svolítið vonsvikið og horfir á mig þegar ég segi að ég sé pönkari. Það er af því að ég er ekki með marglitt hár“.⁴⁰⁵ Innan pönksamfélagsins var það þó ekki útlitið sem skar úr um það hvort einhver væri pönkari eða ekki. Útlitið hafði mismikið vægi á milli hópa og einnig er munur á milli kynja. Bæði kemur þetta fram í frásögnum viðmælenda rannsóknarinnar og er augljóst á myndum frá tímabilinu. Það var algengara að yngri hluti þáttakendanna leggði meira upp úr því að líta út eins og pönkarar heldur en sá eldri. Það sama gildi í ríkari mæli um konur en karla.

Af viðtölum við viðmælendur rannsóknarinnar að dæma lögðu konur meira upp úr því að eltast við pönkaða ásýnd heldur en karlar. Yngri hluti þáttakendanna virðist sömuleiðis hafa elst við skrautlegri ásýnd en sá eldri. Ungir pönkarar af Hlemmi og Skiptistöðinni lögðu mikla áherslu á útlitið og í þeirra huga var að vera pönkari og að líta út sem slíkur eitt og hið sama.⁴⁰⁶ Leðurjakkar, hanakambar og keðjur voru hluti af daglegum klæðnaði þessara hópa.⁴⁰⁷ Fyrir vikið skáru þessir hópar sig virkilega úr. Á hinum enda skalans eru karlmenn úr eldri hluta pönksamfélagsins. Í þeirra augum var það tónlistin og oft viðhorfin sem skiptu máli en ekki ásýndin.

⁴⁰³ Ása Björk Ólafsdóttir, viðtal.

⁴⁰⁴ Jóhanna Bergmann, viðtal.

⁴⁰⁵ „Ég vil líf fyrir dauðann. Einar Örn dreginn í viðtal niðri í Grammi“, *Dagblaðið Vísir - DV*, 20. ágúst 1983, bls. 14.

⁴⁰⁶ Þorvar Hafsteinsson, viðtal.

⁴⁰⁷ Jóhanna Bergmann, viðtal og „Birgitta: Jón Gnarr fyrsti kærastinn“, *DV*, 11. september 2010, bls. 23.

Pönkútlitinu var ætlað að vera sjónræn ögrun. Nánustu aðstandendur pönkara fettu þó ekki endilega fingur út í útlit þeirra. Margir viðmælenda rannsóknarinnar minntust þvert á móti á það að foreldrar hefðu séð það sem jákvæðan punkt að unglingar á þeirra framfæri klæddust ódýrum fatnaði frekar en að eltast við dýrari tískustrauma.⁴⁰⁸

[Foreldrarnir]reyndu að líta á björtu hliðarnar. Ef [ég hefði] verið venjuleg þá hefði ég þurft að kaupa nýjar Lewis gallabuxur tvisvar á skólaönn, þau voru bara fegin að ég fór frekar á einhvern flóamarkað [og] keypti föt á hundraðkall.⁴⁰⁹

Vitanlega kom það þó fyrir að foreldrunum og fjölskyldu ofbauð. Ása Björk Ólafsdóttir lýsti því hvernig hún miðaði útlitið við tilefni: „[Þegar] ég mætti til ömmu þá reyndi ég að vera aðeins snyrtilegri sko. Henni fannst voða leiðinlegt að sjá mig með grænan topp og rauða fléttu“.⁴¹⁰

Önnur kona á sama aldri segir:

Kannski þegar ég var búin að taka traustataki undirpils af mömmu og komin í það og var á leiðinni út. Þá bara allt í einu datt af þeim andlitið. Reyndu að setja mér fótinn fyrir dyrnar skilurðu en af því að það var ekki venjulegt í uppeldinu þá tók ég ekki mikið mark á því og komst upp með það sko. Þannig að þau gerðu það voða sjaldan.⁴¹¹

Ég held reyndar að þeim hafi nú ekki fundist [útlit mitt] neitt flott sko, þeim hefði nú ábyggilega fundist svona æskilegra að maður væri settlegri en ég held þau hafi bara ekkert getað haft með það að segja skilurðu. Það er ekki eins og maður hefði farið að klæða sig neitt öðruvísi ef þau hefðu bannað það. Sko ég var soldið svona uppreisnargjörn eða þannig skilurðu, þannig að ég held að þau hefðu aldrei getað neitt stjórnað því, þú veist, að maður ætti ekki að vera svona klipptur eða... eitthvað sko. Mér var aldrei bannað að vera í einhverju eða eitthvað.⁴¹²

Þótt foreldrar og fjölskylda fettu fingur takmarkað út í útlit barna sinna kom fyrir að útlitið varð til þess að pönkarar þyrfti að þola aðkast eða fordóma.

Ég man eftir því, fann fyrir því, aðallega kannski þegar maður var kominn út á land, að þá var fólk sem var kannski í þjónustuhlutverki og gat ekki feisað það að vera að afgreiða manneskju sem liti svona út. Og, ég man, á einhverri útihátíð [að] ég fékk ekki afgreiðslu.

⁴⁰⁸ Sjá til dæmis Þorvar Hafsteinsson, viðtal og Jóhanna Bergmann, viðtal .

⁴⁰⁹ Jóhanna Bergmann, viðtal..

⁴¹⁰ Ása Björk Ólafsdóttir, viðtal.

⁴¹¹ Jóhanna Bergmann, viðtal.

⁴¹² Margrét Rún Guðmundsdóttir, viðtal.

Þetta var einhver svona stór samkoma á verslunarmannahelgi þú veist, allskonar fólk. Einhver sjoppa, stappað af fólki og ég fékk ekki afgreiðslu. Þangað til að fólkið í kringum mig, sko þeim fannst þetta líka vandræðalegt, og [þetta] fór út í það að maður við hliðina á mér, keypti fyrir mig. Þú veist, ég lét hann hafa peninginn og sagði honum hvað ég ætlaði að kaupa. Þetta fór út í það! Að bara manneskjan hinum megin við búðarborðið var ekki að höndla þetta.⁴¹³

Sá ljótleiki sem fólst í pönkútlitinu var með vilja gerður. Útliti pönkara var ætlað að ögra. Í *Morgunblaðinu* segir dönsk pönkstúlka: : „Hið fastmótaða samfélag hefur skapað okkur, og nú verður það að læra að lifa með okkur“.⁴¹⁴ Textinn er birtur undir mynd þar sem stúlkan rekur tunguna úr úr sér svo sést niður í kok. Jón Gnarr segist hafa heillast af pönkinu fyrir það að pönkarar máttu vera ljótir. Jón Gnarr segist hafa reynt að gerast *Grease* töffari en það hafi ekki virkað fyrir „ljótan rauðhærðan strák“. Gnarr lýsir því að hafa uppgötvað pönkið þegar hann fór í sveit norður í land til fólks sem var áskrifendur að *Tímanum*. *Tíminn* hafi skrifað um pönk og birt myndir af pönkurum og Gnarr heillaðist. Þarna var eitthvað sem hann gat tekið sér til fyrirmyndar. Þetta varð að ákveðnum hefndarmáta fyrir hann, að geta snúið eigin ljótleika upp í vopn og eiga sjéns þótt hann væri ljótur.⁴¹⁵

V.3 Kröfur um hugmyndafræði

Íslenska pönkið var á sínum tíma oft gagnrýnt fyrir skort á einingu um pólitíska hugmyndafræði. Þá gagnrýni má tengja við ríkjandi áhrif bresks pönks umfram það bandaríska hér á landi en þær hugmyndir sem íslenskt samfélag gerði sér um pönkið virðast af fjölmiðlaumfjöllun að dæma hafa verið undir meiri áhrifum frá bresku pönki en bandarísku. Þau áhrif eru greinileg þegar „smitleiðir“ pönksins eru skoðaðar og líka þegar ímyndasköpun fjölmiðla er skoðuð. Pönkið barst ekki milliliðalaust til Íslands frekar en aðrir menningarstraumar. Sú mynd sem íslenskir fjölmiðlar drógu upp í árdaga pönksins mótaði hugmyndir almennings um stefnuna og þáttakendur hennar.

⁴¹³ Jóhanna Bergmann, viðtal..

⁴¹⁴ „Ræflarokkarar“, *Morgunblaðið*.

⁴¹⁵ Örn Marínó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson. *Pönkið og Fræbbblarnir*

Eins og hefur verið rakið tók það pönkið langan tíma að nema hér land. Umfjöllun íslenskra fjölmiðla um pönk snerist því lengi vel aðallega um það að skilgreina og draga upp mynd af erlendu pönki. Þegar íslenskt pönk loks spíraði mættu íslenskir pönkarar því ekki ónumdu landslagi heldur tókust á við, léku sér að og gengu sumir inn í þá ímynd sem pönkinu hafði verið sköpuð. Í samanburði við breska pönkið virtist það íslenska vissulega skorta pólitískan slagkraft, að minnsta kosti fyrst um sinn.

Innan breska pönksins má reyndar greina tvö ólík stef. Meginhljómsveitir pönksins voru tvær, Sex Pistols og The Clash og voru þrátt fyrir það að eiga margt sameiginlegt, á öndverðum meiði hvað pólitík varðaði. Sex Pistols voru tengdir við anarkisma á meðan að The Clash töluðu frá upphafi fyrir samfélaglegum umbótum og réttlæti. Fyrsta smáskífa The Clash var *White Riot*, og var plötuumslagið var skreytt myndum af óeirðum í Norður-Írlandi.

Ógnin sem breskum góðborgurum stóð af pönkinu var ekki úr lausu lofti gripin. Gildir þá einu hvort við horfum til anarkisma Sex Pistols eða vinstri umbótapólitík The Clash. Breska pönkið kom fram á tímum mikils atvinnuleysis og þjóðfélagsóróa og er nátengt óánægju ungs fólks úr verkamannastétt og svartsýni þeirra á eigin framtíðarhorfur. Breskir pönkarar, gagnrýndu Verkamannaflokkinn fyrir að hafa brugðist baklandi sínu og lýstu frati á ríkisstjórn og drottningu. Johnny Rotten, söngvari Sex Pistols, sagði pönkið leið enskra ungmenna til að tjá andúð sínu á spilltu kerfi og því vonleysi sem við þeim blasti. Hann taldi að þó svo að fólk af öllum stéttum geti skilið og haft tilfinningu fyrir ræflarokki þá sé það aðeins fólk úr verkamannahverfunum sem upplifi vonleysið nógu kröftuglega til að geta leikið ræflarokk af þeirri tilfinningu sem sannfærir áheyrendur um að þeir meini það sem þeir fari með. Hvað kröfuna um heilsteypta hugmyndafræði varðar segir Rotten að pönkið sé meðal **gegn** leiðindum, ekki leið til að breyta heiminum.⁴¹⁶

Á Íslandi var stéttaskipting mun minna áberandi en í Bretlandi, atvinnuleysi var almennt lítið, og framtíðarvonir íslenskra ungmenna yfirhöfuð miklu betri en breskra. Samanburðurinn við breskt pönk, og þá pólitísku spennu sem því fylgdi, olli því að mörgum þótti tómahljóð í íslenska pönkinu. Þegar á leið var hinsvegar ljóst að íslenska pönkmenningu skorti alls ekki pólitíska vídd. Íslenskir pönkarar höfðu hinsvegar hvorki gleypst hugmyndafræði breska pönksins hráa né fylkt sér á bak við aðra hugmyndafræðilega einingu. Þetta er augljóst þegar horft er á heimildamynd Friðriks Þórs Friðrikssonar, *Rokk í Reykjavík*. Þar má greina mjög afar fjölbreytt

⁴¹⁶ „Ræflarokkið kemur beint frá lifrinni“, *Tíminn*.

sjónarmið, allt frá vinstri pólitík og verkalýðsbaráttu, yfir í hægri sinnuð sjónarmið, anarkisma og jafnvel níhflisma. Sé tekið mið af þeim gífurlega ólíku viðhorfum sem tjáð eru í mynd Friðriks er ljóst að innan menningarkimans ríkti mikið frelsi hvað varðaði pólitísk og menningarpólitísk sjónarmið, þar með talið frelsið til þess að hafa ekki mótaða skoðun. Staðfesta viðmælendur rannsóknarinnar þetta. Sú ímynd sem tíminn hefur ljáð menningarkimanum er hinsvegar önnur og verður að skoðast í samhengi við það hverjir hafa verið ráðandi í því að segja sögu íslenska pönksins.

Það var ekki markmið þessarar rannsóknar að greina á milli frásagna í leit að einni „réttri“ sýn á atburði. Slík nálgun hefði enda ekki verið í samræmi við margbrotið eðli menningarkimans. Engu að síður er ljóst að greina má tvær ólíkar frásagnir af því um hvað pönkið snerist. Það að til séu tvær ólíkar frásagnir af sömu atburðunum þarf þó ekki endilega að þýða að önnur þeirra sé röng. Það skiptir hinsvegar töluverðu máli að skilja að önnur þeirra er orðin að viðtekinni söguskoðun, en hinn er minna haldið á lofti og er hún að mörgu leyti frábrugðin þeirri „opinberu“.

Ég komst fljótt að því að í stað þeirrar einsleitni sem hefði mátt búast við, sé horft til smæðar samfélagsins, þá var menningarkiminn mjög margbreytilegur og flókinn. Innan hans má greina tvö meginstef, tvö ólík sjónarmið. Annað þeirra sér íslensku pönkmenninguna sem samhangandi mengi hugsana, sem gróðurmold hugsjóna, sem hálfgerða goðsögn um það hvernig Ísland náði menningarlegum þroska og varð kúl þjóð á meðal kúl þjóða. Sá hópur sem stóð að Smekkleysu hefur tjáð þetta sjónarmið við ýmis tækifæri. Hinn hópurinn dregur upp mynd af heimi þar sem ólíkir hópar hverfðust utan um sameiginlega miðju, sem var áhuginn á tónlistinni. Af þeim sem aðhyllast þetta sjónarmið má nefna Valgarð Guðjónsson, söngvara Fræbbblanna. Fyrri hópurinn sér pönkið gjarnan sem mikilvægan hluta af upprunasögu sinni, sem hornstein hæfileika sinna. Þessi hópur inniheldur marga þekkta einstaklinga sem tengja gjarnan það sem þau hafast að í dag við pönkaðan uppruna sinn sem listamenn. Þessi hópur hefur þannig haft áhrif á það hvernig sagan af frumpönkinu er sögð. Hinn hópurinn sér pönkið ekki endilega sem þungamiðju upprunasögu sinnar heldur sem einn kafla af mörgum. Þegar íslenska frumpönkinu lauk lokaði þessi hópur einfaldlega pönkkaflanum og eitthvað nýtt tók við. Báðir hóparnir eru menningarkimanum þó jafn mikilvægir.

Margir þeirra listamanna sem verið hafa hvað mest áberandi í íslensku menningarlífi síðasta áratuginn eða svo, rekja upphaf ferils síns aftur til pönkáranna. Hér er jöfnum höndum

um að ræða tónlistarfólk, rithöfunda, skáld, myndlistarmenn og kvikmyndagerðamenn. Ótal viðtöl við þennan hóp hafa haft afgerandi áhrif á þá sýn sem fjölmiðlar draga upp af tímabilinu og á það mikilvægi sem pönkinu er úthlutað í íslenskri menningarsögu. Þegar þeirri mynd sem haldið er fram í fjölmiðlum er stillt upp við hlið minninga þeirra sem ekki áunnu sér frægð og frama í gegnum pönkið er hinsvegar greinilegt að sú upplifun sem svo gjarnan er lýst er í fjölmiðlum, af pönkinu sem heilsteyptri hugmynd, er ekki jafn dæmigerð fyrir reynslu pönkara og við höfum svo gjarnan vilja trúá.

Frásagnir eru skapaðar til þess að lýsa raunveruleikanum en hvorki upprifjun minninga né endursögn þeirra er eitthvað sem gerist í tómi. Það er aldrei hægt að líta á frásögn sem annað hvort einfalda upprifjun persónulegrar upplifunar eða birtingarmynd sameiginlegs félagslegs minnis. Allar slíkar frásagnir eru blanda hvoru tveggja og í þeim má greina gildi og markmið ríkjandi menningar. Rammarnir sem gera endurkall minninganna mögulegt byggja ekki aðeins á félagslegri mótun heldur ráðast einnig af félaglegum og menningarlegum skilyrðum.

Oliver Sacks, prófessor við Columbia háskóla, hélt því fram að við hefðum hvert okkar skapað okkur eigin ævisögu, eigin frásögn sem hefur þann tilgang að vera ævi okkar. Segja má að hvert okkar skapi og lifi eigin frásögn og að hún sé það sem við byggjum sjálfsmynd okkar á.⁴¹⁷ En hvað gerist þá þegar við freistumst eða jafnvel teljum okkur hafa ástæðu til þess að hjúpa sjálfið goðsagnakenndum blæ? Samband sagnfræði og goðsagna gengur út á mun meira en það að skera úr um rétta og ranga mynd af atburðum fortíðar. Hér á ég við goðsagnir sem frásagnir er byggja gildi sitt á því að vera almennt samþykkt sem sönn á tilteknum tíma og stað. Goðsagnir geta verið skapaðar á stórum skala og þjónað heilli þjóð jafnt og smærri hópum. Þær geta jafnvel haft þann tilgang að þjóna aðeins einum einstaklingi. Margar sameiginlegar minningar snúast um mótun sjálfsmyndar og sköpun sögu. Breski þjóðfræðingurinn Anthony Smith hefur bent á að slíkar minningar séu sérlega móttækilegar fyrir áhrifum goðsagna sem þjóna tilteknum markmiðum tiltekinna aðila.⁴¹⁸

Eins og fram kemur hér að ofan hefur tiltekinn hópur pönkara haft mjög sterk áhrif á þá mynd sem pönkinu hefur verið mótuð. Þetta er ekki óeðlilegt. Í augum fjölmiðla eru listamenn áhugavert umfjöllunarefni og njóta þeir því fjölmargra tækifæra til þess að koma sér og sínum sjónarmiðum á framfæri. Það er engin ástæða til þess að leita að einhverskonar samsæri um

⁴¹⁷ Sacks, Oliver, *The Man who mistook his wife for a hat* (London: Picador 1986).

⁴¹⁸ Smith, Anthony, *Myths and Memories of the Nation* (Oxford: Oxford University Press 1999).

sögufölsun. Það er einnig eðlilegt að listamenn setji feril sinn í samhengi við stað og stund, stefnur og strauma og frásagnir erlendra kollega. Sá sem aftur og aftur er spurður hefur líka næg tækifæri og nægan hvata til þess að kryfja og túlka eigin sögu.

Allt frá því hljómsveitin Sex Pistols lýsti yfir anarkíu í Bretlandi hefur tenging pönks og anarkisma verið áberandi í huga almennings. Til viðbótar við stöðuga upprifjun þeirra pönklistamanna sem enn starfa að lista- og menningarsköpun hefur heimildamynd Friðriks Þórs Friðrikssonar, *Rokk í Reykjavík*, orðið til þess að styrkja enn frekar þá hugmynd að pönkarar hafi verið uppteknir af hugmyndafræði og þá sér í lagi pólitískri hugmyndafræði. Ein helsta áskorun sérhvers rannsakanda sem tekur þátt í sköpun heimilda er að gæta að áhrifum eigin raddar. Leitin að hugmyndafræði pönksins er grunnþema þeirra viðtala sem bera heimildamynd Friðriks uppi. Það er í sjálfu sér eðlilegt, þegar fanga á menningarkima á filmu, að leggja áherslu á þá þætti sem á heimsvísu eru álitnir einkenna pönkið. Það þýðir aftur á móti að myndin styrkir enn frekar ríkjandi ímynd pönksins, sem menningarkima sem sé upptekinn af pólitískri hugmyndafræði. *Rokk í Reykjavík* gerir frásögn lítils en áberandi hluta að dæmigerðri reynslu heildarinnar. Afgangur hópans, sem ekki á ekki endilega hlutdeild í þessum sjónarmiðum, verður þar með að samþykkja goðsögnina og laga eigin reynslu að henni eða hafna henni.

Spenna á milli þessara tveggja sjónarmiða er greinileg í þeim viðtölum sem tekin voru fyrir þessa rannsókn og skipta má viðmælendum mínum í tvo flokka. Fyrri flokkinn fylla einstaklingar sem standa fast á því sjónarmiði að pönkið hafi verið alvarleg og listræn hreyfing. Þessi hluti viðmælenda minna var gjarn á að vitna til einkunnarorða Einars Arnar Benediktssonar - það er ekki hvað þú getur heldur hvað þú gerir! Þessi sami hópur hafnar gjarnan þeim orðrómi að eiturlyfjanoftkun hafi verið algeng á meðal pönkara. Margir halda því jafnvel fram að neysla vímuefna hafi verið minna vandamál á meðal pönkara en annarra ungmenna vegna þess að pönkið hafi verið svo spennandi og svo hlaðið sköpunarkrafti að vímuefandi áhrifaauka hafi ekki verið þörf. Þessi hópur reynir gjarnan að aðgreina sínar kreðsur frá hópi yngri pönkara sem kenndir eru við Hlemm og sem, eins og það var gjarnan orðað í viðtölunum, höfðu ekki hugmynd um það út á hvað pönkið gekk.

Aðrir viðmælenda minna eru allt annað en sáttrir við hvernig fortíð þeirra hefur verið spyrnt saman við tiltekna hugmyndafræði og lífssýn. Það eina sem við vorum að spá, útskýra þau, var að skemmta okkur. Þessi hópur fann í viðtölum hjá sér þörf til þess að taka fram að þau hafi ekkert verið að spá í anarkisma eða aðra hugmyndafræði. Ein viðmælenda minna sagði „ég hafði

ekki einu sinni heyrt í sumum hljómsveitunum, samt krotaði ég nöfnin þeirra á skólatöskuna minna og jakkann“.⁴¹⁹ Í viðtölunum leggur þessi hópur ekki áherslu á að tefla áherslunni á eigin sköpun á móti neysluhyggjunni og þeim finnst ekki mikilvægt að hafna þrálátum orðrómi um eiturfjaneyslu pönkara. Allir þeir einstaklingar sem ég ræddi við héldu því hinsvegar hiklaust fram að þeir hefðu verið „alvöru pönkarar“.

Pönkmenningin og sjálfur menningarkiminn hefur verið þróun tímans undirorpin og það að þekkja menningarkimann eins og hann er í dag veitir ekki sjálfkrafa skilning á merkingu og gangvirki frumpönksins. Eitt af því sem ég furðaði mig á þegar ég reyndi að átta mig á hugmyndafræði frumpönksins var skortur á femínískri vídd en pönkið, í þeirri mynd sem við þekkjum það í dag, leggur hvað hugmyndafræði varðar áherslu á jafnréttissinnuð gildi. Femínísk vídd pönkmenningar er hinsvegar seinna tíma fyrirbæri, erlent frumpönk var ekki sérstaklega jafnréttissinnað og það íslenska var það ekki heldur. Raddir kvennabaráttu voru háværar í samfélagslegri umræðu á þessum tíma og á alþjóðavísu átti pönkið sér nokkrar áberandi og kraftmiklar talskonur femínískra sjónarmiða Aðgengileiki tónlistarinnar hvað varðar afnám krafna um fagaða tæknilega færni varðar auðvelduðu konum, rétt eins og körlum, leiðina upp á svið en ekki var um neina byltingu að ræða, hvorki hvað varðaði hugarfar né hlutfall kvenna meðal tónlistarfólks. Innan pönkhreyfingarinnar virðast kvenhlutverkin almennt ekki hafa brotið sérstaklega í bága við ríkjandi viðhorf samfélags. Grýlurnar voru vissulega talsmenn femínískra sjónvarmiða, sérstaklega hvað varðar hlut kvenna í tónlist. Samkvæmt konum í hóp viðmælenda minna virðast þær þó ekki hafa náð að verða pönkstúlkum á unglingsaldri hvatning til þess að láta til sín taka á sviði tónlistar. Aldur Grýlnanna, en þær voru í hópi eldri hluta þáttakenda, virðist hafa komið í veg fyrir að unglingsstúlkur næðu að samsama sig þeim. Sömuleiðis virðist staða Ragnhildar Gísladóttir sem viðurkenndrar tónlistarkonu í íslensku tónlistarlífi hafa látið framtak hennar virðast fjarlægari möguleiki en ellegar. Þess má geta að Ellý í Q4U er athyglisverð stærð í íslensku tónlistarsögu. Umfjöllun um hana hefur að mestu leyti einblínt á þá hneykslun sem útlit hennar og djörf framkoma á tónleikum olli. Minna hefur farið fyrir þeirri staðreynd að Ellý var ekki aðeins söngkona heldur afkastamikill lagahöfundur og textasmiður.

⁴¹⁹ Margrét Rún Guðmundsdóttir, viðtal.

VI Hugmyndafræði höfnunar

VI.1 Höfnun sem gagnrýni

Ólíkt því sem gilt hafði um hippana, sem virtust sem hreyfing sameinaðri um það hvaða lausnum mætti beita til þess að bæta mætti heiminn, gekk samfélaginu verr að átta sig á pönkurum. Þeir virtust einfaldlega vera á móti öllu og tala fyrir almennu niðurrifi án þess að hafa lausnir á reiðum höndum. Sé grannt skoðað, og tekið tillit til margbreytileika menningarkimans er þó ljóst að merking lá í því sem virtist ómarkviss og stjórnlaus reiði. Tjáningarmátinn var vissulega til þess fallinn að þyrlla upp moldviðri en Bill Martin, heimspekisprófessor og rannsakandi framsækinnar tónlistar, sér pönkið sem andsvar við heimi sem virtist við það að springa í loft upp. Að spennan í andrúmsloftinu hafi krafist hrárrí og kröftugri tjáningar. Hvað sjálfa pönktónlistina varðar bendir Martin á að fagurfræði hennar verði að skilja á pólitískan hátt. Eins og fram kom í 1. kafla var pönktónlist oft kynnt sem afturhvarf til upphafs rokksins, til hrás og einfalds frumrokks. Samkvæmt Martin verður hinsvegar að skilja fagurfræði pönktónlistar sem höfnun á viðtekinni tónlistarlegri fagurfræði um miðbik áttunda áratugarins.⁴²⁰ Sjá má þá ögrun sem fólst í útliti og hegðan pönkara í sama ljósi.

Gagnrýni og almenn andúð á ríkjandi skipan mála og stöðnuðum samfélagshugmyndum (*status quo*) var kjarninn í viðhorfi og hugmyndafræði pönkara. Gilti þetta um öll afbrigði pönks þó svo ef til vill hafi gagnrýni þeirra pönkara sem kenndu sig við anarkópönk og vinstripólítík hlotið mesta athygli sem slík. Gagnrýni þeirra var enda oft sett fram undir formerkjum mótaðrar hugmyndafræði. Sömuleiðis var gagnrýni á tiltekin samfélagsvandamál skýrari en önnur og sem dæmi má nefna var afstaða bresku pönkhreyfingarinnar gegn kynþáttahatri augljós, bæði með þátttöku breskra pönksveita í tónleikaröðinni Rock against Racism og í orðræðu og textagerð⁴²¹ margra pönksveita sem fjölluðu um kynþáttahatur⁴²². Gagnrýni breskra pönkara á þau höft sem breskt stéttakerfi fól í sér var sömuleiðis skýr, sbr. umfjöllun í 4. kafla.

Sé horft til Bretlands annars vegar og Norðurlandanna hinsvegar var munurinn á aðstæðum og möguleikum ungmenna mikill. Gestur Guðmundsson, félagsfræðingur hefur bent á

⁴²⁰ Bill Martin, *Avant Rock*, bls. 90-91.

⁴²¹ Sjá t.d. „*I Feel Like a Wog*” með the Stranglers

⁴²² Sabin, Roger, „‘I Won’t Let That Dago By.’ Rethinking Punk and Racism“, í *White Riot: Punk Rock and the Politics of Race*, ritstj. Stephen. Duncombe and Maxwell. Tremblay (London: Verso 1999), bls. 57–69.

að þó svo tónlist og fas skandinavískrar pönkmenningar hafi verið tekið beint upp frá þeirri bresku þá hafi inntak hennar verið annað á Norðurlöndunum. Skandinavískt pönk hafði ekki, og gat ekki, vísað til skorts og samfélagslegrar niðurníðslu í sama mæli og það breska en líkt og á hinum Norðurlöndunum gerðu aðstæður gerðu að verkum að hér fundu þessar tilteknu gagnrýnisraddir ekki forsendur. Sú gagnrýni sem sneri að neyslumeningu, siðgæðisviðmiðum og kröfum um einsleitni samfélags var aftur á móti sterk.⁴²³ Hér birtist andúð á neyslumeningu sérstaklega í sjálfsmynd pönkara sem gerendur en ekki neytendur, í höfnun þess sem pönkarar sáu sem gelda verksmiðjuframleiðslu á sviði tónlistar og í þeim kjarki sem gat af sér nýjar nálganir á menningararfinn, þá sérstaklega hvað varðar notkun íslenskrar tungu sem fullgilds rokk máls og höfnun rómantískrar upphafningar sveitasælunnar.

VI.2 Höfnun neyslumeningar

Enska skammstöfunin DIY stendur fyrir hugtakið „do-it-yourself“ og þá hugmyndafræði sem gengur út á það að vera virkur og skapandi gerandi en ekki neytandi. Hugtakið öðlast mikla útbreiðslu á sjöunda og áttunda áratugnum og var tengt gagnrýni á það sem margir sáu sem sívaxandi sérhæfingar innan skólakerfisins á kostnað almennrar sjálfsbjargarfærni einstaklingsins. Upphaflega snerist hugmyndafræði DIY hreyfingarinnar fyrst og fremst um það að auðvelda einstaklingum að bjarga sér í daglegu lífi hvað varðar viðgerðir, viðhald og endurbætur á húsnæði og heimili án þess að þurfa að leita til sérfræðinga. Eftir því sem hreyfingunni óx fiskur um hrygg víkkaði hugtakið út og tók til fleiri sviða, þar á meðal til tónlistarsköpunar. DIY féll eins og flís við rass að viðhorfi pönkhreyfingarinnar gagnvart neyslumeningunni. Pönkhreyfingin tileinkaði sér DIY hugmyndafræðina og nýtti hana til þess að hafna neyslumeningunni. Hér á Íslandi ýttu aðstæður, landfræðileg einangrun og smæð markaðar, enn frekar undir þessa hugmyndafræði. Eins og lýst var í 4. kafla var þetta sérstaklega greinilegt hvað varðar klæðaburð varðar en hér á landi var ekki hægt að kaupa pönkklæðnað tilbúinn út úr búð.

Höfnun neyslumeningarinnar snerist ekki eingöngu um það að forðast það að kaupa varning sem hægt var að búa til. Bernard Gendron hefur bent á að jaðartónlistarfólk hóf að tileinka sér grasrótarvinnubrögð og DIY hugmyndafræði snemma á áttunda áratugnum. Þetta hafi

⁴²³ Gestur Guðmundsson. „To Find Your Voice in a Foreign Language. Authenticity and Reflexivity in an Anglo-centric World of Rock.“ *Young*, 7. hefti. 2. tölublað 1999.

sérstaklega verið gert í því markmiði að aðgreina þennan hluta tónlistargeirans frá markaðsdrifinni vinsældatónlist og hafi þessi nálgun verið mikilvægur hluti félagslegs veruháttar (habitus) þessa hóps.⁴²⁴ Pönktónlistarfólk gekkst inn á þessa nálgun og gerði DIY hugmyndafræðina að sinni. Pönkið nýtti sér DIY hugmyndafræðina og aðferðir hennar raunar í svo miklum mæli á vettvangi tónlistar að Bill Martin hefur talað um það að pönkið hafi í raun rutt þessari hugmyndafræði nýjar brautir hvað tónlistarsköpun varðar.⁴²⁵ Sé íslenskt tónlistarlíf skoðað með hliðsjón af þessari fyllyrðingu Martins virðist þróun mála staðfesta hana. Pönkhljómsveitir lögðu áherslu á það að komast hjá því að gangast markaðsöflunum á hönd, meðal annars með því að skapa sér eigin vettvang fyrir tónleikahald eins og lýst var í 3. kafla. Að vísu verður að viðurkennast að þar spilaði nauðsyn eflaust inn í en pönktónlist átti ekki upp á pallborðið á hefðbundnum skemmtistöðum. Pönkhljómsveitir leituðust sömuleiðis við að gefa tónlist sína sjálfar út og stofnuðu í því markmiði eigin útgáfufyrirtæki. Grammið, Eskvímó og Rokkfræðsluþjónusta Fræbbblanna eru dæmi um slík útgáfufyrirtæki sem spruttu upp hérlendis.

Fanzines, eða heimatilbúin og ljósrituð aðdáendarit, gerð af þáttakendum menningarkimans fyrir aðra þáttakendur menningarkimans, voru mikilvægur þáttur í mótun pönkmenningarinnar. Þau skutu einnig upp kollinum hér á landi en Medúsuþópurinn stóð að útgáfu *Nýrrar Fullnægingar* og *Nýrrar Friðþægingar*. Þau rit fjölluðu um íslenska, en líka erlenda, pönk- og framúrstefnutónlist á máta sem var óaðgengilegur öðrum en innvígðum. Var þetta í samræmi við eðli slíkrar útgáfu. Dave Laing hefur bent á að á forsíðu fyrsta eintaks hins ameríska *Sniffin' Glue*, sem var eitt af fyrstu pönktímaritunum og gefið út á DIY máta, var tímaritið skilgreint sem „for punks“. Lang telur þetta fyrsta dæmið um það að aðdáendahópur sé skilgreindur út frá sjálfum aðdáendunum en ekki tónlistinni sem fjallað er um. Það er sú þekking sem þáttakendur í menningarkimanum höfðu á honum sem skilgreindi þá og aðgreindi frá þeim sem stóð utan menningarkimans. Innihald tímarita af þessu tagi var viljandi óaðgengilegt utanaðkomandi sem skorti forsendur til þess að skilja bæði vísanir til lítt þekktra listamanna og sjálft slangur menningarkimans. Á þennan hátt hafi þessi tímarit markvisst skapað samstöðu

⁴²⁴ Gendron, Bernard, *Between Montmartre and the Mudd Club: Popular music and the avant-garde*. (Chicago: University of Chicago Press 2002). Bls. 246.

⁴²⁵ Bill Martin, *Avant Rock*, bls. 88-89.

innan menningarkimans, miðað að því að skilgreina hverskonar hópur pönkarar voru, haft áhrif á þróun menningarkimans og mótað sjálfsmynd þáttakenda.⁴²⁶

Sköpun rokkónlistar hefur frá upphafi einkennst af spennu á milli tryggðar við listræn gildi annars vegar og markaðssetningar hinsvegar. Dægurtónlistarfræðimaðurinn Simon Frith hefur bent á að þrátt fyrir þessa þverstæðu hafi spenna á milli þessara andstæðna verið þolanleg vegna þess að ólíkt því sem gildi um sumar aðrar tónlistarstefnur, til dæmis djass eða klassíska tónlist, hafi rokkónlistarfólki þrátt fyrir allt þótt það eftirsóknarvert markmið að komast á samning hjá öflugum og stóru útgáfufyrirtæki og ná markaðslegum vinsældum.⁴²⁷ Pönktónlistarmenn voru aftur á öðru máli og lögðu, eins og lýst er hér að ofan, áherslu á að halda um stjórntaumana og gefa tónlist sína frekar út á eigin vegu en að fórna listrænu frelsi. Ritstjórn *Sniffin' Glue* sá stóru útgáfufyrirtækin aftur á móti beinlínis sem aðal ógnina við pönkmeninguna. Í einu af fyrstu tölublöðum þess skorar ritstjórnin á lesendur að leyfa ekki stóru útgáfufyrirtækjunum að gleypa þetta nýja fyrirbæri, pönkið, í sig, draga út því tennurnar og laga það að gróðavélinni. Orðræða ritstjórnans endurómar klassíska umræðu um „alvöru“ tónlist og verksmiðjuframleidda og bendir tónlistarfræðingurinn Dave Laing á að dæmi um slíka umræðu megi rekja allt aftur til 1899.⁴²⁸ Þær hljómsveitir sem komust á samning hjá útgáfum sem fengust við vinsældatónlist voru gjarnar á að ögra útgáfuaðilum sínum í orðum og verki. Framkoma The Sex Pistols við útgáfufyrirtæki sitt NME varð þannig, eins og frægt varð, til þess að útgefendurnir slitu samningnum við hljómsveitina. Hér á landi var spenna á milli tryggðar við listræn gildi og þess að þóknast markaðsöflum með færifandaframleiðslu á popptónlist greinileg í spennu á milli pönkara og þeirra tónlistarmanna sem kenndir voru við „skallapopp“. Bubbi Morthens var einn þeirra sem tjáði sig gjarnan um málið er og var harðorður í viðtali við *Þjóðviljann* vorið 1980:

Ég tala um tímabilið 1974, en það ár tel ég að íslensk dægurtónlist leggist hvað lægst og er þó úr miklum árafjölda að móða. Þetta er árið sem Digga-ligga-læ-ló og Seinasta sjóferðin komu út. ... Ég var þá á vertíð í Vestmannaeyjum og fór að velta þessu fyrir mér. Efhægt væri að taka erlent lag og syngja digga-ligga-læ-digga-ligga-ló-allt er í stuði-hæ-hó, eða eitthvað í líkingu við þetta, setja það á plötu sem fer á markað og selst, þá er

⁴²⁶Laing, Dave, *One Chord Wonders. Power and Meaning in Punk Rock* (Milton Keynes: Open University Press 1985), bls. 14-17.

⁴²⁷Frith, Simon, *Sound effects, youth, leisure, and the politics of rock'n'roll* (New York: Pantheon Books 1981).

⁴²⁸Laing, Dave, *One Chord Wonders*, bls. 14-15.

eitthvað að. Það verður alltaf hópur í Þjóðfélaginu sem mun kaupa svona plötur. Spurningin er, hversu stór verður hann? Það er kjarni málsins. Almennigur verður að átta sig á því að þessir menn eru með mikil völd í höndunum meðan þeir eru í sviðsljósinu. Sá hópur sem heldur uppi plötumarkaðnum i dag eru krakkarnir. Að bjóða krökkunum upp á svona drasl væri að mínu mati nákvæmlega það sama að ganga að einhverjum krakka og míga á hausinn á honum.⁴²⁹

Helgi Briem Magnússon skrifaði lesendabréf í *Dagblaðið* á svipuðum tíma og sagði:

Íslenskir tónlistarmenn eru enn að tönnlast á sömu helv tuggunum aftur og aftur, gefa út plötur sem eru andlausar stælingar á bandarísku dreifbýlisbúgí eða það sem verra er, verksmiðjuframléiddu diskópípi með texta og tónlistarlegt gildi sem bezt ætti heima á salernispappir, enda yrði hann þá notaður til þarfari hluta en að skemma tónlistarsnmekk landsmanna.⁴³⁰

Gagnrýnin fór í taugarnar á þeim sem henni var beint að. Laddi tók upp hanskann fyrir HLH flokkinn og hæddi Bubba í gervi pönkarans Subba Skorsteins.⁴³¹ Deilurnar urðu þó ekki hatrammar enda þóttust „skallapoppararnir“ öruggir um sína stöðu. Magnús Kjartansson sagði:

„Það hafa náttúrulega verið dregnar mjög skarpar línur í þessu að undanfögnu. Við höfum nánast verið afgreiddir sem óalandi og óferjandi, en tökum það ekki nærri okkur. Við eru sjálfir alveg klárir á okkar stöðu – vitum hvað við kunnum og getum. En við vitum líka, að sumir þeirra sem hafa hæst geta ekki mikið.“⁴³²

Björgvin Gíslason, gítarleikari hljómsveita á borð við Pops, Náttúru og Pelikan tók gagnrýni á „skallapoppara“ til sín og sagði síðar í viðtali við Helgarpóstinn:

Ég hlustaði til dæmis einu sinni á viðtal við Purrk Pilnik í útvarpinu þar sem þeir voru með einhverjar yfirlýsingar, og ég varð svo hrikalega pirraður að það munaði engu að ég henti útvarpinu út um gluggann! Ég hafði allt tíð reynt að spila góða músík eins vel og ég gat, en nú var maður allt í einu bara orðinn gamall og handónýtur og gat bara pakkað saman. Þetta var þegar LP-plötur voru teknar upp á níu klukkutímum og útgefendur voru auðvitað hrifnir; þeir eyddu sama og engu í upptökukostnað. Það var mikill feill að

⁴²⁹ „Rækju-reggae“ - Jón Viðar Sigurðsson ræðir við Bubba Morthens um nýja plötu og poppið á Íslandi, Þjóðviljinn, 4. október 1980, bls. 21.

⁴³⁰ „Íslensk tónlist: Verksmiðjuframléitt diskópíp“, *Dagblaðið*.

⁴³¹ Sjá t.d. „Molar2, *Helgarpósturinn*“.

⁴³² „Við sjáumst í Sovétríkjunum“, *Helgarpósturinn*, 18 júní 1982, bls. 10.

lækkka svona gæðastandardinn, enda held ég að mikið af þessu standist engan veginn tímans tönn.⁴³³

Auk „skallapoppsins“ svonefnda var diskómennin talin til örgustu neyslumennin og pönkarar lögðu oftast en ekki fæð á hana og áhangendur hennar. Á áttunda áratugnum hafði vinsældatónlist orðið sífellt íburðarmeiri og flóknari og fjarlægð á milli tónlistarstjarna og aðdáenda aukist. Sjálfsmýnd pönkara gekk aftur á móti út á það að vera gerendur, að vera frumleg og skapandi í stað þess að vera óvirkir neytendur.

Sú diskótónlist sem ómaðu á íslenskum diskótökum var að mestu leyti erlend og innlendur flytjendur diskótónlistar voru fáir. Gagnrýni pönkara hvað diskótónlist og diskómenningu varðar beindist því fyrst og fremst að aðdáendum þessarar tónlistar. Fjölmiðlar kyntu undir þessum deilum og blésu þær upp á unglingsíðum dagblaðanna með því að spyrja pönkara og „diskara“ á víxl þeim fyndist um hinn hópinn.⁴³⁴ Í viðtali við Stuðarann, unglingsíðu *Helgarpóstisins*, árið 1981 segir Helgi Elíasson, sextán ára pönkari:

Kosturinn við pönkara er að þeir eru miklu sjálfstæðari en t.d. þetta diskólíð. Hjá diskólíðinu eru alltof miklir peningar í spilinu. Sbr. þessi fót sem þeir ganga í. Þeir sem standa á bak við diskóið notfæra sér tækifærið til þess að græða á diskóinu.⁴³⁵

Stuðarinn birti nokkrum mánuðum síðar viðtal við tvo pílta sem aðhylltust diskómennin. Þeir tjáðu sig um spennu á milli pönkara og þeirra sem aðhylltust diskómennin og lögðu áherslu á að þessir tveir hópar ættu enga samleið:

Það er ekki sama hvaða fólk þú umgengst og þú getur ekki látið sjá þig með pönkara. Pönkarar eru lægsta stéttin í þjóðfélaginu. Við skömmumst okkar fyrir að tala við þá. ... við mundum aldrei leggjast svo lágt að fara á Borgina. Þar eru pönkararnir.⁴³⁶

⁴³³ „Þetta er allt Roy Rogers“, *Helgarpósturinn*, 8 apríl 1983:

⁴³⁴ „Í Bretlandi erum við jafnvel ekki kallaðir pönkarar - segja tveir pönkarar“, *Helgarpósturinn*.

⁴³⁵ „Í Bretlandi erum við jafnvel ekki kallaðir pönkarar - segja tveir pönkarar“, *Helgarpósturinn*,

⁴³⁶ „Jónas og Hermann teknir tali: Leggjum áherslu á að klæða okkur sómasamlega og vera hreinir“, *Helgarpósturinn*, 8. janúar 1982, bls. 20.

VI.3 Nýjar nálganir á menningararfinn

Þegar íslenskan menningararf ber á góma eru íslensk tunga, Íslendingasögurnar og handritin oftast en ekki það sem fyrst kemur upp í huga fólks. Vænta má að einnig yrðu nefndar þær ímyndir og þeir meintu eiginleikar sem svo gjarnan eru eignaðir hetjum Íslendingasagnanna og hinum sjálfstæðu afkomendum þeirra sem byggðu blómlega dali og gjöfula firði landsins og viðhéldu, langt fram á tuttugustu öld, þeim gildum sem við kennum við bændamenningu. Þetta eru jú þau atriði sem við minnumst á tyllidögum og sem dregin eru statt og stöðugt fram í hátíðaræðum fyrimenna. Þessum hugmyndum fylgdu lengi vel aðvörunarorð þess efnis að ill öfl sæktu að menningararfinnum; íslenskan ætti undir högg að sækja og lágmenning borgarinnar væri orðin ráðandi afl. Vert er að hafa í huga að þessar hugmyndir um baráttu góðs og ills eru að sjálfsögðu ekki nýjar af nálinni og munu tæpast hverfa af sjónarsviðinu í nánustu framtíð. Menningararfurinn er enda ekki lokað safn minja og hugmynda heldur síkvikur málmur sem bæði einstaklingar og hópar innan samfélagsins bæta í og klípa úr eftir þörfum. Eins og Foucault benti á byggist valdið fyrst og fremst á hugmyndafræðilegum skilgreiningum og hin raunverulega valdabarátta snýst því fyrst og fremst um valdið til þess að skilgreina.⁴³⁷ Því er það eðlilegt að innan hvernar þjóðar rýki styr um það hvað skuli telja til menningararfsins og hvað ekki. Menningarkimar af öllu tagi eru oftast skoðaðir með tilliti til ríkjandi menningar og þá sérstaklega með tilliti til þess sambands sem ríkir annars vegar á milli þeirra hugmynda sem knýja tiltekinn menningarkima áfram og svo þeirra sem kenndar eru við samfélagslegt hugmyndaforræði.

Hér á eftir er ætlunin að skoða hvernig pönkarar nálgust og nýttu íslenskan menningararf. Er áherslan sérstaklega lögð á tvö þemu; hugmyndir um ágæti sveitar umfram borg og íslenska tungu. Með því að hafna ríkjandi gildum sköpuðu pönkarar sér rými til þess að nálgast íslenskan menningararf á nýjan máta og út frá nýjum sjónarhornum. Vert er að gera stuttlega grein fyrir hugtökum upprunnum frá félagsfræðingnum John Stratton sem koma fyrir hér á eftir og eru hér notuð eru við greiningu á pönkinu sem menningarkima: *spectacular subculture* og *commodity oriented subculture*. Fyrri hugtakið mætti þýða sem „sjálfsprottinn menningarkimi“ en það vísar til þeirra menningarkima sem byggjast á tilraunum einstaklinga til að móta sameiginlega (t.d. í gegnum klæðaburð eða tiltekna hegðun) aðferðir til að takast á við tiltekið samfélagslegt ástand. Slíkir menningarkimar einkennast að mati Stratton af

⁴³⁷ Sjá t.d.: Foucault, Michel, *Discipline and Punish* (New York: Vintage Books 1995).

hugmyndaríkri og sjálfsprottinni úrvinnslu á samtíma hversdagsmenningu⁴³⁸ til þess að marka menningarleg átakasvæði á táknrænan hátt. *Commodity oriented subculture*, sem þýða mætti sem „neyslumiðaður menningarkimi“ vísar aftur til menningarkima sem einkennast af einstaklingsmiðuðum aðferðum til þess að takast á við tilveruna með neyslu tilbúins varnings sem kenndur er við tiltekin lífsstíl. Stratton nefnir brimbrettamenninguna sem dæmi en ástundum þess lífsstíls er einn þeirra möguleika sem einstaklingar geta notað til að flýja hversdaginn og skilgreina sig með tilstilli neyslu sem einstakling af ákveðnu tagi. Það að skilja eðli og uppruna menningarkima er samkvæmt Stratton forsenda þess að hægt sé að skoða það hvernig menningarstraumar flæða á milli menningarsvæða og verður nánar vikið að því hér á eftir.

Reykvískt stórborgarlíf

Hverfum aftur til vorsins 1981. Á dimmu sviði Norðurkjallara endurtekur ágengur gítar sama frasann aftur og aftur. Svo dynja kjuðarnir á trommusettinu og Einar Örn hefur upp raust sína og syngur um manninn sem stendur hálfboginn í rökkrinu, spenntur, eftirvæntingarfullur. Manninn sem bíður eftir að sjá eitthvað sem aðeins er til í hugskoti hans sjálfs og klámmyndunum. Hápunktur textans er jafnframt niðurstaða hans og umfjöllunarefni: „Vonleysi stórborgar / eirðarleysi stórborgar / vonleysi stórborgar / eirðarleysi stórborgar“.⁴³⁹

Í 4. kafla var fjallað um tengingu pönkmenningar við stórborgarlíf, jafnvel stórborgareymd, og það hvernig sú ímynd passaði við íslenskan raunveruleika í upphafi níunda áratugarins. Reyndin var sú að hvað borgarbrag varðar átti Reykjavík þessa tíma fátt sameiginlegt með London eða New York. Vilji pönkara til þess að skilgreina menningarkimann sem afsprengi nútíma borgarmenningar má hinsvegar skoðast sem gagnrýni á hefðbundnar hugmyndir um menningarlegt mikilvægi og heilnæmi sveita og dreifbýlis fram yfir höfuðborgarsvæðið.

Sjálfsmynd Íslendinga var á þessum tíma enn tengd sveitarlífi sterkum böndum. Þetta atriði er sérstaklega skýrt þegar litið er til þeirrar ímyndasköpunar sem fram fór á sviði bókmennta. Hin sterka nærvera Íslendingasagnanna og verka nóbelskáldsins Halldórs Laxness

⁴³⁸ Stratton, John, „On the importance of subcultural origins“, í *The Subcultures Reader*, ritstj. Gelder, Ken, og Thornton, Sarah (London: Routledge 1997), bls. 181–191.

⁴³⁹ *Gluggagægir*, sjá: Purrkur Pillnik, *Ekki Enn*, (Grammið1981).

stóðu nýsköpun í sagnagerð og ljóðlist fyrir þrifum og upp úr 1960 var því jafnvel haldið fram að íslenskri sagnagerð væri hvað viðfangsefni og sögusvið varðar markaður þröngur bás. Sveitin og sjávarþorpin væru aðalsögusvið íslenskra bókmennta og þéttbýlið vettvangur siðspillingar og eymdar. Þetta hefur helst verið skýrt með aldurssamsetningu þeirra skálda sem miðað var við á þessum tíma en þau voru flest alin upp í sveit og byggðu á þeirri reynslu við skrif sín.⁴⁴⁰

Hliðin fríða var ekki aðeins mærð af skáldum heldur voru ímyndir sveitar og þjóðveldisaldarrómantíkur ríkur partur af landkynningu Íslands bæði hvað sneri að útflutningi landbúnaðarvara og ferðamannaiðnaði. Kristinn Jóhannesson sem greindi ímyndasköpun Íslands í samhengi við ferðamannaiðnað í upphafi níunda áratugarins og talar um að dæmigerð landkynning hafi gengið út á glansmyndbönd þar sem „vakrir gæðingar geysast fram, setnir af ljóshærðum velvöxnum sveinum með breiða bringu, öldum upp á mjólk“.⁴⁴¹ Áhersla íslensku utanríkisþjónustunnar var sömuleiðis á staðalímyndir sveitarómantíkur enda var markmiðið það að selja landbúnaðarafurðir en ekki menningu.⁴⁴² Svo seint sem árið 1986, þegar leiðtogafundurinn átti sér stað í Reykjavík, var það mat stjórnvalda að besta landkynningin fælist í því að sýna stjórn málafréttamönnum erlendra stórblaða og sjónvarpsstöðva ungfrú alheim og sterkasta mann í heimi.⁴⁴³ Þetta styrkti enn frekar hlut sveitarómantíkur í ímyndarsköpun Íslands. Gestur Guðmundsson, félagsfræðingur, hefur rannsakað samspil rokkmenningar við menningararf og sýnt fram á að til þess að gerast aðili að alþjóðlegu samfélagi ungs fólks hafi íslensk æska fyrst þurft að stíga það skref að fjarlægja sig frá hinni klassísku þjóðmenningu. Þetta hafi hún fyrst og fremst gert í gegnum rokkmenninguna; með því að tileinka sér nýja líkamsbeitingu, nýjan stíl í klæðaburði og nýjar tegundir tónlistar. Þá fyrst þegar tilskilinni færni hafði verið náð á sviði innfluttrar menningar hafi íslensk æska verið tilbúin til þess að taka upp samræður við „hina viðurkenndu menningu“ þjóðarinnar. Gestur metur þessa þróun sem svo að pönkæskan hafi tilheyrt fyrstu kynslóðinni sem ekki þurfti lengur að berjast fyrir frumréttindum æskumenningar né hafi heldur upplifað sig sem skylduga til þess að skilgreina sérstaklega eða

⁴⁴⁰ Eggert Þór Bernharðsson, *Saga Reykjavíkur. Borgin 1940-1990. Fyrri hluti*, bls. 392-97

⁴⁴¹ Kristinn Jóhannesson, „Ný landsala“, í *Ímynd Íslands*, ritstj. Elín Bára Magnúsdóttir og Úlfar Bragason (Reykjavík: Stofnun Sigurðar Nordal 1994), bls. 47–60, hér bls. 48

⁴⁴² Kristinn Jóhannesson, „Ný landsala.“

⁴⁴³ Guðmundur Hálfðanarson, „Er íslensk söguendurskoðun útflutningshæf?“, í *Ímynd Íslands*, ritstj. Elín Bára Magnúsdóttir og Úlfar Bragason (Reykjavík: Stofnun Sigurðar Nordal 1994), bls. 93–105.

skapa tengsl milli æskumenningar og þjóðmenningar líkt og dægurlagahöfundar hippakynslóðarinnar.⁴⁴⁴

Hér að ofan var minnst á bókmenntaarfinn og það fer saman við samfélagsgreiningu Gestis að á síðari hluta áttunda áratugarins urðu loks þáttaskil í íslenskri bókmenntasögu. Fram kom kynslóð skálda sem var alinn upp í þéttbýli og vísaði bæði í ljóðum og skáldsögum til borgarinnar og menningar hennar sem síns vettvangs. Hér er átt við m.a. Einar Má, Einar Kárason og Pétur Gunnarsson.⁴⁴⁵ Borgin fékk uppreisn æru í skrifum þeirra og með henni unglíngamenningin og reynsla höfundanna af þeim þjóðfélagsbreytingum sem þeir höfðu upplifað. Það fór þó fjarri því að um skrif þessara ungu Reykjavíkurskálda ríkti sátt.⁴⁴⁶ Guðmundur Andri Thorsson bókmenntafræðingur skrifaði á seinni hluta níunda áratugarins að á bak við þann fyrirlitningartón sem hann greindi í orðræðunni um verk hinna ungu höfunda grunaði hann að lægi „sú tilfinning að Reykjavík eftirstríðsáranna sé ekki verðugt efni í skáldsögu, hún sé lítilla sanda og lítilla sæva, ég held að undir lúri djúprætt sektarkennd í aðra röndina yfir því að vera hér staddur, en ekki undir hlíðinni góðu”.⁴⁴⁷

„Ég er orðinn leiður á fegurðinni / sólin vorið og jöklarnir mega vera í friði / dýr og jurtir hef ég aðeins séð í / frystihólfum stórverslanana” sagði Einar Már Guðmundsson í ljóði árið 1981 og bætti við: „...ég er orðinn leiður / á Jóhannesi úr Kötlum á þjóðlegum / kvæðum um fjöll og firði / á þessum eilífu bænastundum með / réttlætinu.”⁴⁴⁸ Hann heldur áfram og lýsir í framhaldi því sem honum fellur betur í geð:

Án þess að skilja
hvers vegna
skynja ég fegurð
í rafljósunum.
Kyrrð,
í steinsteypunni.
Tónverk,
í urgi málmrisanna.

⁴⁴⁴ Gestur Guðmundsson, *Rokksaga Íslands. Frá Sigga Johnnie til Sykurmolanna*, (Reykjavík, Forlagið 1990).

⁴⁴⁵ Eggert Þór Bernharðsson, *Saga Reykjavíkur. Borgin 1940-1990. Fyrri hluti*, bls. 395-422.

⁴⁴⁶ Eggert Þór Bernharðsson, *Saga Reykjavíkur. Borgin 1940-1990. Fyrri hluti*, bls. 395-422.

⁴⁴⁷ Eggert Þór Bernharðsson, *Saga Reykjavíkur. Borgin 1940-1990. Fyrri hluti*, bls. 421.

⁴⁴⁸ Eggert Þór Bernharðsson, *Saga Reykjavíkur. Borgin 1940-1990. Fyrri hluti*, bls. 407 og Einar Már Guðmundsson, „Heimsókn“, í *Róbinson Krúsó snýr aftur*, (Reykjavík: Iðunn 1981), bls. 31-32.

Myndverk,
í olíubrák hafnarinnar.

Íslensku pönkararnir voru skilgetin systkini Reykjavíkurskaldanna og litu, líkt og skáldin, á Reykjavík sem sjálfstæðan menningarheim. Þetta var síður en svo viðhorf sérviturs minnihlutahóps, þvert á móti var íbúasamsetning Reykjavíkur í upphafi níunda áratugarins á þann veg að um 60% Reykvíkinga voru fæddir eftir seinna stríð.⁴⁴⁹ Þessi flokkur ungra Reykvíkinga deildi ekki með þeim eldri sektarkenndinni sem Guðmundur Andri Thorsson talar um. Í stað þess að finnast þau þurfa að taka afstöðu til flóttans á mölina eða vinna úr íslenskum menningararfi, eins og Megas hafði t.d. sýnt fram á að væri vel samrýmanlegt rokki, var þessi hópur í fararbroddi í sköpun margþættrar borgarmenningar og spiluðu áherslur þær sem pönkmenningin innleiddi þar stórt hlutverk.

Hér að framan voru kynnt hugtökin sjálfsprottinn menningarkimi (e. *spectacular subculture*) og neyslumiðaður menningarkimi (e. *commodity oriented subculture*) og bent á að menningarkimar sem falli undir seinna hugtakið eigi mun auðveldara með að ferðast á milli heimssvæða, að því gefnu að kapítalísk samfélagsgerð áfangastaðarins sé svipuð þeim sem menningarkiminn spratt úr. Frumpönkið er almennt talið falla undir fyrra hugtakið og má vera að það skýri afhverju pönkið nam svo seint sem raun var land hér. Uppruni pönkmenningar er jafnan rakinn til óánægju með vaxandi atvinnuleysi og takmarkaðar framavonir ungmenna í kjölfar kreppu⁴⁵⁰ en á sama tíma og Sex Pistols sungu „No future” var þvert á móti næga vinnu að fá hér á landi. Landsmenn voru auk þess loks að losna úr síðustu haftaböndunum og leiddi það af sér bæði aukinn innflutning á hverskonar neysluvarningi auk þess að innleiða endanlega sólarlandaferðir sem sumarleyfisvalkost á allra færi. Slagorð sem tengdust vonleysi og óánægju með stéttaskiptingu áttu því lítinn hljómgrunn meðal íslenskra ungmenna. Sem sjálfsprottinn menningarkimi þurfti pönkið að vera merkingarbært til að geta numið land, fyrr átti það ekki möguleika á því að ná merkjanlegri útbreiðslu hérlandis. Innreið pönksins í íslenskt samfélag má tengja vilja unga fólksins til að skapa fjölbreytta borgarmenningu. Menningarlegar áherslur pönkæskunnar geta trauðla talist annað en áherslur borgarbarna, pönkarar vildu móta umhverfi sitt á þá leið að þar væri hraði og hreyfing, tónleikafjöld og fjölbreytt menningar- og götulíf.

⁴⁴⁹ *Árbók Reykjavíkurborgar 1985* (Reykjavík: Reykjavíkurborg, Fjármála- og Hagsýsludeild 1985).

⁴⁵⁰ Sjá t.d. Savage, Jon, *England's Dreaming. Anarchy, Sex Pistols, Punk Rock, and Beyond* (London: St. Martin's Griffin 2002).

Hvað síðasta atriðið varðar má vísa til þess aðdráttarafls sem göngugatan Austurstræti hafði í augun pönkara.

Athyglisvert er að bera þann kraft og þá orku sem einkennir íslenska pönkið sem menningarkima saman við það viðhorf sem var ríkjandi á hippatímanum að til þess að lifa hippadrauminn í botn, þyrftu men yfirleitt að komast til útlanda.⁴⁵¹ Að sjálfsögðu litu íslenskir pönkarar öfundaraugum til útlanda og þeir sem höfðu tök á því lögðu sig eftir því að ferðast til London. Mun minna var þó um landflóttu meðal pönkara en hippa. Pönkarar kusu að reyna að breyta eigið umhverfi og ber þar hæst sú bylting sem pönkið var í íslensku tónlistarlífi. Í lok áttunda áratugarins hafði um marga ára skeið ríkt alger ládeyða hvað tónleikahald og flutning lifandi tónlistar varðaði og hafa ástæður þessa verið raktar til ýmissa aðskilinna þátta.⁴⁵² Þetta breyttist allt í einni svipan veturinn 1980-1981 þegar íslenska pönkið komst á flug. Þar sem áður hafði ríkt alger vöntun var nú iðandi tónlistarlíf og oft margir tónleikar sama kvöldið. Fyrirmyndir voru hvað skipulagningu varðar sóttar til útlanda og gengu út á grasrótastarfsemi og samvinnu frekar en markaðspælingar enda fengu þær hljómsveitir sem tóku þátt í þessari vakningu yfirleitt ekki borgað fyrir að koma fram.⁴⁵³ Það var ekki aðeins framboð á innlendri tónlist sem jókst með tilkomu pönksins. Á öndverðum níunda áratugnum var plötuúrval hér á landi með eindæmum einsleitt. Þetta breyttist með stofnun útgáfufyrirtækisins Grammsins vorið 1981⁴⁵⁴ sem fljótlega hóf innflutning tónlistar samhliða öflugri útgáfu íslenskra pönk- og nýbylgjusveita og varð að fyrstu óháðu plötubúð Íslands. Grammið þótti góð plötubúð og hefði hvað úrval af framsækinni tónlist varðar í raun getað verið staðsett í hvaða stórborg sem er.

Með því að vera fyrsti áberandi jaðarmenningarkiminn sem dafnaði á Íslandi sýndi pönkmenningin og þáttakendur hennar fram á það að hér, rétt eins og í erlendum stórborgum, gætu slíkir straumar fest rætur og dafnað. Pönkið átti þannig virkan þátt í því að geta af sér þá borgarmenningu sem er í dag ímynd Reykjavíkur: lifandi kröftug borg með öflugum tónlistar og listalífi.

⁴⁵¹ Gestur Guðmundsson og Kristín Ólafsdóttir, '68 Hugurflug úr viðjum vanans, bls. 301

⁴⁵² Sjá t.d. Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld* og Gestur Guðmundsson, „Rokk og nútíma þjóðmenning á Íslandi“, *Tímarit Máls og Menningar*, 4:1991 og heimildarmyndina *Rokk í Reykjavík*, 1982.

⁴⁵³ Utangarðsmenn eru hér athyglisverð undantekning enda var það hvati að stofnun hljómsveitarinnar að geta lifað af rokki. Varðandi þessa staðhæfingu vísast hér annars vegar til viðtala höfundar í tekin í tenglum við rannsókn og hinsvegar til t.d. frásagnar Sigga Pönkara í: Jens Guðmundsson, *Poppbókin. Í fyrsta sæti* (Reykjavík: Æskan 1983), bls. 153.

⁴⁵⁴ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 233

Pönk á íslensku

David Lowenthal skrifar í *The Heritage Crusade* að hin uppreisnargjarna æska leggi allt kapp á að virðast sjálfsköpuð og skuldlaus við fjölskyldu, samfélag og hefðir.⁴⁵⁵ Þó svo íslenskir pönkarar hafi ásamt öðrum ungmönnum hafnað sveitaámyndum menningararfsins fer fjarri því að þeir falli að þessari sýn Lowenthals. Þvert á móti tóku þeir hvað tungumálið varðar þá afstöðu að hafna notkun ensku í tónlistarsköpun og tjá sig frekar á íslensku. Þar fylgdu þeir í fótspor hippakynslóðarinnar sem Gestur Guðmundsson telur að hafi fyrst íslenskra ungmenna verið fær um að geta „tekið til máls á íslensku á eigin forsendum“.⁴⁵⁶ Eins og bent hefur verið á naut pönkæskan brautryðjendastarfs þeirra sem á undan komu, þar á meðal þess að þurfa ekki að sanna að hægt væri að syngja rokk á íslensku því það hafði Megas jú þegar gert. Gengur Gestur svo langt að segja að síðan þá hafi enskir textar í íslensku rokki verið skýrt merki þess að viðkomandi hljómsveit hafi gefist upp á að semja texta.⁴⁵⁷

Það hvernig pönkæskan nálgast íslenskuna var þó skýrt merki um það að með því að velja íslenskuna var ekki einungis fetað í fótspor hins ljóðræna meistara. Textar pönksins einkennast þvert á móti af afslöppuðu viðhorfi til tungumálsins og má eflaust tengja það því að pönkararnir voru hvorki tilneyddir til að syngja á íslensku né heldur þurftu þeir að sanna að það væri hægt. Höfnun pönkara á viðtekinni tónlistarlegri fagurfræði auðveldaði íslenskum pönkurum að syngja á íslensku. Simon Frith hefur bent á að það sé algengt að söngvarar reyni að hljóma eins og fyrirmyndir sínar. Þannig hafi breskir söngvarar hér áður fyrir gjarnan reynt að líkja eftir framburði amerískra rokktónlistarmanna. Rokktónlistarfólki sem söng á öðrum tungum en ensku reyndist róðurinn þyngri. Ítalir til dæmis ljúka ekki setningum á þann máta að rím á amerískan máta virki. Margir þeirra rokktónlistarmanna sem vildu láta taka sig alvarlega sömdu því á ensku til að geta betur líkt eftir rokkhefðum. Pönkið var hinsvegar, samkvæmt Frith, frelsandi í ljótleika sínum verið frelsandi. Til dæmis hafi Finnar allt í einu farið að geta sungið á móðurmálinu því að það skipti ekki lengur máli að fylgja fagurfræðilegum hefðum.⁴⁵⁸

Flestar pönkhljómsveitirnar báru íslensk nöfn og sungu nær eingöngu á íslensku og um íslenskan veruleika. „Sokkar buxur, diskósór / úr Blondie, Plaza og Garbó / Sumar vetur vor og haust / tískan gengur endalaust. / Hjá Heiðari lærir þú að vanga / Í Módel lærir þú að ganga. /

⁴⁵⁵Lowenthal, David, *The Heritage Crusade and the Spoils of History* (Cambridge: Cambridge University Press 2005), bls. 55

⁴⁵⁶ Gestur Guðmundsson, „Rokk og nútíma þjóðmenning á Íslandi.

⁴⁵⁷ Gestur Guðmundsson, „Rokk og nútíma þjóðmenning á Íslandi“, bls. 114

⁴⁵⁸ Frith, Simon, *Sound effects, youth, leisure, and the politics of, rock'n'roll*, bls. 175-6.

Rassinn getur þú minnkað / og andlitið á þér sminkað“ sungu strákarnir í Vonbrigði á plötunni *Kakófóníu*⁴⁵⁹ en hin unga skáldkona Didda samdi textann. Q4U sungu um sprengjur yfir Betlehem og „bombuna allra barna“⁴⁶⁰ og vísuðu þannig í óttann við vígbúnaðarkapphlaupið og ástandið við botn Miðjarðarhafs. Jonee Jonee áttu smellinn *Af því að pabbi vildi það* sem lýsir því hvernig það vildi til að söguhetjan valdi að ganga í Versló og Einar Örn, söngvari Purrks Pillniks var „svo ánægður / og glaður og kátur / ég fékk kaupið mitt í dag“⁴⁶¹. Ólíkt brauðryðjandanum Megasi fjölluðu pönkarar ekki um þjóðsagnakennt efni eða hetjur heldur beittu þeir íslenskunni til að fjalla um hversdaginn.

Bubbi hélt áfram að semja svipaða texta fyrir Utangarðsmenn og hann hafði gert fyrir sólóplötu sína *Ísbjarnarblús* og urðu vinsældir laga hans slíkar að af hlutust deilur um texta hans sem sumum þóttu reyna á þanþol tungumálsins. Þessar deilur fóru framan af fram á síðum prentmiðlanna og þá sérstaklega í *Þjóðviljanum* en náðu hápunkti á sérstöku málþingi sem haldið var í Árnagarði í nóvember 1980 þar sem kostir og lestir gúanótexta voru ræddir. Sumir töldu sig sjá í textum Bubba skapandi og nýstárlega notkun á íslenskri tungu en aðrir sáu í þeim beina ógn við hið ástkæra ylhýra mál. Ekki fékkst endanleg niðurstaða á málþinginu og bíður skaðsemi textanna því enn niðurstöðu.⁴⁶² Um gúanótextana hafði Bubbi sjálfur þetta að segja: „Gúanó er latneskt orð, þýðir fuglaskítur, og frjóir angar spretta af gúanói“⁴⁶³.

Textar Purrks Pillniks vöktu frá upphafi mikla athygli en við smíð þeirra notaðist söngvari hljómsveitarinnar Einar Örn við daglegt talmál. Afleiðingin var tjáning sem var afar kröftug og blátt áfram. Skáldið Sjón skrifaði að þar til hann heyrði fyrst í Purrki Pillnikk hefði hann um nokkuð skeið leitað árangurslaust að skáldi af sinni kynslóð sem notaðist við daglegt talmál í ljóðum sínum og ynni úr borgarmeningunni. Sjón telur texta Einars standa fyllilega undir því að vera kallaðir ljóð og dáist að því hvernig Einar stundaði það að flétta viðbrögð áhorfenda á hverjum tónleikum inn í texta sína. Að vinna á slíkan hátt úr núinu í viðurvist viðtakenda var að mati Sjón rétta leiðin fyrir skáld til að nálgast almenning þar sem „lifandi endurnýjun tungumálsins er ekki síst að finna utan bókmenntanna og að skáld eru á undanhaldi

⁴⁵⁹ Sjá: Vonbrigði, *Kakófónía* (Grammið:1983)

⁴⁶⁰ Sjá Q4U, Q2.

⁴⁶¹ Purrkur Pullnikk, „Gleði“, Ekki enn.

⁴⁶² Silja Aðalsteinsdóttir og Ásbjörn Morthens, *Bubbi*.

⁴⁶³ „Sá sem alltaf hækkar flugið hlýtur einhverntíma að hrapa“ - Gunnar Salvarsson ræðir við Bubba Morthens“, *Vísir*.

sem lifandi afl í samfélaginu. Hversu góðar sem bækur kunna að vera þá eru þær ekki þess megnugar að líkja eftir raunverulegri snertingu rokksöngvarans við áhorfendur/samfélagið“.⁴⁶⁴

Purrrkurinn undirstrikaði tengingu sína við íslenska tungu enn frekar veturinn 1981 en þá fengu þeir allsherjagoðann Sveinbjörn Beinteinsson í lið með sér á þó nokkrum tónleikum og kveða rímur. Var almennt góður rómur gerður að uppátækinu og kom Sveinbjörn meðal annars fram með Purrrkinum á einum tónleika bresku pönksveitarinnar *The Fall* þá um haustið.⁴⁶⁵

Þrátt fyrir að pönkið hafi verið gagnrýnt fyrir að vera í heild sinni hugmyndafræðilega ómarkviss hreyfing var gagnrýni menningarkimans hvað varðar samfélag og gildi mikilvægt endurnýjunarafi og grundvöllur menningarlegrar sköpunar. Kjarninn í pönkinu er vilji til nýsköpunar, endurskilgreininga og höfnunar neyslumeningar. Þessa hugmyndafræði á íslenska pönkið sameiginlega með því erlenda og hana má tengja beint við yfirlýsingar þáttakenda um að í pönkinu hafi falist mikill kraftur. Höfnun viðtekinnar hugmynda var grundvöllur nýrra nálgana. Einar Örn Benediktsson, er einn þeirra sem sjá skýra tengingu á milli þáttöku sinnar í pönkinu og vakningar til menningarlegrar iðju en í viðtali við DV segir hann „Þess vegna held ég að ég eigi eftir að segja það þangað til ég drepst að ég sé pönkari. Pönkið kom mér til að hugsa, að þæla í að ég sé meira en stórkostlegur samsetningur af frumum.“⁴⁶⁶

Sé það sem fyrst virðast vera þverstæður í pönkmenningunni, áherslan á stórborgarbrag og pönktextar á þjóðtungu kryddaðir forníslenskum kveðskap sett í samhengi víðari samræðu ungs fólks við hefðbundnar hugmyndir um íslenskan menningararf, skýrist það sem áður virtist torskilið. Í sömu mund komumst við nær því að skilja hvað það var sem fékk pönkið loksins til að virka í íslensku samhengi. Rætur „íslenska meiksins“ eru vanalega raktar til pönkhljómsveita þessa tímabils og þá sérstaklega þess afslappaða viðhorfs sem byggðist á því að fylgja eigin viðmiðum en ekki þeim ímynduðum væntingum útlendinga. Í lok níunda áratugarins uppskáru Sykurmolarnir hneykslan og fordæmingu íslenskra fjölmiðla fyrir að hafna hverri fjárfúlgunni á fætur annari á þeim forsendum að hljómsveitin kaus að halda í listræna stjórn yfir eigin sköpun. Þetta viðhorf er grundvallað á íslensku pönkmenningunni og do-it-yourself viðhorfinu, þeim hljómsveitum sem óhræddar buðu erlendum stórstjörnum hingað að spila og

⁴⁶⁴ Sjóón, „Vondur strákur. Um textagerð Einars Arnar á hljómplötum Purrrks Pillnikks“, *Tímarit Máls og Menningar*, 4:1991.

⁴⁶⁵ Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld*, bls. 251.

⁴⁶⁶ „Ég vil líf fyrir dauðann. Einar Örn dreginn í viðtal niðri í Grammi“, *Dagblaðið Vísir - DV*

keyrðu alls ófeimnar á bíldrúslum út á flugvöll að sækja mikilmennin, því fólki sem kaus að skapa hér þá veröld sem það vildi í stað þess að flýja land og síðast en ekki síst á því að það er ekki hvað þú getur heldur hvað þú gerir. DIY hugmyndafræðin og þau grasrótavinnubrögð sem einkenndu pönkið á alþjóðlega vísu gerðu að verkum að samstarf þvert á landamæri varð auðveldara og eðlilegra en áður. Persónuleg tengsl á milli einstaklinga mynduðu brýr á milli hópa. Tengsl Einars Arnar Benediktssonar við þáttakendur í enskri pönkmenningu gerði útgáfu fyrstu íslensku pönkplötunnar mögulega og svipuð persónuleg tengsl annarra voru það sem síðar gerðu tónleikaferðir Þeys, Purrks Pillnikks, Fræbbblanna og Utangarðsmanna mögulegar.

Pönkkynslóðin var fyrsta kynslóðin sem fannst það sjálfsagt að vera bæði hluti af íslenskri þjóðmenningu og alþjóðlegri æskulýðsmenningu og sá ekki þörf til þess að líkja í einu og öllu eftir erlendum fyrirmyndum eða afneita þjóðlegum einkennum, hvað þá nauðsyn á því að flýja land. Að vera Íslendingur útilokaði ekki að maður gæti verið pönkari og öfugt. Afraksturinn var afslappað viðhorf gagnvart bæði íslenskum menningararfi og erlendum áhrifum og er óhætt að fullyrða að ávextir þessa hafa verið ríkulegir, bæði fyrir íslenskt samfélag og fyrir einstaka listamenn.

VII Niðurstöður

Pönkið var lengi vel eitthvað Íslendingar þekktu flestir aðeins af afspurn. Þetta gerði fjölmiðlum kleift að fjalla um fyrirbærið eftir eigin geðþótta. Framan af var umfjöllunin einkum á nótum æsifrættamennsku. Dagblöðin gerðu út á umfjöllun um sóðaskap, ruddamennsku og almennt siðferðislegt gjaldþrot þeirra sem aðhylltust pönkið og myndskreyttu greinarnar gjarnan krassandi myndum. Sé grannt skoðað má greina enduróm af því siðferðisupphoti sem erlendir fjölmiðlar kyntu undir og má sjá sem tilraun til þess að jaðra pönkara og pönkmenninguna sem frávik. Eftir því sem á leið og menningarkiminn hóf að kvikna hérlendis vék einhliða fréttáflutningur hinsvegar fyrir hófsamari og raunsærri umfjöllun. Margir viðmælenda minna lýstu því að hafa fundist pönkið ógeðfellt af lýsingu fjölmiðla að dæma en hafa heillast af sjálfri tónlistinni þegar þau loks fengu tækifæri til að heyra hana.

Það var erfitt að nálgast sjálfa pönktónlistina í lok áttunda áratugarins. Úrvalið í íslenskum plötubúðum var lítið og miðaðist við vinsældatónlist. Ljósvalkamiðlar spiluðu ekki pönktónlist en um hana mátti þó lesa í erlendum tónlistartímaritum sem hér voru seld. Pönkáhugafólk beitti ýmsum aðferðum til þess að bæði nálgast plötur að utan og þær plötur sem hingað bárust voru afritaðar manna á milli. Þannig smitaðist pönkáhuginn hægt og rólega í gegnum grasrótina. Tónleikar The Stranglers voru 1978 vöktu athygli á pönkinu en þeir voru gríðarlega vel kynntir í fjölmiðlum. Í framhaldi af tónleikunum byrjaði pönkið að spíra í Kópavogi. Fræbbblarnir stukku svo fram á sjónarsviðið haustið 1978 og voru óþreytandi við að spila og standa fyrir tónleikum.

Pönkið er menningarkimi sem hverfist um tónlist. Erfiðleikar hvað varðar aðföng og aðstöðuleysi hvað viðvök tónlistarflutningi virðist hafa verið það sem stóð menningarkimanum lengi vel fyrir þrifum hérlendis. Fyrir utan það að hljómsveitir áttu almennt erfitt uppdráttar, en öndverður áttundi áratugarinn hafði einkennst af ládeyðu hvað varðar flutning lifandi tónlistar, höfðu þeir skemmtistaðir sem gerðu út á flutning lifandi tónlistar höfðu ekki áhuga á því að ráða til sín pönkhljómsveitir. Hér skorti pöbbamenninguna, sem víða erlendis var sá vettvangur þar sem ungar og óreyndar hljómsveitir gátu fengið tækifæri til að stíga á stókk og spreyta sig. Til þess að komast á svið þurftu íslenskar pönkhljómsveitir bæði að finna svið og eiga eða hafa aðgang að öllum þeim tæknibúnaði sem þurfti til tónleikahalds, þar á meðal söngkerfi. Auk þeirra praktísku erfiðleika sem fylgdu tónleikahaldi kvörtuðu þau sem reyndu að flytja pönk og

aðra framsækna tónlist til að byrja með oft undan því að áheyrendur kynnu ekki að meta tónlist sem þeir þekktu ekki og kunni ekki að dansa við. Diskómenningunni var gjarnan kennt um ástandið en vinsældir diskótekanna voru vissulega á kostnað þeirra hljómsveita sem fluttu lifandi tónlist. Sviðið hafði beinlínis vikið fyrir plötusnúðabúrinu.

Vorið 1980 urðu hinsvegar þáttaskil og pönkið, sem hafði þá kraumað um nokkurt skeið í Kópavoginum, braust upp á yfirborðið. Má þakka það ötulu brautryðjendastarfi Fræbbblanna og ótrúlegu brautargengi Utangarðsmanna sem skilaði sér í stórauðnum áhuga ungs fólks á framsækinni tónlist. Fjöldinn allur af nýjum hljómsveitum spratt fram á sjónarsviðið og einnig átti sér stað sú viðhorfsbreytingar til tónlistarsköpunar að nú þótti sjálfsagt að nýjar hljómsveitir flyttu sem mest af frumsamdri tónlist, á íslensku hversdagsmáli. Það virðist einnig hafa skipt miklu máli að tónlistaráhugafólk almennt tók auknu tónleikahaldi fagnandi og voru tónleikar yfirleitt vel sóttir, bæði af þeim sem voru sérstaklega áhugsöm um pönk og framsækna tónlist og einnig af þeim sem höfðu almennt áhuga á því að heyra nýja og áhugaverða tónlist. Það voru þó ekki aðeins hugarfarslegir þættir sem hrintu tónlistarlegri byltingu af stað heldur auðvelduðu efnahagslegar breytingar hana. Þrátt fyrir landfræðilega einangrun urðu aðföng að mörgu leyti auðveldari í upphafi áttunda áratugarins heldur en áður og hægara var um vik að nálgast hljóðfæri og tæknibúnað. Stofnun plötupressunnar Alfa í Hafnarfirði vorið 1980 var einnig mikil framför en fyrirtækið framleiddi einnig kassettur og var hið fyrsta sinnar gerðar á Íslandi. Sjálfur skurðurinn fór áfram fram erlendis en það að geta pressað plötur hérlendis gerði plötuútgáfu mun einfaldari og ódýrari.

Sem tónlistarvettvangur byggðist pönkið á grasrótastarfssemi. Þar sem menningarkiminn var mjög smár hérlendis þekktust einstaklingar innan hans oft innbyrðis. Tengslanetið teygði sig út fyrir landssteinana og lágu sprotar þess sérstaklega yfir til Bretlands. Þeir einstaklingar sem höfðu tengsl við pönkmenningu erlendis voru menningarkimanum hér heima mikils virði. Sé horft til kenninga Bourdieu um auðmagn menningarkima er ljóst að félagsauðurinn var það afl sem knúði menningarkimann áfram og á það við hvort sem litið er til nýliðunar, tónleikahalds eða útgáfustarfssemi. Brautryðjendastarf Fræbbblanna og seigla þeirra hvað tónleikahaldi viðvök veitti pönkinu brautargengi. Purrkur Pillnikk og áform hljómsveitarinnar um útgáfu urðu kveikjan að stofnun Grammsins sem svo aftur gaf út efni annarra pönk og nýbylgjusveita auk þess að þróast yfir í það að verða að metnaðarfullri plötubúð sem breiddi enn frekar út áhugann á pönki og framsækinni tónlist. Þeysararnir studdu við bakið á nýjum hljómsveitum eins og Bruna

B.B. og Tappa Tíkarrass með því að veita þeim aðstöðu í hljóðveri sínu og aðstoð við upptökur. Útgáfufyrirtæki Peysaranna, Eskvímó, stóð einnig fyrir tónleikahaldi og er nýbylgjuháttíðin *Annað hljóð í strokkinn* gott dæmi um metnaðarfullt framtak og góður vitnisburður um samstarfsvettvang ólíkra hljómsveita. Fjölritin *Ný fullnæging* og *Ný friðþæging* má svo nefna sem dæmi um tilraun til merkingarmiðlunar inna menningarkimans og á hans eigin forsendum.

Íslenska frumpönkið var almennt séð opið fyrir tilraunastarfssemi hverskonar og það má jafnvel lýsa því sem „leikglöðu“. Eitt einkenna íslenskra pönk- og nýbylgjutónleika eru tengsl við gjörningalist en algengt var að hljómsveitirnar sjálfar annað hvort fengjust við gjörninga af ýmsu tagi eða væru í samstarfi við leikhópa, þar á meðal Svart og Sykurlaust sem var starfaði á árunum 1983-1986 og kynnti Íslendinga fyrir fyrirbærinu götuleikhúsi.⁴⁶⁷ Bruni BB urðu frægir að endemum eftir hæsnaslátrunina í Nýlistarsafninu en einnig fóru Þeyr, Fan Houtens Kóko og Medúsuþpurinn mikinn við að tengja tónlist og gjörninga. Medúsuþpurinn var hópur ungra manna úr fjölbraut úr Breiðholti⁴⁶⁸ og átti seinna eftir að þróast yfir í menningaraflið Smekkleysu.

Líkt og átti við um pönkið sem tónlistarlegan vettvang samanstóð samfélagsleg vídd menningarkimans af mörgum litlum hópum sem sameinuðust um áhuga sinn á pönkmenningu. Meðal þessara hópa má greina ákveðna aðgreiningu sem meðal annars birtist í ólíkum áherslum varðandi ásýnd og mikilvægi mótaðrar hugmyndafræði. Pönkáhugafólk var af breiðu aldursbili og þó svo tónlistarleg samvinna gengi þvert á þau mörk sem aldursskiptingin óhjákvæmlega setti þáttakendum þá markaði aldursdreifingin samfélagsleg mörk á milli hópa. Líkt og annað ungt fólk myndaði pönkáhugafólk gjarnan tengsl sín á milli í gegnum sitt félagslega nærumhverfi. Oft kynntist pönkáhugafólk í gegnum skóla en tengslamyndun var líka möguleg á opinberum stöðum á borð við Austurstræti, Borgina eða Fjalaköttinn. Þeir hópar sem helguðu sér Hlemm og Skiptistöðina höfðu aftur á móti lítinn áhuga á samskiptum við utanaðkomandi.

Sá ljótleiki sem fólst í pönkútlitinu var með vilja gerður. Útliti pönkara var ætlað að ögra Jóhanna Bergmann lýsti pönkhárinu sem svo að markmiðið hafi verið að ögra viðteknum hugmyndum um fegurð kvenna. Samkvæmt viðmælendum mínum virðast íslenskir pönkarar ekki haft ástæðu til þess að óttast beint ofbeldi vegna klæðaburðar. Áreiti af öðru tagi var

⁴⁶⁷Ólafur Engilbertsson, *Rætur Smekkleysu þræddar*.

⁴⁶⁸ Þess má geta að umtalsverður hluti þeirra einstaklinga sem urðu leiðandi/áberandi í pönkmenningunni komu einmitt út Breiðholtinu en auk Medúsuþpúsins má nefna Björk og hljómsveitirnar Vonbrigði og Englaryk.

hinsvegar staðreynd sem íslenskir pönkarar virðast hafa upplifað í ólíkum mæli eftir því hversu skrautlega þeir klæddu. Það er mögulegt að fámennið hérlendis hafi framan af virkað sem bremsa hvað það varðar að bera pönkáhugann utan á sér. Það sama gildi svo um íslenska pönkara og um aðra pönkara sem bjuggu fjarri stórborgum, nauðsynin rak þau til þess að notast við það sem hér fékkst og skapa pönkgallann sjálf. Það var þó mjög misjafnt hversu mikið einstaklingar lögðu upp úr því að eltast við pönkaða ásýnd. Af viðtölum við viðmælendur rannsóknarinnar að dæma lögðu konur meira upp úr því heldur en karlar og yngri hluti þáttakendanna virðist sömuleiðis hafa frekar elt ólar við skrautlegri ásýnd en sá eldri. Ungir pönkarar af Hlemmi og Skiptistöðinni lögðu mikla áherslu á útlitið og í þeirra huga var að vera pönkari og að líta út sem slíkur eitt og hið sama. Leðurjakkar, hanakambar og keðjur voru hluti af daglegum klæðnaði þessara hópa. Fyrir vikið skáru þessir hópar sig virkilega úr á götum úti. Á hinum enda skalans eru karlmenn úr eldri hluta pönksamfélagsins. Í þeirra augum var það tónlistin og oft viðhorfin sem skiptu máli en ekki ásýndin. Sumir þeirra tóku það sérstaklega fram að foreldrum þeirra hefði beinlínis þótt það léttir að ungu mennirnir vildu frekar ganga í skrýtnum fötum af afa heldur en í dýrari tískuvarningi.

Íslenska pönkið var á sínum tíma oft gagnrýnt fyrir skort á einingu um pólitíska hugmyndafræði. Þá gagnrýni má tengja við ríkjandi áhrif bresks pönks umfram það bandaríska hér á landi en sú mynd sem íslenskir fjölmiðlar drógu upp í árdaga pönksins mótaði hugmyndir almennings um stefnuna og þáttakendur hennar. Líkt og á hinum Norðurlöndunum gerðu félagslegar kringumstæðu að verkum að hér fundu gagnrýnisraddir breska pönksins ekki almennilega forsendur. Þegar nánar er að gáð er ljóst að ólíkir hópar innan pönkmenningarinnar sameinuðust vissulega um tiltekna hugmyndafræði, nefnilega gagnrýni á neyslumeningu og almenna andúð á ríkjandi skipan mála og stöðnuðum samfélagshugmyndum (*status quo*). Andúð á neyslumeningu birtist sérstaklega í áherslu á sjálfsmynd pönkara sem gerendur en ekki neytendur, í höfnun þess sem pönkarar sáu sem gelda verksmiðjuframleiðslu á sviði tónlistar og í þeim kjarki sem gat af sér nýjar nálganir á menningararfinn. Innreið pönksins í íslenskt samfélag má tengja vilja unga fólksins til þess að hafna sveitarómantík og leggja þess í stað áherslu á sköpun fjölbreyttrar borgarmenningar. Menningarlegar áherslur pönkæskunnar eru áherslur borgarbarna, pönkarar vildu móta umhverfi sitt á þá leið að þar væri hraði og hreyfing, tónleikafjöld og fjölbreytt menningar- og götulíf. Pönkið átti þannig virkan þátt í því að geta af

sér þá borgarmenningu sem er í dag ímynd Reykjavíkur: lifandi kröftug borg með öflugum tónlistar og listalífi.

Með því að vera fyrsti áberandi jaðarmenningarkiminn sem dafnaði á Íslandi sýndi pönkmenningin og þáttakendur hennar fram á það að hér, rétt eins og í erlendum stórborgum, gætu slíkir straumar fest rætur og dafnað. Líta má á frumpönkið sem fyrstu hérlendu jaðarmenninguna sem dregur að sér nægilegan fjölda ungmenna til þess að veruleg menningarleg skil myndist innan kynslóðar. Áður virðast mörkin frekar hafa verið dregin milli kynslóða en með tilkomu pönksins tel ég að myndist í fyrsta skipti skýr og áberandi átakamörk innan kynslóða. En pönkið er ekki bara fyrsta dæmið um jaðarmenningu sem klýfur kynslóð heldur einnig fyrsta innflutta jaðarmenningin sem tekur á sig sér íslenska mynd. Gagnrýnið viðhorf pönksins og höfnun viðtekinna viðhorfa skapaði grundvöll fyrir því að nálgast íslenskan menningararf og hefðir á nýjan máta Með hliðsjón af notkun íslenskunnar og frumlegri nálgun á menningararfinn, sbr. t.d. samvinnu Purrks Pillniks og Sveinbjörns Beinteinssonar, má mögulega má sjá pönkið sem sjálfstæðisyfirlýsingu fyrstu kynslóðarinnar sem taldi sig fullgilda þáttakendur í alþjóðlegri rokkmenningu.

Auk þess að draga upp mynd af menningarkímanum og greina hann var eitt aðalmarkmiða rannsóknarinnar að greina að hversu miklu leyti íslenska frumpönkið hefði verið hrá eftiröpun að utan eins eða hvort aðlögun pönkmenningar að íslenskum aðstæðum hefði náð að skapa menningarkímanum séríslensk einkenni. Ég tel að íslenska frumpönkið hafi tvímælalaust mótast af íslenskum aðstæðum og sé rýnt nánar má greina tvær meginforsendur sem helgast bæði af tíma og rúmi. Í fyrsta lagi settu smæð íslensks samfélags og landfræðileg staðsetning menningarkímanum ákveðnar skorður og í öðru lagi skiptir það máli hversu langan tíma það tók pönkið að spíra hérlendis. Eitt helsta sérkenni íslenska pönksins sem tónlistarlegs vettvangs var hversu sundurleitur hann var og skýrist það þegar litið er til þess hversu langan tíma það tók pönkið að nema hér land. Þegar rokksprengjan var tendruð voru fyrstu erlendu pönksveitirnar löngu dánar og grafnar og þær margvíslegu myndir sem pönkið tók á sig allar á sveimi hér í einu. Áhrif þessa er auðvelt að greina í tónlist íslensku hljómsveitanna. Ólíkt því sem átti við um allra fyrstu pönkhræringarnar, sem drógu mjög dóm af erlendum fyrirmyndum einkenndist pönkið sem tónlistarvettvangur af miklu listrænu frelsi frelsi. Fámenni og smæð íslensks samfélags hafði

Þau áhrif að hér var ekki um að ræða sömu aðgreiningu meðal hópa sem aðhylltust ólíkar áherslur pönksins og gerði það að verkum að frelsi til tilrauna var mikið. Í stað þeirra aðgreiningar sem tíðkaðist erlendis var algengt að á viðburðum hérlendis kæmu fram saman hljómsveitir og listamenn af mjög fjölbreyttum meiði og settu hvorki tónlistarfólk né tónleikagestir ólíkar áherslur fyrir sig. Landfræðileg einangrun Íslands og smæð samfélagsins beinlínis neyddi ólíkar hljómsveitir til þess að að þrífast og starfa saman. Séu tónlistarlegar skilgreiningar mátaðar við þær hljómsveitir sem almennt eru taldar, og töldu sig, til menningarkimans er augljóst að að á meðan að einhverjar þeirra teljast hreinræktaðar pönkhljómsveitir sem spiluðu frumstætt þvergripapönk þá flokkast margar hljómsveitanna undir síðpönk, gothpönk eða einfaldlega tilraunakennt rokk.

Aðskilnaður ólíkra strauma pönks var ekki mikilvægur hér og þáttakendur álitu hann heldur ekki nauðsynlegan. Það sama gildi upp að vissu marki um pönkið sem félagslegan vettvang. Á sama tíma og fjölbreytileikinn er skýrt einkenni íslenska pönksins og helsti drifkraftur menningarkimans gerir hann þó að verkum að það er erfitt að marka íslenskri pönkmenningu skýr landamæri. Eftir því sem rannsókninni miðaði fram skildi ég betur að innri þverstæður mátti sjá sem vitnisburð um fjölbreytileika íslenska frumpönksins. Að lokum skildi ég að það var einmitt í fjölbreytileikanum sem sérkenni íslenskrar pönkmenningar felast. Margbreytileiki og opið eðli frumpönksins er það sem ljær því mikilvægi í tónlistarsögulegu samhengi og var grundvöllur grósku og tilraunagleði!

Heimildir

Prentaðar heimildir

- Árbók Reykjavíkurborgar 1985 (Reykjavík: Reykjavíkurborg, Fjármála- og Hagsýsludeild 1985).
- Balomenos, Effie og Trifonas, Peter, *Good Taste. How What You Choose Defines Who You Are* (Cambridge: Icon Books 2003).
- Chritcher, Chas, *Moral Panic and the Media*, ritstj. Stuart Allan (Berkshire: Open University Press 2006).
- Cohen, Stanley, *Folk Devils and Moral Panics* (London: Routledge 2002).
- Eggert Þór Bernharðsson, *Saga Reykjavíkur. Borgin 1940–1990, fyrri hluti* (Reykjavík: Iðunn 1998).
- Einar Már Guðmundsson, „Heimsókn“, í *Róbinson Krúsó snýr aftur*, (Reykjavík: Iðunn 1981),.
- Gestur Guðmundsson, *Rokksaga Íslands. Frá Sigga Johnnie til Sykurmolanna* (Reykjavík: Forlagið 1990).
- Gestur Guðmundsson og Kristín Ólafsdóttir, *'68 Hugarflug úr viðjum vanans*, (Reykjavík: Tákni 1987).
- Gísli Ágúst Gunnlaugsson, „Fólksfjölda- og byggðapróun 1880–1990“, í *Íslensk þjóðfélagsþróun 1880–1990. Ritgerðir* ritstj. Guðmundur Hálfðánarson og Svanur Kristjánsson (Reykjavík: Félagsvísindastofnun og Sagnfræðistofnun Háskóla Íslands 1993), bls. 75–111.
- Guðmundur Hálfðánarson, „Er íslensk söguendurskoðun útflutningshæf?“, í *Ímynd Íslands*, ritstj. Elín Bára Magnúsdóttir og Úlfar Bragason (Reykjavík: Stofnun Sigurðar Nordal 1994), bls. 93–105.
- Gunnar Lárus Hjálmarsson, *Eru ekki allir í stuði? Rokk á Íslandi á síðustu öld* (Reykjavík: Forlagið 2001).
- Hebdige, Dick „From Culture to Hegemony“, í *Media and Cultural Studies. Keywords*, ritstj. Meenakshi Gigi Durham og Douglas M. Kellner (Oxford: Blackwell Publishing 2001), bls. 198–207.
- Laing, Dave, *One Chord Wonders. Power and Meaning in Punk Rock* (Milton Keynes: Open

- University Press 1985).
- Lowenthal, David, *The Heritage Crusade and the Spoils of History* (Cambridge: Cambridge University Press 2005).
- Martin, Bill, *Avant Rock. Experimental music from the Beatles to Björk* (Illinois: Open Court 2002).
- Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir, *Húsakönnun. Austurstræti – Pósthússtræti – Hafnarstræti – Lækjargata. Skýrsla nr. 132* (Reykjavík: Minjasafn Reykjavíkur 2006).
- Jenkins, Henry, *Textual Poachers. Television fans & participation culture* (London: Routledge 1992).
- Jens Guðmundsson, *Poppbókin. Í fyrsta sæti* (Reykjavík: Æskan 1983).
- Kristinn Jóhannesson, „Ný landsala“, í *Ímynd Íslands*, ritstj. Elín Bára Magnúsdóttir og Úlfar Bragason (Reykjavík: Stofnun Sigurðar Nordal 1994), bls. 47–60.
- Foucault, Michel, *Discipline and Punish* (New York: Vintage Books 1995).
- Sacks, Oliver, *The Man who mistook his wife for a hat* (London: Picador 1986).
- Savage, Jon, *England's Dreaming. Anarchy, Sex Pistols, Punk Rock, and Beyond* (London: St. Martin's Griffin 2002).
- Stratton, John, „On the importance of subcultural origins“, í *The Subcultures Reader*, ritstj. Gelder, Ken, og Thornton, Sarah (London: Routledge 1997), bls. 181–191.
- Cobley, Paul, „Leave the Capitol“, í *Punk Rock. So What? The Cultural Legacy of Punk*, ritstj. Roger Sabin (London, Routledge 1999), bls. 170–185.
- Sabin, Roger, „‘I Won't Let That Dago By.’ Rethinking Punk and Racism“, í *White Riot: Punk Rock and the Politics of Race*, ritstj. Stephen. Duncombe and Maxwell. Tremblay (London: Verso 1999), bls. 57–69.
- Silja Aðalsteinsdóttir og Ásbjörn Morthens, *Bubbi* (Reykjavík: Mál og menning 1990).
- Frith, Simon, *Sound effects, youth, leisure, and the politics of rock'n'roll* (New York: Pantheon Books 1981).
- Smith, Anthony, *Myths and Memories of the Nation* (Oxford: Oxford University Press 1999).
- Úlfhildur Dagsdóttir, „Medúsa“, *Ársrit Torfhildar*, ritstj. Gunnþórunn Guðmundsdóttir, Haukur Ástvaldsson, Kristján B. Jónasson, (Reykjavík: Háskóli Íslands 1991), bls. 4–10.

Dagblöð og tímarit

- „Að taka sig ekki of alvarlega. Af Q4U“, *Dagblaðið Vísir*, 8. febrúar 1982, bls. 11.
- „Af hugraunum“, *Tíminn*, 4. apríl 1982, bls. 8.
- „Af nýbylgjutónleikum í Gamla bíói: „En hvernig voru Fræbbblarnir?“, *Vísir* 20. desember 1980, bls. 4-5.
- „Af pungrokki“, *Þjóðviljinn*, 7. janúar 1978, bls. 2.
- „Af skallatónmenntum og pönki: Finnast hér betri hljómsveitir en Englaryk, Tóti tókarrass o.fl.?“, *Morgunblaðið* 13. ágúst 1981, bls. 36.
- „Af hverju komust Fræbbblarnir ekki á blað?“, *Dagblaðið* 29. janúar 1979, bls. 21.
- „Aldrei heyrt... Aðr' eins rödd! - Tappi tókarrass, Vonbrigði og P. Pillnikk á Rokkhátíð '82“, *Tíminn*, 25. júlí 1982, bls. 2.
- „Allt á að vera sem afkáragegast“, *Dagblaðið*, 19. júlí 1977, bls. 14–15.
- „Allt frá baráttusöngvum til ræflarokks“, *Morgunblaðið* 2. febrúar 1980.
- „Annað hljóð í strokkinn“, *Helgarpósturinn*, 3. júlí 1981, bls. 24.
- „Annað hljóð í strokkinn.“, *Þjóðviljinn*, 11. júlí 1981, bls. 11.
- „Annað hljóð í strokkinn: Nýbylgjuháttíð í Laugardalshöll“, *Dagblaðið*, 26. júní 1981, bls. 7.
- „Annað hljóð í strokkinn í Höllinni: Vel heppnaðir tónleikar og bjartir tímar í nánd“, *Dagblaðið* 11. júlí 1981, bls. 16.
- „Arftakar Sex Pistols sem bezta hljómsveit í heimi“, *Morgunblaðið* 4. nóvember 1979, bls. 25.
- „Atómstyrjöld, poppstjörnum... og restin bara rokk og fjör“, *Vikan*, 45 tbl., 1980, bls. 29.
- „Á ég að rota ykkur?“ - frísklegir tónleikar Utangarðsmanna, Q4U, Purks Pillnikks og Taugadeildarinnar á Borginni sl. föstudag.“, *Dagblaðið*, 15. apríl 1981, bls. 6.
- „Á hljómleikum með Lou Reed“, *Þjóðviljinn*, 30. apríl, bls. 14.
- „Ási í Faco, Fálkanum, Gramminu, Geisla, Japís og Smekkleysu“, *Morgunblaðið*, 17. apríl 2005, bls. 12–18.
- „Ástin er margþvælt og úrelt efni“, *Helgarpósturinn*, 3. júlí 1981, bls. 24.
- „Bara að redda okkur nokkrum beljum - þá værum við góð“, *Helgarpósturinn*, 23. apríl 1982, bls. 24.
- „Blúsinn gefur svo mikla möguleika“ - Af Bubba Morthens og Utangarðsmönnum, *Morgunblaðið*, 24. maí 1980, bls. 36.
- „Bubbi Morthens og Utangarðsmenn“, *Morgunblaðið*, 17. apríl 1980, bls. 43.

„Bubbi og Utangarðsmenn unnu stóran sigur. Úrslit í Vinsældavali Dagblaðsins og Vikunnar kunngerð“, *Dagblaðið*, 13. febrúar 1981, bls. 17–20.

„Ef einhver reyndi að tala við mann þá barði maður hann bara“, *DV - Fókus*, 9. desember 2003, bls. 15.

„Ef þú hefur eitthvað að segja...“, *Morgunblaðið*, 20. júní 1980, bls. 22 og 23.

„... ekki að geta heldur að gera“, *Morgunblaðið*, 27. janúar 2002, bls. 43

„Ekki bara brauðstrit“, *Þjóðviljinn*, 13. apríl 1985, bls. 16.

„Enn um „skallapopp“ og „gúanárokk““, *Vísir*, 11. ágúst 1981, bls. 16.

„Eins einföld og hægt er en kemur samt á óvart. Plata vikunnar: Fræbbblarnir - Viltu nammi, væna“, *Dagblaðið*, 19. desember 1980, bls. 20.

„Eruði ekki í stuði“!!!“, *Dagblaðið*, 22. apríl 1981, bls. 17.

„Eitt hættulegasta eiturlyfið á markaðnum: Englaryk - Deyfilyf handa hestum.“, *Dagblaðið*, 17. desember 1979, bls. 3.

„Exodus, „Fólk hópast bara að sviðinu og glápir...““, *Helgarpósturinn*, 25. janúar 1980, bls. 22.

„Ég er í raun tvær Siggur“, *Fréttatíminn*, 13. júlí 2012, bls. 14–16.

„Ég hef alltaf eitthvað að segja“, *Morgunblaðið*, 15. nóvember 2015, bls. 52.

„Ég vil líf fyrir dauðann. Einar Örn dreginn í viðtal niðri í Grammi“, *Dagblaðið Vísir - DV*, 20. ágúst 1983, bls. 14.

„Fálkinn gefur út nýbylgjusafnplötu á erlendan markað“, *Dagblaðið* 17. ágúst 1982, bls. 26.

„Festivalið á Borginni. Taugadeildin - Q4U - Purrkur Pillnikk.“, *Morgunblaðið*, 29. apríl 1981, bls. 54–55.

„Fiskipopp? Fyrsta plata Utangarðsmanna“, *Tíminn*, 12. október 1980, bls. 26.

„Fjórar hljómsveitir koma fram á SATT-hljómleikum“, *Dagblaðið*, 14. apríl 1981, bls. 16.

„Fjölmíðlar gefa ranga mynd af því“, *Dagblaðið*, 4. janúar 1978, bls. 15.

„Fólk á nýbylgjutónleikum: Hávaðamet í Gamla bíói?“, *Dagblaðið*, 20. desember 1980, bls. 14.

„Frikað pönk, pólitík og sveskjur“, *Dagblaðið* 12 febrúar 1980, bls. 8.

„Fróðleiksmolar um Fræbbblana“, *Tíminn* 10 febrúar 1980, bls. 16.

„Fræbbblarokk“, *Tíminn* 23. mars 1980, bls. 26.

„Fræbbblarnir afhentu sjálfum sér gullplötu“, *Vísir*, 16. júní 1980, bls. 6.

„Fræbbblarnir, F-8 og Utangarðsmenn“, *Vísir*, 30. ágúst 1980, bls. 12.

„Fræbbblarnir. „False Death““, *Morgunblaðið*, 25. október 1979, bls. 43.

- „Fræbbblarnir gera það gott!“, *Helgarpósturinn*, 21 mars 1980, bls. 20.
- „Fræbbblarnir halda upp á afmæli rassaplötunnar“, *Dagblaðið Vísir - DV*, 18. mars 2005, bls. 37
- „Fræbbblarnir munu landið erfa“, *Þjóðviljinn* 5. júní 1982, bls. 14.
- „Fyrsta pönkið og bíómyndamúsíkin. Nýmæli á ísl. plötumarkaði“, *Helgarpósturinn*, 28. mars 1980, bls. 18.
- „Gamall og geðillur fressköttur“, *Morgunblaðið*, 6. september 1997, bls. 35.
- „Gamla bíói rokkað“, *Tíminn* 19. desember 1980, bls. 15.
- „Gamlárskvöld, grímuball og sautjándi júní allt í senn“, *Morgunblaðið*, 6. ágúst 1978, bls. 27.
- „Gefa skít í allt ...nema blessaða peningana...“, *Þjóðviljinn*, 19. apríl 1978, bls. 17.
- „Gefið Fræbbblunum tækifæri“, *Dagblaðið* 19. febrúar 1979, bls. 33.
- Gestur Guðmundsson, „To Find Your Voice in a Foreign Language. Authenticity and Reflexivity in an Anglo-centric World of Rock“, *Young 7:*, 2 (1999), bls. 43–61.
- Gestur Guðmundsson, „Rokk og nútíma þjóðmenning á Íslandi“, *Tímarit Máls og menningar*, 52:4 (1991), bls. 54–71.
- „Gróskumikið tónlistarlíf í Gagnfræðaskóla Keflavíkur“, *Helgarpósturinn*, 23. apríl 1982, bls. 25.
- „Grýlu-geggjun. Sínum augum lítur hver silfrið“, *Morgunblaðið*, 20. desember 1981, bls. 35
- „Grýlurnar „lifandi komnar“. Fyrsta íslenska kvenrokkplatan“, *Þjóðviljinn* 12. desember 1981, bls. 14–15.
- „Götustríð gegn ræflarokkurum: Hinir bölvuðu geta nú spilað þrjá hljóma“, *Dagblaðið*, 13. ágúst 1977, bls. 15
- „Hafiði séð MYNDINA?“, *Helgarpósturinn*, 23. apríl 1982, bls. 25.
- „...hann hefði einmitt verið að bíða eftir Íslendingi til að semja tónlist við dvergasögurnar“, *Morgunblaðið*, 18. september 1977, bls. 52–53.
- „Heilbrigð æska.“, *Dagblaðið* 11. apríl 1980, bls. 21.
- „Hljómleikar í Laugardalshöll n.k. föstudag: Annað hljóð í strokknum“, *Þjóðviljinn* 27. júní 1981, bls. 9.
- „Hljómleikarnir í Gamla bíói“, *Morgunblaðið*, 4. janúar 1981, bls. 29.
- „Hótel Borg. NÝTT - ROKKÓTEK - NÝTT“, *Dagblaðið*, 16. ágúst 1979, bls. 7.
- „Hvaða vísitölugæji heldurðu að vilji giftast manni? - spjallað við stelpurnar í Grýlunum“, *Helgarpósturinn*, 3. júlí 1981, bls. 17.

- „Hvít plata frá Fræbbblunum“, *Morgunblaðið* 2. apríl 1980, bls. 36.
- „Hvít er skítt“, *Vísir*, 30. apríl 1980, bls. 16.
- „Hver er Einar Örn? Skyggst á bak við ímyndina um fjölmiðlaskelfinn og tónlistarmanninn sem segist ekki vera tónlistarmaður“, *Morgunblaðið* B-hluti, 14. desember 2003, bls. 10–14.
- „ICELANDIC PHeNoMeNAL MUSIC“, *Tíminn*, 4. júlí 1982, bls. 24.
- „Í Barbitúr til Bahama á bleikum náttkjólum“, *Vísir*, 30. október 1977, bls. 3.
- „Í Bretlandi erum við jafnvel ekki kallaðir pönkarar - segja tveir pönkarar“, *Helgarpósturinn*, 7. ágúst 1981, bls. 24.
- „Í Grýlumánuði hinum fjórða“, *Pjóðviljinn*, 4. júlí 1981, bls. 6.
- „Í minningu Skiptistöðvarinnar“, *DV*, 15. febrúar 2005, bls. 29
- „Íslands unglingsfjöld“, *Morgunblaðið*, 25. október 1981, bls. 42.
- „Íslensk safnplata gefin út í Englandi með Þey, Fræbbblunum, Utangarðsmönnum, Taugadeildinni, Purrk Pillnikk og Megasi“, *Morgunblaðið*, 13. september 1981, bls. 71.
- „Íslensk nýbylgja - Útlent rokk“, *Helgarpósturinn*, 19. desember 1980, bls. 18.
- „Íslensk tónlist: Verksmiðjuframleitt diskópíp“, *Dagblaðið* 17. febrúar 1980, bls. 2.
- „Íslensk-þýska vinyltengingin“, *Fréttablaðið*, 3. febrúar 2011, bls. 36.
- „Íslenzkar plötur í þremur efstu sætunum“, *Dagblaðið* 23. desember 1980, bls. 7.
- „Birgitta: Jón Gnarr fyrsti kærastinn“, *DV*, 11. september 2010, bls. 23.
- „Klúbburinn“, *Morgunblaðið* 2 ágúst 1979, bls. 43.
- „Kynslóðaskipti“, *Vísir*, 9. maí 1981, bls. 12
- „Kyrkjararnir enduðu í læknum“, *Vísir*, 5. maí 1978, bls. 18.
- „Lífs og liðnir“, *Helgarpósturinn* 30. október 1981, bls. 22.
- „Ljósmyndir og uppgröftur á Kjarvalsstöðum.“, *Pjóðviljinn* 2. ágúst 1978, bls. 18.
- „Maður verður óhjákvæmilega var við kynvillu í þessari grúppu“, *Konfekt*, 3. tbl. 2. árg. maí 1977, bls. 28-31.
- „Melarokk“, *Tíminn*, 5. september 1982, bls. 62.
- „Molar“, *Helgarpósturinn*, 13. júní 1980, bls. 28.
- „Mosavaxnir kerfisþrælar skilja ekki framúrstefnu“, *Dagblaðið*, 6. maí 1978, bls. 3.
- „Nasasjón“, *Tíminn*, 23. ágúst 1981, bls. 18.
- „„Nasisminn var of hressilegt kjaftshögg! - segja pönkararnir í Q4U.“*Dagblaðið Vísir*, 24. júlí

- 1982, bls. 19.
- „N.A.S.T. - Okkur leiðist væmni“, *Helgarpósturinn*, 17. júlí 1981, bls. 24.
- „Northern Lights Playhouse“, *Þjóðviljinn* 3. júlí 1982, bls. 20.
- „Nú eru það Fræbbblarnir sem gilda“, *Tíminn* 28. október 1979, bls. 16
- „Nýjasta „Punk“ myndin“, *Morgunblaðið*, 20. maí 1978, bls. 41.
- „Nick Lowe nýtur mikilla vinsælda í Bretlandi“, *Tíminn*, 2. apríl 1978, bls. 28.
- „Rislitlir tónleikar en skemmtilegir“, *Morgunblaðið* 24 febrúar 1980.
- „Pönkhljómsveitin Fræbbblarnir sótt heim. Þetta er bara helvítis væl.“, *Helgarpósturinn* 19. október 1979.
- „Punk til Íslands. Hálfir landar heim“, *Stúdentablaðið*, 54. árg., 5. tbl., 1978, bls. 16.
- „Punkarar“, *Vísir*, 6. maí 1978, bls. 14.
- „Punks and Mothers“, *Womans Own*, 15. október 1977, bls. 10-12, 53 og 55.
- „Punk-Rock“, Samúel, janúar 1978, bls. 21.
- "Pönk, þursar og Kjarabót - í tónlistarkokteil á Kampútseutónleikum", *Dagblaðið* 10 janúar 1980, bls. 5.
- „Pönkarar lyfta skammdegisdrunga“, *Alþýðublaðið*, 8. nóvember 1979, bls. 1.
- "Pönkið var kjafæðissía", *DV*, 11. júní 2004, bls. 35.
- „Q4U. Pönkið er eilíft.“, *Helgarpósturinn*, 2. apríl 1982, bls. 24.
- „Rislitlir tónleikar en skemmtilegir“, *Morgunblaðið* 24 febrúar 1980, bls. 53.
- „Rokkað á Ræflamáta“, *Vikan*, 40. árg., 36. tbl. 1978, bls. 2.
- „Rokkað í Gamla Bíói“, *Þjóðviljinn* 24. desember 1980, bls. 7.
- „Rokkað í skugga bombunnar“, *Tíminn* 14. desember 1980, bls. 14.
- „Rokkið er spennandi og skemmtilegt - spjallað við Valgarð Guðjónsson, söngvara Fræbbblanna“, *Helgarpósturinn*, 24. október 1980, bls. 26.
- „Rokkótek á Borginni“, *Morgunblaðið*, 16. ágúst 1979, bls. 35.
- „Ræflar og ræflarokk“, *Þjóðviljinn*, 30. október 1977, bls. 14.
- „Ræflarokk og kattarklæði“, *Lesbók Morgunblaðsins*, 19. mars 1978, bls. 9.
- „Ræflarokk að Kjarvalsstöðum í kvöld“, *Dagblaðið* 8. Ágúst 1978, bls. 26.
- „Ræflarokkhátíð í Kópavogi í kvöld“, *Morgunblaðið* 3. Nóvember 1979, bls. 5.
- „Ræflarokkarar“, *Morgunblaðið*, 19. ágúst 1977, bls. 25.
- „Ræflarokkið kemur beint frá lifrinni“, *Tíminn*, 16. október 1977, bls. 30.

- „Ræflarokkið skelfir sómakæra Breta“, *Dagblaðið* 20. júní 1977, bls. 10.
- „Ræflarokkstjarna ákærð fyrir morð“, *Vísir*, 13. október 1978, bls. 7.
- „Ræfildómur að Kjarvalsstöðum“ *Dagblaðið*, 8. Ágúst 1978, bls. 19.
- „Rækju-reggae“ - Jón Viðar Sigurðsson ræðir við Bubba Morthens um nýja plötu og poppið á Íslandi, *Þjóðviljinn*, 4. október 1980, bls. 21.
- „Sá sem alltaf hækkar flugið hlýtur einhverntíma að hrapa“. Gunnar Salvarsson ræðir við Bubba Morthens., *Vísir* 6. desember 1981, bls. 26.
- „Segir frá ofbeldisrokkurum“, *Vísir* 5. september 1976, bls. 14.
- „Sitt af hverju“, *Helgarpósturinn* 23. júlí 1982, bls. 13.
- „Skemmta skrattanum og skemmta fólki. Brunamenn BB teknir tali“, *Helgarpósturinn*, 22. janúar 1982, bls. 6.
- Sjón, „Vondur strákur. Um textagerð Einars Arnar á hljómplötum Purrks Pillnikks“, *Tímarit Máls og menningar*, 52:4 (1991), bls. 366–373..
- „Slæmt ástand íslenskrar alþýðutónlistar“, *Helgarpósturinn*, 18. janúar 1980, bls. 22.
- „Sóðalegasta rokkhljómsveit fyrr og síðar“, *Vísir*, 3. desember, 1976.
- „Stafróf poppsins“, *Vísir*, 17. júlí 1977, bls. 15.
- „Stranglers slógu í gegn - á stórkostlegum hljómleikum í Laugardalshöll“, *Tíminn*, 7. maí 1978, bls. 22.
- „The Strangers koma 3 maí – á milli 40 og 50 erlendir blaðamenn verða með í förinni“, *Tíminn*, 23. mars 1978, bls. 34.
- „Stjörnumessa 1981“, *Vikan*, 9. tbl. 43. árg., bls. 36-7.
- „Stjörnumessan '81 haldin 12. febrúar. Glæsilegasta skemmtun ársins í framhaldi af Vinsældavali DB og Vikunnar.“, *Dagblaðið*, 6. janúar 1981, bls. 16.
- „Stuð rifjað upp.“, *Morgunblaðið*, 29. nóvember 1988, bls. 60.
- „Tappi tikarrass notar fimm víddir“, *Helgarpósturinn* 21. ágúst 1982, bls. 15.
- „Taugadeild tekin tali“, *Þjóðviljinn*, 20. júní 1981, bls. 18.
- „Taugadeildin“, *Þjóðviljinn*, 31. október 1981, bls. 16.
- „Taugadeildin látin“, *Morgunblaðið*, 25. október 1981, bls. 43.
- „Taugadeildin sendir senn frá sér litla hljómplötu“, *Dagblaðið*, 4. júní 1981, bls. 20.
- „Taugadeildin opnuð á ný“, *Morgunblaðið*, 18. febrúar 2005., bls. 48.
- „The Fall í Borginni“, *Vísir*, 11. september 1981, bls. 19.

„Topp 10 ...vinsælustu lögin“, *Vísir*, 10. október 1980, bls. 17

„Tóku LP-plötu upp á 2 ½ klukkustundu“, *Dagblaðið*, 23. desember 1977, bls. 24.

„Tólf nýbylgjuhljómsveitir þenja sig í höllinni“, *Dagblaðið* 3. júlí 1981, bls. 17.

„Tónabær“, *Morgunblaðið*, 27 október 1979, bls. 43.

„Tónleikar í Hafnarbíói“, *Morgunblaðið*, 30. apríl 1981, bls. 28.

„Tónleikar SATT í Austurbæjarbíói: Allir í einni kös upp við sviðið dansandi og syngjandi“,
Dagblaðið, 5. maí 1981, bls. 2

„Tónleikar SATT í Austurbæjarbíói: Kvinnahljómsveit“, *Þjóðviljinn*, 14. apríl 1981, bls. 7.

„25 ár frá því pönkið bylti íslensku tónlistarlífi“, *Dagblaðið Vísir* 6. nóvember 2004.

„Utangarðsmenn eru væmnir - segir Englaryk“, *Tíminn*, 19. júlí 1981, bls. 20.

„Úlpumenn á hljómlaikum“, *Tíminn*, 14. febrúar 1982, bls. 2.

„Vandræðahljómsveitin Sex Pistols“, *Vísir*, 30. janúar 1977, bls. 15.

„Verðlaunastytturarnar steypar - miðaverð á Messuna hefur verið ákveðið“, *Dagblaðið*, 21. janúar
1981, bls. 1.

„Við erum nýbylgjuhljómsveit... ekki ræflarokkarar“, *Morgunblaðið*, 3. maí 1978

„Jónas og Hermann teknir tali: Leggjum áherslu á að klæða okkur sómasamlega og vera hreinir“,
Helgarpósturinn, 8. janúar 1982, bls. 20.

„Við sjáumst í Sovétríkjunum“, *Helgarpósturinn*, 18 júní 1982, bls. 10.

„Viljum gefa fólki högg undir bringspalirnar - rætt við meðlimi „Stóru Kúlnanna“, *Vísir*, 3.
ágúst 1978, bls. 4.

„Viltu nammi væna?“, *Morgunblaðið*, 21. desember 1980, bls. 47.

„Vinsældaval Dagblaðsins & Vikunnar 1980“, *Dagblaðið*, 21. janúar 1981, bls. 17.

„Vinsældakosningar „Sounds“ og „Record Mirror“, *Vísir*, 6. mars 1977, bls. 4.

„Þeir „baka“ hljómplötur allan sólarhringinn“, *Dagblaðið*, 19. desember 1980, bls. 6.

„Þeir leika á Íslandi 3. maí: The Strangers“, *Vísir* 1. apríl 1978, bls. 9.

„Það verður ekki aftur snúið“ - Garnirnar raktar úr Bubba Morthens, *Þjóðviljinn*, 11. maí 1980,
bls. 8 og 9.

„Þetta er allt Roy Rogers“, *Helgarpósturinn*, 8 apríl 1983, bls. 12.

„Þrjár góðar heima og heiman“, *Helgarpósturinn*, 10. október 1980, bls. 20.

„Þrjár stuttar“, *Dagblaðið* 2. nóvember 1981, bls. 28.

„Þungur, þéttur og frumstæður taktur“, *Tíminn*, 12. júlí 1981, bls. 26.

„Öreigaæskan hrækir á móti“, *Þjóðviljinn*, 30. júlí 1978, bls. 16.

Munnlegar heimildir úr safninu „Ekta Íslenskt pönk“. Safnið er varðveitt í Miðstöð munnlegrar sögu.

Andrea Jónsdóttir, f. 1949, viðtal tekið í Reykjavíkúrákademíunni, apríl 2005.

Árni Ísberg, f. 1960, viðtal tekið í Reykjavíkúrákademíunni, 5 apríl 2005.

Árni Daníel Júlíusson, viðtal tekið í Reykjavíkúrákademíunni, 31 mars 2005.

Árni Matthíasson, viðtal.

Ása Björk Ólafsdóttir, f. 1965, viðtal tekið í Reykjavíkúrákademíunni, 8. júní 2005.

Björk Guðmundsdóttir, viðtal.

Danny Pollock, viðtal tekið í Reykjavíkúrákademíunni, apríl 2005.

Einar Falur Ingólfsson, f. 1966, viðtal tekið í Morgunblaðshúsinu, júní 2005.

Fræbbblasöngkonur, (Iðunn Magnúsdóttir f. 1966, Brynja Scheving f.1968 og Kristín Reynisdóttir f. 1966), viðtal tekið á Cafe Paris, júlí 2005.

Helga Lilja Bergmann, f.1967, viðtal tekið í Meðalholti 22. apríl 2005.

Herdís Hallvarðsdóttir, f. 1956, viðtal tekið á Cafe Paris, júní 2005.

Halldór Ásgrímsson, viðtal tekið á Vesturgötu, september 2005.

Ingólfur Júlíusson, f. 1970, viðtal tekið í Reykjavíkúrákademíunni, 9. júní 2005

Jóhanna Bergmann, f. 1963, viðtal tekið á Næstu Grösum, júní 2005.

Jóhann Ágústsson, f. 1966, viðtal tekið í 12 Tónum, júlí 2005.

Margrét Rún Guðmundsdóttir, f. 1970, viðtal tekið í Borgarleikhúsinu, maí 2005.

Ólafur Laufdal, f. 1944, viðtal tekið í Reykjavíkúrákademíunni, apríl 2006.

Ríkharður Friðriksson, f. 1960, viðtal tekið í Reykjavíkúrákademíunni, apríl 2005.

Sigurður Hannesson, f. 1961 viðtal tekið í Reykjavíkúrákademíunni, 14. júní 2006.

Steinn Skaftason, f. 1963, viðtal tekið á heimili Steins í Kópavogi 13 og 20. júní 2006.

Valgarður Guðjónsson, f. 1949, viðtal tekið á Conditori Copenhagen,

Vonbrigði (Jóhann Vilhjálmsson f. 1963, Gunnar Ellertson f. 1963 og Árni Kristjánsson f.1960), viðtal tekið í æfingarhúsnæði hljómsveitarinnar á Skúlagötu 19. júní 2005.

Þorvar Hafsteinsson, f. 1961, viðtal tekið í Reykjavíkúrákademíunni, apríl 2005.

Rafrænar heimildir

- Vef. „1980“, *Bubbi Morthens*,
http://www.bubbi.is/index.php?option=com_content&task=view&id=30&Itemid=8.
 Skoðað 11. janúar 2014.
- Vef. Bárður Örn Bárðarson, „Grein um Geislavirkir“, *Bubbi Morthens*,
http://www.bubbi.is/index.php?option=com_content&task=view&id=661. Skoðað 24.
 mars 2014.
- Vef. Gunnar Lárus Hjálmarsson, „Beri-Beri“, *dr. Gunni*, <http://this.is/drgunni/beriberi.html>.
 Skoðað 4. mars 2014.
- Vef. Gunnar Lárus Hjálmarsson, „F/8“, *dr. Gunni*, <http://this.is/drgunni/f8.html>. Skoðað 4.
 febrúar 2014.
- Vef. Gunnar Lárus Hjálmarsson, „ÓKEYPIS MÚSSIKK! / FREE MP3s“, *dr. Gunni*,
<http://this.is/drgunni/sounds.html>. Skoðað 27. febrúar 2014.
- Vef. Gunnar Lárus Hjálmarsson, „Pönkið aftur í Kópavoginn – NAST“, *dr. Gunni*,
<http://drgunni.wordpress.com/2011/10/20/ponkid-aftur-i-kopavoginn-%E2%80%93-nast/>.
 Skoðað 17. janúar 2014.
- Vef. Gunnar Lárus Hjálmarsson, „S.H. Draumur (1982–1988). Kicking Against The Pricks“,
dr. Gunni, [http://www.grapevine.is/Music/ReadArticle/Gunnis-history-of-Icelandic-rock-](http://www.grapevine.is/Music/ReadArticle/Gunnis-history-of-Icelandic-rock-24)
 24, Skoðað 4. apríl 2014.
- Vef. „Hefur pönkast í Sjálfstæðisflokknum frá því hann var 16 ára“, *Kópavogsfréttir*, 11. október
 2013, <http://kfrettir.is/hefur-ponkast-i-sjalfstaedisflokknum/>. Skoðað 21. mars. 2014.
- Vef. Jens Guðmundsson, „Deila Bubba og Bigga í Maus“, *Jens Guð*,
<http://jensgud.blog.is/blog/jensgud/entry/482118/>. Skoðað 8. mars 2014.
- Vef. Jens Guðmundsson, „Skúbb! Stórfrétt!“, *Jens Guð*,
<http://jensgud.blog.is/blog/jensgud/entry/1120601/>. Skoðað 14. febrúar 2014.
- Vef. Jens Guðmundsson, „Stærsti viðburður í íslensku rokki“, *Jens Guð*,
<http://jensgud.blog.is/blog/jensgud/entry/1016942/>. Skoðað 27. febrúar 2014.
- Vef. Jens Guðmundsson, „Þegar pönkið var ekki pönk“, *Jens Guð*,
<http://jensgud.blog.is/blog/jensgud/entry/404381/>. Skoðað 12. febrúar 2014.
- Vef. „Minjasafn Reykjavíkur hlýtur Íslensku safnaverðlaunin 2006“, *SAFNARÁÐ – The
 Museum Council of Iceland*,
http://www.safnastarf.is/safnarad/is/islensk_safnastarfsemi/islensku_safnaverdlauin/?ew

_news_onlyarea=&ew_news_onlyposition=1&cat_id=49555&ew_1_a_id=244349.

Skoðað 24. apríl 2014.

Vef. „Music“, *Iceland.is*, <http://www.iceland.is/arts-culture/music/>. Skoðað 3. maí 2014.

Vef. Pádraig Mara, „Jón Björn Óttarsson“, *The Reykjavík Grapevine*,

<http://www.grapevine.is/Features/ReadArticle/J%C3%B3n-Bj%C3%B6rn-%C3%93ttarsson>. Skoðað 18. febrúar 2014.

Vef. „Saga“, *Taugadeildin*, <http://axelkrist.com/taugadeildin/index.html>. Skoðað 23. febrúar 2014.

Vef. „Saga. Minningabrot“, *Fræbbblarnir*, <http://www.fraebbblarnir.com/saga.htm>. Skoðað 14. janúar 2014.

Vef. Stefán Þór Hjartarsson, „Hinn súrrealíski uppskurður. Krufning á súrrealistahópnum Medúsu“, [*Óútgefin*] *BA-ritgerð í Bókmenntafræði*, <http://hdl.handle.net/1946/11518>, skoðað 9. apríl 2014.

Vef. „Utangarðsmenn“, *Bubbi Morthens*,

http://www.bubbi.is/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=23. Skoðað 4. febrúar 2014.

Aðrar heimildir

Diskó eða pönk? Ólíkir straumar. Sýning í Árbæjarsafni [Sýningarbæklingur] (Reykjavík: Minjasafn Reykjavíkur 2006).

Friðrik Þór Friðriksson, *Rokk í Reykjavík* (Hugrenningur 1982).

Hildigunnur Ólafsdóttir (ódagsett). Tafla 3. Fjöldi áfengisveitingaleyfa, hlutfall áfengissölu í veitinghúsum og heildarsala áfengis. Óútgefin gögn.

Ný fullnæging (Reykjavík: Medúsuþúpurinn 1981).

Ný friðþæging (Reykjavík: Medúsuþúpurinn 1981).

Ólafur J. Engilbertsson, „Rætur Smekkleysu þræddar“, *Humar eða frægð – Smekkleysa í 16 ár.*, [Sýning í Spitz Gallery, London og Listasafni Reykjavíkur, Hafnarhúsi] (Reykjavík: Smekkleysa 2003),

Purrkur Pillnik, *Ekki Enn*, (Grammið 1981).

Q4U, *Q2* (Norður&Niður 1996).

Vonbrigði, *Kakófónía* (Grammið:1983).

Ýmsir flytjendur, *Rokk í Reykjavík* (Hugrenningur: 1982).

Örn Marinó Arnarsson og Þorkell S. Harðarson, *Pönkið og Fræbbblarnir* (Markell Productions 2004).